

**VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
SOCIOLOGIJOS IR POLITOLOGIJOS KATEDRA**

Kristina Gediun
Sociologijos specialybės
II kurso magistrantė

**VYRESNIŲ KLASIŲ MOKSLEIVIŲ POŽIŪRIS Į
APLINKOSAUGĄ KAIP VERTYBĘ**

(baigiamasis magistrinis darbas)

Leidžiama ginti:

SMF Dekanas _____
(parašas)

Doc. V. Senkus

Kristina Gediun _____
(parašas)

Darbo vadovas _____
(parašas)

Prof. habil.dr. V. Pruskus

Darbo įteikimo data: _____

Registracijos numeris: _____

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS	3
1. APLINKOS APSAUGOS KAIP VERTYBĖS SAMPRATA	12
1.1. Vertybės samprata	12
1.2. Aplinkos apsaugos aiškinimas įvairiose teorijose	18
2. APLINKOS APSAUGA LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS IR ŠVIETIMO DOKUMENTUOSE	27
2.1. Aplinkosaugos akcentai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje	27
2.2. Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas	27
2.3. LR Aplinkos apsaugos ministerijos veiklos kryptys	27
2.4. LR Vyriausybės veikla aplinkosaugos srityje	29
2.5. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas ir Švietimo koncepcija.....	30
2.6. Aplinkosauga Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose.	31
2.6.1. Gamtamokslinio ugdymo aspektas	34
2.6.2. Socialinio ugdymo aspektas	35
3. VEIKSNIAI ĮTAKOJANTYS MOKSLEIVIŲ DOMĖJIMĄSI APLINKOS APSAUGA...	37
3.1. Šeima	37
3.2. Mokykla.....	38
3.3. Neformalios grupės	42
3.4. Aplinkosaugos organizacijos	44
3.5. Žiniasklaida	46
4. APLINKOSAUGA KAIP VERTYBĖ MOKINIŲ, JŲ TĖVŲ IR MOKYTOJŲ POŽIŪRIU	49
EMPIRINIO TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ	49
4.1. X ir XII klasių moksleivių požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę	50
4.2. Tėvų požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę	62
4.3. Mokytojų požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę	71
Baigiamosios išvados	78
Summary	80
Literatūra ir šaltiniai:	82
Priedai	85

IVADAS

Darbo aktualumas

Žmogaus socialinio elgesio motyvai, jo reguliacija visais laikais domino tyrinėtojus praktiniu ir teoriniu požiūriu. Vertybinių orientacijų sistema, atspindinti gyvenimo būdo ypatumus per visuomeninės sąmonės prizmę, yra vienas iš individo pasaulėžiūros komponentų. Bendrąja prasme, yra nustatyta, kad žmogaus elgesį įtakoja asmens vidinės, psichologinės savybės, jo patyrimas, situacinė būseną, bei aplinkos, kurioje vyksta veiksmas, bendravimas sąlygos. Žinoma, kad tarp vidinių, psichologinių asmens savybių elgsenai yra svarbi vertybinių orientacijų (dispozicijų) sistema. Pagal V.A. Jadovą, gyvenimo pozicija, interesų kryptingumas, vertybinė orientacija, socialinė nuostata, subjektyvus požiūris, dominuojanti motyvacija- visa tai yra sinonimai, apibūdinantys asmenybės dispozicijas¹. Jos susiformuoja žmogaus socializacijos procese, internalizuojant socialinės aplinkos, šeimos ir visuomenines vertybes. Todėl vidinės internalizuotos vertybės (vertybinės orientacijos) tam tikroje žmonių grupėje priklauso nuo vertybių, kurios yra paplitusios visuomenėje. Žmogus gyvenime remiasi patirtimi, auga ir mokosi. Patirtis susiklosto į tam tikrus psichikos darinius - požiūrius, dispozicijas įtakojančias asmens elgesio kryptį. Logiška būtų manyti, kad asmens vertybinės orientacijos nėra chaotiškos, o sudaro sistemą. Žmogaus vertybinės orientacijos parodo, ką jis linkęs daryti su savo ribotu laiku ir energija.

Vertybė- tai abstraktus, bendras elgesio principas... standartas, pateisinant konkrečius veiksmus ir tikslus. Kaip nurodo prof. V. Pruskus, vertybė yra bendra tendencija rinktis vieną, o ne kitą, dalykų būvį....ji yra atvira ir numanoma, savita atskiram individui ar būdinga individų grupei, pageidaujamo samprata, įtakojanči prieinamų elgesio tipų, būdų ir tikslų pasirinkimą.² Vertybes asmuo įsisavina socializacijos procese, sutapatina save su jomis emociškai- internalizuoja. Vertybės yra bendri elgesio standartai, kurie yra išreiškiami socialinėmis normomis. Individai, pripažįstantys tas pačias vertybes, dėl neapibrėžtos vertybių prigimties, gali nesutikti dėl konkrečių normų, įkūnijančių tas vertybes.

Vertybės lemia objektų ir elgesio pasirinkimą, todėl jų tyrinėjimas įtraukia ir nusistatymų, elgesio, tarpusavio sąveikos bei socialinės struktūros tyrimą. *Vertybinė orientacija*-

¹ Jadovas V.A. Savęs reguliacija ir socialinio asmens elgesio prognozavimas (rusų k.). Leningradas: Mokslas, 1979, p.208.

² Pruskus V. Sociologija: teorija ir praktika. Vilnius, 2000, p.15.

yra vidinė asmens charakteristika, įtakojanti jo elgesį. Ta pati vertybė nebūtinai vienodai svarbi visiems grupės nariams³.

Visuomenėje galima išskirti tokias gausias vertybėmis sritis: pinigai, draugystė, šeima, religija ir moralė, politika ir socialinė organizacija, meilė ir seksas, laisvalaikis, subrendimas, charakterio bruožai ir darbas.

Dabar paskutinių dešimtmečių bėgyje yra pasaulyje įvykę didelės permainos, iš kurių viena yra taip vadinama globalizacija, kurios rezultate vyksta žmonijos suvienijimas politinėse ekonominėse ir socialinėse sistemose su tikslu pašalinti šalių sienas ir sudaryti sąlygas dalintis savo talentais, savo pasiekimais ir savo ekonomija. Todėl galime teigti, kad kinta ir žmonių vertybinės orientacijos. Tokios sritys kaip ekologija, sveikata, *aplinkos apsauga* tampa ypatingai reikšmingomis.

Visuomenės plėtra ilgą laiką buvo glaudžiai susijusi su didėjančiu poveikiu aplinkai. Mokslinė-techninė revoliucija, gamybos plėtra, didelis žmonių populiacijos skaičius – iškelia *aplinkos* problemas.

“Vargu ar dar kas nors nuginchys, kad žmonija susikūrė pavojų, gresiantį visai mūsų planetai. Šito niekas nenorėjo, bet tai įvyko. Mes esame pirmoji rūšis, naudojanti tokią geofizinę galią, kad keičiasi netgi Žemės klimatas, kuris iki šiol priklausė tikrai nuo tektonikos, Saulės spindulių ir ledynmečio ciklų. Be to, mes esame stipriausia graisunamoji jėga nuo to momento, kai dešimties kilometrų skersmens meteoritas reptilijų laikais, prieš 65 milijonus metų, smogė netoli Jukatano pusiasalio.

Mes demografiškai perpildėmė Žemę, rizikuodami, kad pristigs maisto ir vandens. Ir dabar mums iškilo Fausto klausimas: ar mes turime savo grieunantį bei rizikingą elgesį laikyti būtina kaina už gyventojų ir ūkio augimą?

O gal privalėtume atlikti inventorizaciją ir ieškoti naujos aplinkos etikos ?”

Edward O. Wilson. Die Einheit des Wissens.
Aus dem Amerikanischen von Ivonne Badal.
Munchen, 2000.S. 370⁴

³ Theodorson G.A., Theodorson A.G.. Modern Dictionary of Sociology. New York, 1969, p.455-457.

⁴ Kalenda Č. Ekologinė etika: ištakos ir dabartis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p.5.

Šiuolaikinis gyvenimas suteikia labai daug galimybių pasirinkimui, tuo pačiu supainiodamas žmogų, o ypač jauną besivystančią asmenybę. Lietuvos Respublikos švietimo dokumentuose deklaruojamos vertybės, tame tarpe *aplinkos apsauga*, neatitinka jaunos kartos požiūriams, požiūriui į aplinkosaugos siekimo motyvaciją. Jaunimas realiame gyvenime mato kitokią tvarką bei veiksnius, negu yra deklaruojama Švietimo dokumentuose, t.y. neatitikimas Švietimo sistemos tikslų, siekių ir realaus gyvenimo.

Šiame darbe nagrinėjama **problema** - Kas įtakoja moksleivių domėjimąsi aplinkosaugos tema, kaip supranta patys moksleiviai jos vietą vertybių skalėje ?

Problemos ištirtumo laipsnis ir aktualumas

Siekiant susipažinti su visuomenėje egzistuojančiomis vertybėmis, jų vertinimu, pokyčiais yra būtina paanalizuoti anksčiau atliktus tyrimus.

Aplinkosaugos kaip vertybės tema nėra plačiai tiriama. Didesnis dėmesys yra skiriamas bendroms moksleivių vertybinėms orientacijoms.

Besimokančios jaunimo vertybių, vertybinių orientacijų, konfliktų tyrimai Lietuvoje buvo pradėti vykdyti palyginus neseniai. Sociologijos padėtis sovietiniu laikotarpiu buvo gana sudėtinga, nes valdžia neskyrė reikiamo dėmesio šio mokslo plėtrai. Tik XX a. esminiai pokyčiai politiniame, ekonominiame gyvenime parodė būtinybę pažinti socialinius procesus, jų prigimtį bei numatyti procesų plėtros tendencijas.

Nuo 1977 m. egzistuojančiame Socialinių tyrimų institute buvo įkurtas specialus mokslinių tyrimų padalinys – Jaunimo sociologijos skyrius. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas besimokančio jaunimo vertybinių orientacijų tyrimams (daugiausia vidurinėse bendrojo lavinimo ir profesinio techninio mokymo mokyklose). Pirmą kartą Lietuvoje buvo atliktos išsamios sociologinės apklausos. Buvo tiriami jaunimo gyvenimo tikslai ir jų įgyvendinimo realijos (vertybinis problemos aspektas).

Žymiai mažesniu mastu jaunimo vertybinių orientacijų tyrimai buvo vykdomi Lietuvos aukštosiose mokyklose. Pažymėtinas Kauno technologijos universitete atliktas palyginamasis studentų vertybinių orientacijų tyrimas. V. Liubiniene ir kiti autoriai⁵ pateikia studentų apklausos duomenis.

Buvo paklausta 113 pirmo kurso studentų, kurių amžius buvo nuo 18 iki 22 metų. Tyrimai vyko pagal tarptautinę programą. Kiekvieną iš 56 vertybių studentai turėjo įvertinti pagal 9 balų skalę, kurioje 9 reiškė, kad nurodyta vertybė yra labai svarbi gyvenime, o vertinimas 1 rodė,

⁵ Liubiniene V. Studentų vertybinių orientacijų analizė Estijoje, Suomijoje, Švedijoje, Lietuvoje // Sociologija Lietuvos tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. 2 knyga. Kaunas: Technologija, 1996.

kad vertybė prieštarauja respondento įsitikinimams. Autorė atrinko dešimtį aukščiausiais balais įvertintų vertybių ir palygino su Estijos, Suomijos ir Švedijos studentų vertybinėmis orientacijomis. Duomenys pateikiami 1 lentelėje.

Vertybės vertinimo vieta	Lietuva	Estija	Suomija	Švedija
1	Sveikata	Sveikata	Laisvė	Laisvė
2	Gyvenimo tikslas	Inteligencija	Sveikata	Harmonija
3	Savarankiškumas	Draugystė	Draugystė	Sveikata
4	Draugystė	Laisvė	Harmonija	Draugystė
5	Laisvė	Nepriklausomybė	Šeima	Savigarba
6	Šeima	Meilė	Gyvenimo tikslas	Šeima
7	Savigarba	Šeima	Sąžiningumas	Savarankiškumas
8	Inteligencija	Harmonija	Savigarba	Sąžiningumas
9	Pagarba tėvams	Gyvenimo tikslas	Atsakomybė	Malonumai
10	Gabumai	Atsakomybė	Inteligencija	Reikalingumas

Šie duomenys rodo, kad beveik visose šalyse kaip aukščiausią vertybę iškelia sveikatą, draugystę, tikslo turėjimą, savarankiškumą, laisvę.

2005 m. gruodį, Valstybinės jaunimo reikalų tarybos užsakymu Spinter tyrimai atliko Jaunimo situacijos sociologinį tyrimą.

Tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti jaunimo vertybines orientacijas ir nuostatas tikslinių sričių atžvilgiu. Apklausoje dalyvavo šalies gyventojai nuo 14 iki 29 m., buvo apklausti 1002 respondentai.

Atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad svarbiausiomis vertybėmis nurodyta šeima, materialinė gerovė, išsimokslinimas, darbas, draugai ir laisvalaikis. 80 proc. respondentų tvirtino esą laimingi, o laimei svarbiausiais dalykais pirmiausiai įvardijo darnią šeimą bei sveikatą, taip pat meilę, sėkmę darbe ir pinigus.

Pusė apklaustųjų labiausiai norėtų keisti savo materialinę padėtį; kiek mažiau keistų laisvalaikį ar savo charakterį apskritai. 61 proc. sutiko, kad už pinigus galima patirti daugumą, tačiau ne visus gyvenimo “malonumus”.

Svarbiausia vertybe pirmoje vietoje dažniau nurodyta meilė, kitos svarbios vertybės – draugystė, pripažinimas bei talentas. Tyrimo dalyviai save dažniau įvardijo siekiančiais tvarkos, labai šeimyniškais, greičiau besikeičiančiais; jie – vertinantys prabangą bei pakankamai principingi.

Pavyzdžiui, straipsnyje „Vertybių internalizacijos pokyčiai vyresniame mokykliniame amžiuje“ (V. Aramavičiūtė) atskleidžiami aukštesniųjų klasių mokinių vertybių internalizacijos pokyčiai, įvykę per pastaruosius 3-4 metus. Gretinama 1998 – 2001 m. X-XI klasių moksleivių žinomų dvasinių vertybių išraiškos, jų esmė ir prasmė, požiūriai, taip pat emociniai išgyvenimai, parodantys moksleivių sąlyti su tam tikrų rūšių vertybėmis. Knygoje „Sociologija: praeitis ir dabartis“ 2000 m. straipsnyje „Moksleivių vertybinės orientacijos“ (R. Matulionytė) naudojantis bandomojo tyrimo rezultatais apibūdina bebaigiančių pagrindinį mokslą moksleivių ir abiturientų tikslų bei ateities vertinimų analizę.

2006 m. UAB "Spinter tyrimai" atlikta apklausa, atskleidė, didžioji dalis Lietuvos gyventojų neprisideda aktyviai prie aplinkos puoselėjimo ir beveik visai (92,2%) nesidomi aplinkosaugos temomis. Tyrimai parodė, kad Lietuvoje vyrauja pasyvumas. Nors daugelis šalies gyventojų (60 proc.) atsakomybę už aplinkosaugą priskiria sau (ne valstybinėms institucijoms ar pramonės įmonėms), tačiau dažniausiai apsiribojama pasyvia pozicija – „neteršti ir nekenkti“. Deja, vaikai taip pat auklėjami būti pasyviais. Tyrimas atskleidė, kad pasyviai šiuo požiūriu auklėjami ir vaikai: aplinkosaugos temomis domėtis vaikus ragina vos 5,6% visuomenės. Analizuojant rezultatus išryškėjo, kad žmonės aplinkosauga pradeda domėtis tik tada, kai tai susiję su jais asmeniškai - jų miestą, kiemą, arba kai tiesiogiai susiduria su problemomis.

Tyrimų metu taip pat išryškėjo, kad Lietuvoje pasigendama valstybinio požiūrio į aplinkosaugą. Pabrėžiama, kad Lietuvoje nėra sukurta sistemos, leidžiančios rūpintis aplinkosauga, gyventojams trūksta tiek paprasčiausios informacijos apie šalies taršos rodiklius, tiek švietimo, skatinimo rūpinti aplinka, pasigendama šios srities autoritetų. Tai formuoja nuomonę, kad aplinkosauga Lietuvoje yra „pamiršta“ sritis, o ja besirūpinantys žmonės – vieniši kovotojai ir keistuoliai.

2006 metais „CBS News“ atliktas tyrimas atskleidė, kad aplinkosauga 13-14 metų jaunuoliams yra viena iš rūpimų problemų. Jaunimas žino, kad situaciją galima pakeisti, tačiau nežino, kaip tai padaryti. Jie girdi apie globalines problemas, tačiau nejaučia poveikio savo gyvenimuose. Daugeliui jaunuolių yra visiškai nusispjauti, kad per vieną minutę išnyksta šešių futbolo stadionų dydžio miškas kur nors Brazilijoje.

Taigi, kaip apie aplinkosaugą kalbėti jaunimui? Jaunimui įdomios temos, kurios juos liečia tiesiogiai: „Jei man nuo to bus geriau, tada man tinka“.

Kampanijos „Nugalėk priklausomybę“ metu kiekvienas mėnuo skelbė tam tikrą aplinkosauginę žinutę. Lapkritis paskelbtas „Mažiau popieriaus“ mėnesiu: jaunuoliai buvo raginami pagalvoti prieš atsispausdinant lapą, rašyti SMS ir tokiu būdu taupyti popierių, naudoti internetą, pakvietimus siųsti

elektroniniu paštu, klaidas taisyti ekrane, o ne popieriuje. Gruodį jaunimas buvo skatinamas pirkti protingiau: rinktis daiktus, kurie turi mažesnę įpakavimą, pirkti vietinius produktus, nes tokiu būdu nereikia sunaudoti degalų už jų atvežimą, keliauti su draugais viena mašina, susipažinti su prekiniais ženklais, draugiškais aplinkai. Kampanija „Nugalėk priklausomybę“ bandė atkreipti dėmesį ir į ekologišką maistą, naudojimosi transportu bei kitas problemas ir dar kartą įrodė, kad su jaunais žmonėmis reikia kalbėtis aštriai, drąsiai ir gyvai.⁶

Tam, kad aplinkosauga Lietuvoje taptų vertybe, tam, kad rūpinimasis reikštų pramogą, o ne prievolę, būtinas visuomenės švietimas, jaunosios kartos vertybių formavimas ir atsakomybės ugdymas.

Senųjų tautų išmintis teigia: „Mes pasaulio nepaveldėjome iš savo tėvų, bet jį pasiskolinome iš savo vaikų“. Turime paklausti, ar mūsų sprendimai neužkrauna naštos ant mūsų vaikų pečių, ar mes paliekame pasaulį geresnį negu radome⁷.

Kyla klausimas, kaip gi moksleivių požiūris į aplinkosaugą dabartiniu metu tampa pripažinta asmeniška, internalizuota vertybe, ar ji įtakoja jų elgseną vertybę atitinkančia kryptimi. Šiuos klausimus nusprendėme panagrinėti vyresniojo amžiaus moksleivių tarpe.

Darbo tikslas – ištirti, koks X ir XII klasių moksleivių požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę, kokie veiksniai turi įtakos šio požiūrio formavimuisi.

Šiam tikslui įgyvendinti keliami **uždaviniai**:

- Pateikti aplinkosaugos kaip vertybės sampratą.
- Išnagrinėti Lietuvos Respublikos Valstybės ir Švietimo dokumentuose deklaruojamą požiūrį į aplinkosaugą.
- Išsiaiškinti moksleivių lūkesčius ir poreikius, jų požiūrį į mokykloje dėstomus gamtosaugos dalykus ir jų priimtinumą.
- Išsiaiškinti aplinkosaugos vietą moksleivių vertybių skalėje.
- Išsiaiškinti mokytojų požiūrį į aplinkosaugą ir šio dalyko priimtinumą moksleivių tarpe.
- Išsiaiškinti tėvų požiūrį į gamtosaugos dalykų dėstymą mokykloje ir jų svarbą bei būtinumą kuriant saugią visuomenės ir vaikų ateitį.

⁶ Ramanauskas Tomas, „MTV Baltic Networks“ rinkodaros direktorius. www.verslozinios.lt (archyvo straipsniai).

⁷ Žakaitienė Roma, LR švietimo ir mokslo ministrė. Konferencija „Pramonės dialogas su aplinka: kaip išugdyti atsakomybę už aplinkosaugą?“ Vilnius, 2006.

Keliamos hipotezės:

1. Moksleiviai mano, kad aplinkosaugos žinios reikalingos, nes padės jiems sėkmingai adaptuotis visuomenėje ir geriau suprasti vykstančius procesus gamtoje, ekonominiame ir socialiniame lygmenyje.
2. Tėvai domisi aplinkosauga ir mano, kad šiuo klausimu mokykloje vaikai gauna mažai informacijos, o šalia dėstomų teorinių žinių turi būti ugdomi ir praktiniai įgūdžiai.
3. Moksleivių požiūriu, mokykloje informacijos aplinkosaugos tema yra pakankamai ir pamokose dėstoma įdomiai.
4. Mokytojai mano, kad aplinkosaugai kaip vertybės ugdymui skiriama daug dėmesio ir moksleiviai daugiausia domisi oro taršos klausimais.

Tyrimo dalykas – X ir XII klasių moksleivių, bei jų tėvų ir mokytojų požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę.

Tyrimo objektas – X ir XII klasių moksleiviai, jiems dėstantys pedagogai, moksleivių tėvai.

Darbe bus taikomi šie metodai:

1. Teorinė literatūros analizė
2. Dokumentų analizė – LR švietimo įstatymo, Švietimo koncepcijos, bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų principų, uždavinių, tikslų ir vertybių orientyrų nusakančių dokumentų analizė. LR Valstybės ir LR Aplinkos apsaugos Ministerijos leidžiamų informacinių leidinių, dokumentų analizė.
3. Empirinis tyrimas – anketinė apklausa.

Tyrimui atlikti bus sudarytos trys skirtingos anketos, skirtos apklausti tris grupes respondentų – X ir XII klasių moksleivius, jiems dėstančius pedagogus, moksleivių tėvus. Anketinė apklausa bus atlikta 2007 m. kovo-balandžio mėnesį Vilniaus Antano Vienuolio gimnazijoje, Vilniaus Gabijos gimnazijoje.

Tiriamųjų atranka ir kontingentas

Šis darbas yra žvalgomojo pobūdžio, todėl bus pasirinktos dvejų gimnazijų bendruomenės, kurias sudaro mokytojai, mokiniai ir jų tėvai.

Tyrimo bus naudojama tikslinė atranka. Bus apklaustos trys statistinės aibės: Vilniaus mokyklų dešimtokai (100) ir dvyliktokai (100) ir jų tėvai (52), bei jų mokytojai (19). Dvyliktokai pasirinkti todėl, kad jų samprata į aplinkos apsaugą kaip vertybę jau yra susiformavusi ir turi turėti tvirtą nuomonę šiuo klausimu. Dešimtų klasių moksleiviai turi mažiau žinių, patirties, todėl bus įdomu

palyginti atsakymus ir išryškinti skirtumus. Jų tėvai pasirinkti todėl, kad pirminės socializacijos metu susiformavusios vertybės dažnai išlieka ilgam ir tėvų požiūris gali įtakoti moksleivių požiūrį į aplinkos apsaugą kaip vertybę. Mokytojai apklausti kaip antrinės socializacijos veikėjai.

Gauti duomenys bus apdoroti statistinės analizės programa SPSS. Atvirų klausimų atsakymai kategorizuoti ir koduoti.

Sąvokos ir terminai

Antropogeninis – žmonių sukurtas, dėl jų veiklos atsiradęs ar pasikeitęs. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)

Aplinkos apsauga – aplinkos saugojimas nuo fizinio, cheminio, biologinio ir kitokio neigiamo poveikio ar pasekmių, atsirandančių įgyvendinant planus ir programas, vykdamas ūkinę veiklą ar naudojant gamtos išteklius. (www.wikipedia.org)

Ekologija - mokslas, tiriantis organizmų santykius su gyvenamąja aplinka, gyvosios ir negyvosios gamtos sąveiką. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)

Ekologinės ekosistemos - gamtiniai kompleksai, apimantys tam tikras teritorijas ir jose egzistuojančias gyvų būtybių bendrijas bei jų gyvenamąją aplinką.

Gamtos apsauga - priemonių sistema, užtikrinanti racionalų visų gamtos išteklių naudojimą, jų atkūrimą bei gausinimą ir palankių žmogaus gyvenimui gamtinių sąlygų išsaugojimą. (A. Michejevas, K. Paškangas, N. Rodzevičius ir kt. Gamtos apsauga: Mokymo priemonė mokiniams)

Gamtinės sąlygos - visi gyvosios ir negyvosios gamtos elementai, kurie daro tiesioginę arba netiesioginę įtaką biologinių rūšių, taip pat ir žmogaus, būsenai bei gyvybinei veiklai. (A. Michejevas, K. Paškangas, N. Rodzevičius ir kt. Gamtos apsauga: Mokymo priemonė mokiniams)

Geografija – mokslų sistema, apimanti gamtos ir visuomenės mokslų šakas, kurios tiria gamtinius ir gamybinius teritorinius kompleksus ir jų komponentus. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)

Geosistema - vienas su kitu susiję, dėsningai suderinti tam tikros teritorijos gamtos komponentai – Žemės pluta, oras, vanduo, dirvožemis, augalija ir gyvūnija. (A. Michejevas, K. Paškangas, N. Rodzevičius ir kt. Gamtos apsauga: Mokymo priemonė mokiniams)

Instrumentinės vertybės – Veiklos būdo arba principo vertybės (Rokeach Milton)

Ištekliai – visa tai, kas naudojama prekėms gaminti ir paslaugoms tenkinti. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)

Konstitucija (lot. Constitutio) – įsteigimas, sutvarkymas, nustatymas) – tai pagrindinis valstybės įstatymas, turintis aukščiausią teisinę galią, nustatantis šalies politinės, teisinės ir ekonominės sistemos pagrindus. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)

Mokykla – įstaiga, kurios pagrindinė veikla – formalusis arba (ir) neformalusis švietimas. (Švietimo įstatymas)

Mokyklos bendruomenė – vienos mokyklos mokytojai, mokiniai, jų tėvai ir kiti asmenys, siejami mokymosi toje mokykloje santykių ir bendrų švietimo tikslų. (Švietimo įstatymas)

Mokinys – asmuo, kuris mokosi. (Švietimo įstatymas)

Mokytojas – asmuo, ugdantis ir mokantis mokinius formaliojo arba neformaliojo švietimo programas. (Švietimo įstatymas)

Ontologija - /mokslas/, filosofinė būties teorija. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)

Socializacija – individo tapimas visuomeniniu žmogumi, asmenybe. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)

Sociologinė savivoka – žmogaus ar kito kurio socialinio veiksnio subjekto gebėjimas (orientacija) adekvačiai suvokti jį supantį pasaulį ir pagal tą suvokimą konstruoti savo programas bei veiksmus. (R. Grigas. Sociologinė savivoka)

Švietimas – veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)

Švietimo programa – iš anksto apibrėžtos formaliojo arba neformaliojo švietimo darbas, kuriuo siekiama numatyto rezultato. (Švietimo įstatymas)

Terminalinės vertybės – egzistencinio tikslo ar idealo vertybės (Rokeach Milton).

Teršimas – tai nepageidautinas fizinių ir cheminių organizmų, žemės, vandens savybių pakitimas, kuris dabar arba ateityje gali pakenkti augalams, gyvūnams ir žmogui, pramonės bei žemės ūkio gamybai. (A. Michejevas, K. Paškangas, N. Rodzevičius ir kt. Gamtos apsauga: Mokymo priemonė mokiniams)

Ugdymas – mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų sistema. (Švietimo įstatymas)

Ugdymo programa – įvairiai formalizuota švietimo programa (modulis), kurios turiniu, perteikimo būdais ir metodais siekiama numatyto rezultato. (Švietimo įstatymas)

Ugdymo turinys – integruota žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų sistema. (Švietimo įstatymas)

Vertybės – specifiskai socialiniai aplinkinio pasaulio apibrėžimai, išryškinantys jų teigiamą arba neigiamą reikšmę žmogui ir visuomenei. (J. Leonavičius. Sociologijos žodynas)⁸

⁸ Sąvokos ir terminai aiškinti remiantis: Leonavičius J. Sociologijos žodynas. Vilnius, 1993; LR švietimo įstatymas. – 2003; Grigas R. Sociologinė savivoka. Vilnius, 2001; Michejevas A., Paškangas, K. Rodzevičius N. ir kt. Gamtos apsauga: Mokymo priemonė mokiniams. Kaunas, 1987.

1. APLINKOS APSAUGOS KAIP VERTYBĖS SAMPRATA

1.1. Vertybės samprata

Vertybės yra standartai, pagal kuriuos kultūros proceso dalyviai skiria geidžiamą nuo negeidžiamo, gerą nuo blogo, puikų nuo bjauraus ir t.t. Jos nereikia liepiamos nuostatos, bet yra kultūros principai, atspindintys kiekvieną gyvenimo aspektą. Šeima, mokykla, religija ir kiti institutai formuoja žmogaus vertybes. Jų pagrindu formuojasi žmogaus vertybinės orientacijos. Orientacijų pagrindu formuojami asmeniniai tikslai, apibūdinama, kiek reikšmingi yra žmogui ir ar kiti dalykai. Savo ruožtu vertybės priklauso nuo visuomenės. Pavyzdžiui, galima kalbėti apie amerikietiškasias vertybes: 1) lygios galimybės, kurios ribojamos tik individualių žmogaus savybių, o ne visuomenės; 2) pasisiekimas ir pasiekimas, kai darbas yra svarbiausia pasisiekimo ir pasiekimo sritis; 3) aktyvumas ir darbas; 4) efektyvumas ir praktiškumas; 5) progresas; 6) mokslas; 7) materialinė gerovė (komfortas); 8) demokratija: asmens teisės ir laisvės; 9) laisvė; ...⁹

Nors Vakarų kultūra skaičiuoja 3000 metų istoriją, žodis “vertybė” didesniąją dalį buvo tik ekonominė sąvoka ir buvo naudojama apibūdinant daiktų kainą. Apie žmogiškąsias vertybes diskutuojama per amžius. Jau graikų mituose buvo išryškinama - pilietiškumas, kultūra, mokslas, religija, sveikata; ypatingai pabrėžiama narsa, drąsa, pasiaukojimas, laisvė, aplinka, gėris ir grožis, išryškintas blogis, kaip nelaimių sukėlėjas ir nešėjas.

Kultūros istorijoje vertybės nuolat transformuojasi į visuomeniškai privalomas normas, pasižyminčias ne vien tik individualiai, bet ir universaliai reikšmingo fenomeno ontologiniu ir epistologiniu statusu. Subjekto aspektu vertybė, pasak N.Hartmano – tai vyraujantis tikėjimas asmeniškai ir/ar prasmingais prioritetiniais egzistenciniais idealais ir principais¹⁰ Panašiai ją nusako ir M.Rokeach, vertybė- tai įsitikinimas, kurio pagrindu formuojasi asmens veiksmų pirmenybiškumas, tai „ilgalaikis tikėjimas tuo, kad specifinis veiklos būdas ir/ar egzistencinis tikslas yra personaliai ar socialiai preferencinis kitiems kokiems nors alternatyviems ar priešingiems veiklos būdams ir/ar egzistenciniams tikslams“¹¹. M.Rokeach veiklos būdo arba principo vertybes vadina procesualinėmis (arba instrumentalinėmis), o egzistencinio tikslo ar idealo – substancijos (arba terminalinėmis) vertybėmis.

⁹ Matulionis A.V. Sociologija. Vilnius, 2001, p. 33.

¹⁰ Hartmanas N. Apie etinių vertybių esmę. Gėrio kontūrai. Vilnius, 1989, p.182-201.

¹¹ Rokeach Milton. The nature of Human Values. New York: The Free Press, 1973.

Terminalinės vertybės	Instrumentinės vertybės
Patogus gyvenimas	Tikslingumas
Įtraukiantis gyvenimas	Platus mąstymas
Įgyvendinimo jausmas	Sugebėjimai
Taika pasaulyje	Gyvenimo džiaugsmas
Grožio pasaulis	Švara
Lygybė	Drąsa
Šeimos saugumas	Sugebėjimas atleisti
Laisvė	Sugebėjimas būti naudingu
Laimė (pasitenkinimas)	Sąžiningumas
Vidinė harmonija	Vaizduotė
Brandi meilė	Nepriklausomybė
Nacionalinis saugumas	Intelektualumas
Malonumai	Loginis mąstymas
Išganymas	Mokėjimas mylėti
Savigarba	Paklusnumas
Pripažinimas visuomenėje	Mandagumas
Tikra draugystė	Atsakingumas
Išmintingumas	Savikontrolė

Imanueliui Kantui, vertybe tapo pats žmogus. Jo manymu žmogaus elgsena yra laisva, o didžiausia vertybė – orumas ir būtent dėl jo privalome elgtis vienaip, o ne kitaip. Immanuelis Kantas pataria elgtis taip, kad elgesio laisva valia galėtų tapti bendruoju gamtos dėsnium. Orumas – tai vertybė savyje, jos nei nupirksi, nei parduosi, dėl to jis netelpa į senąją žodžio “vertybė” prasnę. Taip žodis vertybė buvo susietas su moralumu ir įvairiose srityse buvo išskirtos vertybės – logikos vertybė – tiesa, etikos – beasmenis šventumas, erotikos – laimė.¹²

Vertybė nepriklauso nei pačiam žmogui, nei aplinkai, kuri jį supa, ji grindžiama tik teiginiais, egzistuoja idealiai. Visgi, jei paklausime žmogaus, kas jo manymu yra vertinga, dažniausiai jis ima vardyti daiktus. Daugybė filosofų bandė susisteminti ir suskirstyti ir apibrėžti vertybių sąvoką. Štai A. Šveiceris mokė: “kiekvienos žmogiškosios būtybės pašaukimas yra vienas – susikūrus savąją, protu pagrįstą etinę pasaulėžiūrą, tapti tikra asmenybe”.¹³

¹² Kantas I. Dorovės metafizikos pagrindai. Vilnius, 1980.

¹³ Šveiceris A. Kultūra ir etika. Vilnius: Mintis, 1997.

Vertybės yra žmogaus ir visuomenės varomoji jėga, vertinimo atskaitos sistema bei tas matas, kuris leidžia "teisti" - gerai tai, ar blogai. Ž.P. Sartras rašė: "Mes juk nieko neprašėme, kad sukurtų mus laisvus. Bet mes esame laisvi individai ir dėl šios savo laisvės visą gyvenimą pasmerkti rinktis. Nėra amžinų vertybių ar normų, kuriomis galėtume vadovautis. Todėl mūsų pasirinkimas darosi dar svarbesnis. Mes esame visiškai atsakingi už tai, ką darome ir niekada neturime kratytis atsakomybės už savo veiksmus. Todėl mes negalime numoti ranka į atsakomybę patiems rinktis, teisindamiesi, jog "privalome" eiti į darbą arba "privalome" paklusti tam tikroms miesčioniškoms elgesio normoms. Tačiau žmogiškoji laisvė mus įpareigoja iš savęs kažką sukurti. Tas pats pasakytina ir apie etinį pasirinkimą."¹⁴

Artūras Šopenhaueris tvirtino, jog galima įtakoti žmogaus pasirinkimą ar jį pakoreguoti: "Kaip tvirtas ir stangrus vaškas nežymiai šildomas ima atsileisti ir tampa tokiu minkštu ir lipniui, kad iš jo jau galima formuoti bet kokia figūrą, panašiai ir labai užkietėję bei priešiški žmonės, paveikti nors ir nedidelės mandagumo, gerumo ir palankumo dozėmis, tampa patikliais, maloniais ir net gerais"¹⁵.

R. Inglehart pateikė vertybių kaitos teorija, remdamasis modernizacijos ir materialinių vertybių transformacijos į postmaterialines idėja¹⁶. R. Inglehart vertybių teorija remiasi dviem hipotezėmis: 1) socializacijos hipotezė 2) trūkumo hipotezė. Socializacijos hipotezė remiasi idėja, kad individualios vertybės susiformuoja ankstyvoje vaikystėje ir priklauso nuo ankstyvosios vaikystės kultūrinės ir socialinės aplinkos. Kadangi ankstyvajame vaikystės socializacijos procese susiformavusios vertybių sistemos yra stabilios, konkrečios visuomenės vertybės kinta nepastebimai vienai kartai keičiant kitą.

Trūkumo hipotezė teigia, kad vertybės yra individų reakcijos į aplinką, todėl visuomenė vertina dalykus, kurių visiems toje visuomenėje trūksta. Pagrindinis individualių vertybių kaitos veiksmas yra ekonominis augimas.

Schwartz S.H.¹⁷ nurodo, kad vertybės yra „kriterijai, kuriais naudojami žmonės atrinkdami ir pateisindami veiksmus bei įvertindami žmones (tarp jų ir save) ir įvykius“. Vertybės yra pageidautini tikslai arba vadovaujantys individo gyvenimo principai, turintys skirtingą reikšmę konkrečiam individui. Motyvacinis vertybių turinys yra svarbiausias individualių vertybių preferencijų organizacijos aspektas. Schwartz S.H. teigia, kad 10 motyvacinių vertybių tipų kyla

¹⁴ Sartre J.P.. Žodžiai. Vilnius: Mintis, 1966.

¹⁵ Šopenhaueris A.. Gyvenimo išminties aforizmai. Vilnius, 1994.

¹⁶ Inglehart R. Modernisation and Postmodernisation. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997.

¹⁷ Schwartz S.H. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. Advances in Experimental Social Psychology, 1992, p.1-65.

universalų žmogiškosios egzistencijos reikalavimų: biologinių, koordinuotos socialinės tarpusavio sąveikos būtinumo ir grupių išlikimo poveikių. Motyvaciniai vertybių tipai pateikiami 1 lentelėje.

Vertybė	Vertybės apibūdinimas
1. Galia	Socialinis statusas ir prestižas, žmonių ir išteklių kontrolė bei vyravimas (socialinė galia, autoritetas, turtas, viešojo įvaizdžio saugojimas).
2. Laimėjimai	Asmeninė sėkmė, demonstruojant socialinius standartus atitinkančią kompetenciją (sėkmingas, sugebantis, trokštantis garbės, siekiantis, įtakingas)
3. Hedonizmas	Malonumai ir juslinis pasitenkinimas (malonumas, mėgavimasis gyvenimu, pataikavimas sau)
4. Stimuliavimas	Jaudulys, naujovės, gyvenimo iššūkiai (narsumas, gyvenimo įvairovė, jaudinantis gyvenimas).
5. Savikryptingumas	Nepriklausomas minties ir veiksmo pasirinkimas, kūrimas, tyrinėjimas (kūrybiškumas, laisvė, savarankiškumas, smalsumas, savo tikslų pasirinkimas, savigarba).
6. Universalumas	Supratimas, žavėjimasis, tolerancija, visų žmonių ir gamtos apsauga (platus požiūris, išmintis, socialinis teisingumas, lygybė, taika pasaulyje, vienovė su gamta, aplinkosauga).
7. Geranoriškumas	Žmonių, su kuriais bendraujama kasdienėje aplinkoje, gerovės kėlimas ir saugojimas (paslaugus, sąžiningas, atlaidus, lojalus, atsakingas, brandžiai mylintis, iš tikrųjų draugiškas)
8. Tradicija	Pagarba tradicinei kultūrai ar religijai, papročių ir tradicinių idėjų priėmimas ir įsipareigojimas (paklusnus, priimančias savo gyvenimo dalį, nuolankus, gerbiantis tradicijas, nuosaikus arba susivaldantis).
9. Konformizmas	Veiksmų, polinkių ir impulsų, galinčių kitus nuliūdinti, įžeisti arba nepateisinančių kitų individų socialinių lūkesčių ar normų, apribojimas (mandagumas, paklusnumas, savidisciplina, pagarba tėvams ir vyresniesiems).
10. Saugumas	Visuomenės, santykių su kitais ir asmeninis saugumas, harmonija, stabilumas (šeimos saugumas, nacionalinis saugumas, socialinė tvarka, palankus abipusiškumas, priklausomybės jausmas, švarus, sveikas).

Motyvaciniai vertybių tipai pagal Schwartz S.H.

Socialinės vertybės iš prigimties gali būti materialios ir nematerialios. Jos apima kiekvieną objektą į kurį individas gali reaguoti, susidaryti požiūrį (orientaciją). Socialinės vertybės apima įsitikinimus, veiklą, nuomones, aspiracijas, moralines normas, filosofines doktrinas, švietimą, mokslines teorijas, tradicijas, savireguliaciją, vaizduotę ir visuomeninę nuomonę, o taip pat dar ilgesnį sąrašą labiau objektyvių ir materialių dalykų. Tokį sąrašą galima būtų testuoti iki begalybės, nes į jį įeitų viskas, į ką galima susidaryti nuostatą ar požiūrį. Vertybės įvairiems asmenims yra ne vienodos svarbos, tačiau yra panašumų pripažįstant vienodas vertybes nes bet kokios grupės individai susiduria su panašiais poreikiais ir panašiomis situacijomis.¹⁸

Vertybės skiriasi savo bendrumu ir abstraktumu. Galima išskirti konkrečias vertybes, sutinkamas mūsų kasdieniniame gyvenime, ir abstrakčias, atskleidžiančias gilesnę žmogiškos egzistencijos prasmę. **Konkrečios vertybės** gali būti nagrinėjamos dviem aspektais: kaip „kasdieninės“ vertybės, arba įvairios žmogaus gyvenimo ir veiklos sritys, pavyzdžiui, jo darbas, šeimyninis gyvenimas, tolesnis mokymasis, laisvalaikio praleidimo būdai, namų ūkis, t.t., ir *atskiri* kiekvienos gyvenimo sferos elementai, tokie kaip atliekamų veiklų pobūdis, jų pasiskirstymas laike, fizinė aplinka, santykiai su kitais žmonėmis, ateities perspektyvos ir pan. **Abstrakčios vertybės** savo ruožtu gali būti *asmeninės*, susiję su individualiais norais ir tikslais, pavyzdžiui, galimybių realizavimas, prestižas, garbė, valdžia, įtaka, etiškumas, bei bendrosios *socialinės vertybės*, susiję su socialinėmis grupėmis ir jų idėjomis, kurias asmuo perima (pavyzdžiui, socialinis gerbūvis, progresas, taika ar karas, socialinė lygybė, privilegijuota padėtis grupėje, t.t.).¹⁹

Ne visos vertybės bendros mus visiems, ne visos vienodai reikšmingos skirtingiems individams. Kokie požymiai nulemia tai, kad vieniems asmenims tam tikros vertybės yra svarbios, kitiems - ne? Įvairūs tyrimai rodo, kad **individualios charakteristikos**, ypač amžius ir lytis, ir **socialinę padėtį apibrėžiantys kintamieji**, pavyzdžiui, darbo pobūdis (fizinis ar protinis darbas), išsimokslinimo lygis, kvalifikacija, pajamų lygis, galios pasiskirstymas, ir pan., nulemia darbo vertybės svarbą žmonių gyvenime.

Suskaičiuota daugiau nei 1500 asmenybės savybių. Jei iš nebaigtinio vertybių sąrašo mes galime atrinkti ir propaguoti labiausiai priimtinas vertybes, tuomet - kurias? Matyt, niekas nesuabejos, kad visuomet reikėtų atrinkti tas vertybes, kuriomis galima pasiekti tai, ko mes norime. Jei norime įveikti priešą, renkames vertybes, kurios atspindi pozityvią neapykantą, patriotizmą, pasiaukojimą, gynimą. Jei norime sukurti ir išlaikyti šeimą, renkames meilę, pagarbą, supratimą,

¹⁸ Reuter Edward Byron. Social psychology // McGraw-Hill Publications in Sociology, 1934, p.276.

¹⁹ Dobrowolska D. The Value of Work for Individual in Industrial Milieu. Warszawa, 1986.

ištikimybę. Jei norime konsoliduoti tautą ar visuomenę, renkamės toleranciją, supratimą, lojalumą, paramą.

Kiekvienas žmogus sau susiformuoja savo asmeninį vertybinės orientacijos sąrašą, kitaip tariant, jis iš šio didelio ir nebaigtinio sąrašo išsirenka tas vertybes, kurias jis pats pripažįsta bei vertina. Nesvarbu, ar jis jomis vadovaujasi, ar tik jų siekia. Pačių vertybių taip pat negalima skirstyti į geras ar blogas, jos yra tarsi absoliutai, ir tik jų taikymo pasekmės gali būti geros arba blogos. Juk neapykanta gali būti ir pozityvi, ir negatyvi, viskas priklauso tik nuo to, į ką ji yra nukreipta ir kaip yra suprantamos jos pasekmės. Viskas, ką daro žmogus, ko jis siekia, yra glaudžiai susiję su jo vertybių sistema. Jei žmogus susikuria savo vertybių sistemą, prieštaraujančią bendrai visuomenės vertybinei sistemai - susiformuoja konfliktas. Siekiant išvengti šio konflikto vystymosi ir neigiamų pasekmių, vertybės gali būti pakoreguotos arba bent jau pakeistas asmens požiūris į jas.

Taigi jei iš nebaigtinio vertybių sąrašo mes galime atrinkti ir propaguoti labiausiai priimtinas vertybes, tuomet - kurias? Būtina pabrėžti, kad besiformuojant vartotojiškai visuomenei, vis labiau ryškės įtampos tarp vertybių, kurias siūlo individui rinkti. Taip pat bus svarbi bendruomenės arba individo dorovinės pozicijos, požiūris į vertybes.

Vertybės yra glaudžiai susijusios su idealais, principais. Principai yra žmogaus įsitikinimų bendratis, vertybės gi išreiškia principus konkrečiau, tai net sietina su mūsų gyvenimo patirtimi²⁰. Kiekvieno žmogaus elgesys parodo jo vertybinę orientaciją.

Anot V. Pruskas, į vertybes galima žiūrėti kaip į kelio ženklus, kurie padeda visuomenei ir individui susiorientuoti socialinio gyvenimo kelyje. Vertybės kaip ir kelio ženklai turi reikšmę tik tiems, kurie juos atpažįsta, pripažįsta ir įsipareigoja jų laikytis, suprasdami, jog tai padės saugiau ir greičiau pasiekti tikslą. Tačiau vertybės, kaip ir kelio ženklai keičiami kitais. Nepaisant to, visos visuomenės tokios socialinio gyvenimo kelio orientyrus stengiasi turėti ir aiškiai įvardyti.²¹

Bendraja prasme vertybės – tai idėjos, nuostatos, įsitikinimai formuojantys individo elgseną. Bene viena dažniausiai pasitaikančių apraiškų, surišta su globalizacija, yra tai, kad šis procesas tik remiasi technologija, ekonomika ir komunikacija. Jis nėra surištas nei su bet kokiomis aukštesnėmis vertybėmis, nei su morale. Dėl to nereikia stebėtis, matant, kad visuose globalizacijos paliestuose kraštuose vyksta korupcija: suktybės, vagystės, išnaudojimas ir neretai žmogaus teisių laužymas. „Globalizacija domisi technologija, bet neskiria dėmesio kultūrai ir jos vertybėms. "Vertybės, kultūra, žmogaus teisių gerbimas priklauso ne nuo technologijos, bet nuo tautų ir individų, kuriose visa tai formuojasi. Globalizacijos procesas, paliktas vienas sau, galės suniveliuoti

²⁰ Pruskas V. Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas. Vilnius: VPU, 2005.

²¹ Ten pat. p. 22

kultūras, sunaikinti tautas, ypač mažąsias, ir padaryti žmonijos tautą, kuri gal ir kalbės viena kalba, bet ji bus bespalvė, amorali ir antihumaniška." ²²

1.2. Aplinkos apsaugos aiškinimas įvairiose teorijose

Iš visų žmogaus atradimų, padarytų pastaraisiais dešimtmečiais, bene žymiausias – iš naujo atrasta Žemė. Mokslinė techninė revoliucija, didžiulės industrinės gamybos plėtojimas ir apskritai visa žmogaus veikla, tarsi milžiniškos geologinės jėgos, keičia mūsų planetos veidą.

Dabartinėje mokslo ir technikos revoliucijos epochoje pasidarė nepaprastai sudėtingi ir svarbūs gamtos bei žmogaus sąveikos klausimai. Žemėje sparčiai daugėjant gyventojų, intensyviai plėtojantis technikai, daug kartų padidėjo žmogaus poveikis gamtai, įvairių gamtos išteklių naudojimas. Svarbia problema tapo galimo ir, be to, greito naudingų iškasenų, gėlo vandens, augalijos ir gyvūnijos išteklių išsekimo, gamtinės aplinkos užteršimo klausimai. Daugelyje pasaulio rajonų, ypač dideliuose pramonės centruose, gyvenamosios aplinkos užterštumas yra grėsmingas žmonių sveikatai.

Dėl žmogaus veiksmų ypatingai komplikauta ir aktuali ekologinė situacija kelia didelių reikalavimų ne tik mokslui, bet ir žmogaus moralei. Vis labiau mes įsisąmoniname ekologijos svarbą, o tai kviečia ir net reikalauja, keisti vertybinę nuostatą gamtos atžvilgiu. Žmogaus santykis su gamta tai yra laisvės ir atsakomybės derinys. Ekologinio nestabilumo sąlygomis bręsta dorovinio bendravimo su gamta poreikis. Šį poreikį akivaizdžiai rodo tas faktas, kad bendrojoje dorovės kategorijų sistemoje iškilo ekologinė etika, siekianti išryškinti naujas žmonijos vertybines orientacijas, kurios įkvėptų saugoti gamtos įvairovę, skatintų žvelgti į Žemę kaip unikalią ekosistemą, pastūmėtų naujai traktuoti žmogaus vietą gamtoje, paragintų žmones apdairiai ir atsargiai elgtis su įvairiomis gyvybės formomis. Dar XVII amžiuje prigimtinių teisių koncepciją parengė J. Locke'as. Jis manė, kad kiekvienas žmogus, neatsižvelgiant į rasę, lytį, turi prigimtines teises į gyvenimą, laisvę, sveikatą, laimės siekimą. Šios teisės skiriasi nuo juridinių teisių, kurios turi visų pripažintą teisinį ir moralinį pagrindimą. Tačiau, pasak Locke'o, gamta neturi prigimtinių moralinių teisių. Šią Locke'o teoriją, praėjus trims amžiams, plėtodami aplinkosauginę teoriją ir praktiką, Vakarų ekofilosofai moralinių teisių teoriją išplėtė iki natūralios gamtos ir jos

²² Prof. dr. V. Bieliauskas. Globalizacija, tautiškas ir tapatybė // Dienraštis "Draugas", straipsnis 2004 m. rugsėjo mėn. 11 d.

objektų, gyviems ir negyviems gamtos objektams priskirdami prigimtinių, moralinių teisių kategoriją²³.

Anot Česlovo Kalendos²⁴, įtempta ekologinė būklė nūdienos pasaulyje paskatino mokslininkus bei filosofus ieškoti šios įtampos priežasčių. Ėmė rasti įvairaus pobūdžio tyrinėjimų, apimančių skirtingas epochas ir kultūros sritis, siekiančių gilią žmonijos praeitį ir gilius sąmonės klodus, susidariusius po neolito revoliucijos. Rene Descartes'o (1596-1650) yra dažnai cituojami žodžiai, jog žmonės, apsiginklavę mokslu, eksperimentuodami, remdamiesi matematika bei analize, gali ir turi „tapti gamtos valdovais ir šeiminkais“²⁵. Filosofas, keldamas klausimą apie būtinybę žmogui pažinti „ugnies, vandens, oro, žvaigždžių, dangaus ir visų mus supančių kūnų jėgas bei poveikį“ ir naudingai pritaikyti savo žinojimą gyvenime, turi galvoje labai praktišką ir kilnų tikslą – pirmiausia medicinos pažanga, galimybę „apsisaugoti tiek nuo kūno, tiek ir proto ligų, galbūt net nuo senatvės silpnumo“. Descartes'as, žinoma, ragina žmones „tapti gamtos valdovais bei šeiminkais“, bet „visa tai“ reikalinga „ne vien tam, kad galėtume išradinėti daugybę gudrybių, padedančių be jokio vargo naudotis žemės vaisiais ir visokiais patogumais, bet pirmiausia tam, kad išsaugotume sveikatą, kuri, be abejonės, yra didžiausia mūsų gyvenimo gerybė ir visų kitų gėrybių pagrindas“²⁶.

Pirmasis emociškai bei kritiškai reagavęs į Vakarų Europos civilizaciją, paremtą mechanistine gamtos samprata, buvo XVIII a. prancūzų mąstytojas Jeanas-Jacques Rousseau (1712-1778). Jis atkreipė dėmesį į sudėtingą gamtos, kultūros bei civilizacijos sąveiką. Galima sakyti, Rousseau išpranašavo šiuolaikinę ekologinę krizę. Anot jo, žmogaus gebėjimai tobulėti ir siekti pažangos kartu yra ir jo nelaimės šaltinis, paverčiantis žmogų „savęs paties ir gamtos tironu“.²⁷ Rousseau lozungas „Atgal į gamtą“ tikrai nereiškia atsisakyti dvasios turtų ir grįžti į pirmykštę laukinę gyvenseną, tačiau yra labai aktualus dabartinės ekologinės įtampos sąlygomis ir skatina žmogų deramai vertinti savo gyvenimą, veiklą, natūralią aplinką su kuria jis neišvengiamai susijęs. Savo filosofiniuose traktatuose samprotaudamas apie žmogaus prigimtine teisę, Rousseau perėmė natūralaus žmogaus idealą ir kritikavo civilizuotą visuomenę „Jeigu gamta mums lėmė būti sveikiems, tai aš beveik ryžtuosi tvirtinti, kad mąstymo būklė – jau beveik nenatūrali būklė ir kad mąstantis žmogus – išsigimęs gyvulys“. Garsiaame veikale „Samprotavimas apie nelygybę“, „Išpažintyje“ autorius parašė tokius žodžius: „aš nuplėšiau skraistę nuo smulkaus žmonių melo; aš

²³ J. Mackevičiūtė, S. Žičkienė. Gamtinių būtybių moralinių teisių neantropocentriniai etiniai argumentai // Problemos Nr.68, 2005.

²⁴ Kalenda Č. Ekologinė etika: ištakos ir dabartis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 117.

²⁵ Dekartas R. Rinkiniai raštai. Vilnius, 1978, p. 139.

²⁶ Ten pat. p.139.

²⁷ Russo Ž.Ž. Rinkiniai raštai. Vilnius, 1979, p. 79.

išdrįsau apnuoginti jų prigimtį, pasekti, kaip laiko ir įvykių eiga ją žalojo, palyginti žmonių sukurtą žmogų su natūraliu žmogumi ir parodyti jiems, kad jų pasiekta tariamoji tobulybė yra tikrasis visų jų nelaimių šaltinis. <...> šaukiau jiems silpnu balsu, kurio jie negalėjo išgirsti: „**Bepročiai, jūs be paliovos skundžiatės gamta. Žinokite, kad visos jūsų blogybės kyla iš jūsų pačių!**“²⁸ Jeano-Jacques Rousseau padėjo suvokti pavojus, kylančius gamtai, skatino judėjimą už natūralios aplinkos saugojimą. Filosofas, vienas iš pirmųjų Šviečiamajame amžiuje suabejojęs išganinga mokslo verte, šiandien, dviejų šimtmečių patirties kontekste, neatrodo laba klydęs. Mokslą jis palygino su pavojingu daiktu, kurį motina atima iš kūdikio rankų. Mokslo ir dorovės sąveikos problema, giliai pajausta Rousseau prieš pustrčio šimto metų, šiandien tapo vienu iš svarbiausių veiksnių, lemiančiu žmogaus išlikimą.

Žymus mąstytojas humanistas, filosofas, kurį Albertas Enšteinas pavadino vieninteliu XX a. šventuoju, Albertas Schweitzeris (1879-1965) ėmėsi kurti universaliąją etiką. Kultūros krizės priežastis, anot jo, yra Vakarų visuomenės, ypač naujųjų laikų ribotoje orientacijoje, kurią sudarė siekimas pažinti gamtos jėgas ir jas pajungti materialinei gerovei kelti. Nepaisant didelių teorinio pažinimo ir praktikos laimėjimų, žmonija nepajėgi reguliuoti gamtos reiškinių, „kad jie mūsų gyvenimo sąlygas veiktų visais atžvilgiais palankiai“²⁹. Schweitzeris suformuluoja vienintelį ir svarbiausią savo etikos principą – didi pagarba gyvenimui „etikos esmę sudaro tai, kad aš jaučiu vidinę paskatą rodyti tokią pat didžią pagarbą kitų norui gyventi, kaip ir savajam. Tai ir yra pagrindinis doroviškumo principas“³⁰. Schweitzerio etika lieka reikšminga, nes veikia dabartinį žmonių gyvenimą ir skatina etinius ieškojimus. Pagrindinis veiksnys, aktualizavęs šią etiką, yra įtempta ekologinė planetos būklė, pasireiškianti biorūšių nykimu ir kelianti grėsmę žmogaus gyvybei.

Iš Lietuvos filosofų globaline problematika labiausiai domėjosi Jokūbas Minkevičius (1921-1996). Jis nuolat gvildeno šią problemą savo straipsniuose, knygoose, skaitomose paskaitose, dalyvaujamuose pasaulinio lygio kongresuose, konferencijose. Gamtos, žmonijos ir kultūros vienovė kaip pagrindas gyvybei žemėje išlikti – pagrindinė J. Minkevičiaus apmąstymų tema. Globalines problemas vienu ar kitu aspektu gvildeno ir kiti Lietuvos mokslininkai: sociologas Romualdas Grigas (Monografija „Pusiausvyros beieškant), biologas Ričardas Volskis, geografai Česlovas Kudaba ir kt. Prof. Kudaba kalbėjo apie lokalinio ir globalinio patriotizmo aktualumą: dabar maža būti savo šalies piliečiu, reikia būti ir visos žmonijos buveinės – Žemės – piliečiu. Žmonija užgriuvusios globalinės problemos akivaizdžiai byloja, jog dabartinė civilizacija išgyvena

²⁸ Russo Ž.Ž. Išpažintis. Vilnius, 1967, p.369-370.

²⁹ Šveiceris A. Kultūra ir etika. Vilnius, 1989, p.97.

³⁰ Ten pat. p. 326.

sunkią krizę. Kartu tai ir paties žmogaus krizė. “Ekologinė krizė – tai globalinis žmogaus ir kitų gyvųjų organizmų egzistavimo reprodukcijos sąlygų pablogėjimas, kai žemę ir gyvybę palaikantys gamtos elementai – pirmiausiai oras, vanduo ir gruntas – tampa kenksmingi, arba ir visai netinkami vartoti. Kitaip tariant, ekologinė krizė – tai kokybinis gamtinės aplinkos pakitimas, dėl kurio gyvybės egzistavimo galimybės abejotinos. Atitiko taip, kad siekdami pirmaeilį savo tikslų, sulaukėme padarinių, kurių nesitikėjome, ir pastebime, jog vis dažniau tie padariniai matuojami toliais paradimais, kurie aplenkia ir pasiekti tikslo rezultatus.”³¹

Atėjo žmonijos istorijos laikotarpis, kai savo veiklą jis turi derinti su gamtos galimybėmis. Neseniai žinomas prancūzų okeanologas Jaques Yves Cousteau pasakė: “Kadaise gamta gąsdino žmogų, o šiandien žmogus gąsdina gamtą”. Dar prieš dvidešimt metų dauguma žmonių, žengdami į veržlią mokslinės techninės pažangos epochą, praktiškai negalvojo apie galimus neriboto gamtos išteklių naudojimo padarinius. Žmonės negalvojo apie biosferos likimą, apie tą išorinį mūsų planetos apvalkalą, kuriame atsispindi visi žmogaus veiklos padariniai.

Technologinio proceso mastai, neišvengiami šių dienų civilizacijos veiksniai nebegali negriauti iki šiol vykusių ekologinių procesų Žemėje. Amerikiečių ekologo L. Brauno nuomone, “miestų ir pramonės atliekos pradėjo taip keisti gyvenamąją aplinką, orą, vandenį ir dirvožemį, – jog vis daugiau gresia faunai ir florai, kurios būtinos žmogaus egzistavimui”³².

Jei pažvelgtumėm į žmonijos istoriją, galėsime pamatyti, kad žmonija visais laikais kentėjo dėl aplinkos taršos bei neracionalaus gamtos išteklių naudojimo.

Antropologinių tyrimų duomenys duoda pagrindo kelti hipotezę, jog senovėje žmonių gyvenimą trumpino lėtiniai sinusitai bei plaučių lygos. Tas lygas sukeldavo nuolatinis dūmų poveikis žmogaus kvėpavimo organams. Yra žinoma, kad civilizuojoji žmonija daugelį amžių naudojo patalpos viduje įtaisytą ugniakurą, kurio dūmai išeidavo pro lubose iškirstą angą.

Maždaug nuo 3500 pr. Kr. Iki 1800 pr. Kr. Šumerų metraščiuose rašoma dėl Mesopotamijos dirvų druskėjimo procesų, kurie sumažino grūdinių kultūrų derlingumą. Tai atsitiko dėl pačių žmonių veiksmų, kurie siekdami padidinti lygumų derlingumą, kasė kanalus, kaupė ir tiekė laukams gėlą vandenį. Nepasirūpinus reikalinga vandens pertekliaus drenažo sistema, pastarasis sunkėsi į požeminius vandenis ir kėlė bendrą vandens horizonto lygį, pamažu sėdamas dirvą. Kartu su vandeniu į dirvos paviršių kilo ir įvairios druskos, kurios, paviršutinei drėgmei išgaravus, sudarydavo ant laukų druskos plutą. „Laukai pabalo“, baisėjosi senovės šumerų metraštininkas.

³¹ Pranulis V. *Ekonomika ir ekologija*. Vilnius, 1990.

³² Brown L. *The Bread Alone*. New York: Preger, 1977.

Šiuolaikiniai senovės romėnų palaikų tyrimai patvirtina prielaidą, kad romėnų civilizacija buvo pražūtingai užteršta švinu. Itin ryškus organizmo pasinuodijimas švinu buvo būdingas 200 pr. Kr. – 200 po Kr. Romos gyventojams. Švinas plačiai naudojamas butyje: vanduo tekėjo švininiais akvedukų vamzdžiais, buvo geriama iš švininių vamzdžių, vandens atsargos buvo laikomos švininėse cisternose, vynas švininėse amforose, valgoma iš švininių lėkščių. Be to, daugybė švino lydymo krosnių teršė orą ir dirvą.

Kovoiant su oro teršimu deginamos anglies dūmais, 1306 m. Londone buvo paskelbtas įsakas, nustatantis griežtas baudas už krosnių kūrenimą anglimi. Net ir XIX a. daugelis anglų rašytojų bei publicistų (Charlesas Dickensas, Friedrichas Engelsas ir kt.) aprašė Londono smogą – nuolat tvyrantį tirštą, gelsvai žydrą rūką, dvokiantį anglimi ir suodinantį viską aplinkui.³³

Dabar gamtos teršimas tapo visos planetos problema. Jis itin pražūtingas išsivysčiusiose ir labai išsivysčiusiose šalyse. Vis labiau jaučiamas gryno vandens trukumas Vakarų Europoje, Japonijoje ir kai kuriuose JAV srityse. Daugelio miestų oras užnuodytas, ypač švino atliekomis. Daugelis ežerų ir upių biologine prasme yra pusiau mirusios. Didmiesčiai Tiesiog kimšte prikimšti senienų, atliekų, nuo kurių jie negali išsivaduoti.

Planetoje per paskutinį šimtmetį išnyko šimtai gyvūnų ir paukščių rūšių, ties išnykimo riba yra tūkstančiai rūšių. Biosfera pati nebegali išsivalyti ir nebeįstengia savo jėgomis atsikratyti naštos, kurią jai užkrovė žmogus. Miškai, vandenynai ir kalnai, šiaurės ledkalniai ir karštos dykumos, kaip ir visa gyva, yra glaudžiai tarpusavy susiję ir reikalauja proto bei apdairaus elgesio.

Visa žmonija ir kiekvienas žmogus yra gamtos dalis. Žmonių savijauta, gerovė ir gyvybinė veikla dažniausiai priklauso nuo gamtos. Gamta žmogui tiekia maistą, drabužius, energiją, statybines medžiagas.

Anksčiau žmogus sėmė gamtos išteklius negalvodamas apie jų kiekį bei atkūrimą. Gamtos išteklių buvo labai gausu, o suvartojama mažai. Be to, dauguma jų gamta suspėdavo papildyti. Pavyzdžiui, vietoj iškirstų miškų pamažu, iš lėto, bet daugeliu atvejų vis tik užaugdavo miškai; veisdamosi žuvis kompensuodavo nuostolį, padarytą saikingai žvejojant; nešvarius vandenį atšviežindavo švarus upių, ežerų ir jūrų vandenys. Apskritai gamta suspėdavo likviduoti žmogaus jai padarytą nuostolį.

Tačiau padėtis labai pasikeitė. Gamtos išteklių sunaudojama kur kas daugiau negu įmanoma atnaujinti. Sunaudojami milžiniški kiekiai gamtinių medžiagų. Žmogaus veiklos mastas pamažu prilygo gamtos procesų dydžiui. Tuo remdamasis, garsus rusų mokslininkas V. Vernadskis pavadino žmogų didžiausia geologine jėga. Dabar gamybinėms ir buitinėms reikmėms sunaudojama

³³ Čekanavičius L., Rinkevičius L.. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber, 2001, p. 171-172.

daugiau kaip 1/10 pasaulio upių nuotėkio. Tai pagal tūrį sudaro daugiau kaip 3 500 km³ vandens. Vien tik deginant kurą, sunaudojama apie 15 mlrd. t atmosferos deguonies. Iš žemės gelmių išauginama apie 100 mlrd. t uolienu. Kiekvienais metais, atliekant žemės ūkio ir kitus darbus, perkeliama apie 4 000 km³ dirvožemio ir grunto.

Gamtos išteklių naudojimo tempai sparčiai auga. Tai priklauso nuo daugelio priežasčių.

Pirma, planetos gyventojų greitai daugėja. Mokslininkai nustatė, kad mūsų planeta galėtų išlaikyti 200 tūkst. kartų daugiau žmonių, nei dabar joje gyvena. Prognozuojama, kad iki 2050 metų planetos gyventojų skaičius nuo dabartinio 6,5 mlrd. išaugs iki 9 mlrd. Dar 1964 metais britų fizikas Johnas Fremlinas paskaičiavo, kad Žemė bus tinkama gyventi tol, kol žmogaus veiklos sukuriamos šilumos ir saulės šviesos kiekis bus lygus jos atiduodamos šilumos kiekiui. Kai tik žmonių bus per daug (taip pat kaip vakarėlyje, kuriame susirinko pernelyg daug žmonių), planetoje taps per karšta. J.Fremlinas nustatė, kad Žemė galėtų ramiai „atlaikyti“ 60 mln. milijardų žmonių. Darant prielaidą, jog kiekvienas žmogus išskiria 120 vatų šilumos, tyrėjai paskaičiavo, kad mūsų planetoje neperkaisdami galėtų gyventi net 1,3 mln. milijardų žmonių. V.Badesku ir R.Carthcartas pripažįsta, kad Žemės resursai gali išsekti gerokai anksčiau, nei jos gyventojų skaičius pasieks leistiną ribą. Jeigu šiuos sunkumus pavyktų įveikti – o tai labai abejotina – jų nurodytas skaičius ir būtų ta aukščiausia riba. Jeigu ji vis dėlto būtų pasiekta, dienos šviesa taptų išskirtine prabanga, nes dauguma planetos gyventojų glaustųsi poros tūkstančių aukštų dangoraižiuose. Žemė bus panaši į Mirusią planetą iš „Žvaigždžių karų“. Mokslininkai mano, kad saugant vėšą virš vandenynų teks nutiesti milžiniškus stogus, o žemės paviršių dengs saulės energijos kolektoriai ir reflektoriai – tai suteiks galimybę žmonėms kontroliuoti saulės šviesą ir temperatūrą viduje.

Antra, tai sąlygoja žmonių gamybinė veikla: kuo ji aukštesnė, tuo daugiau gamtos išteklių galima įsisavinti ir sunaudoti. Savo ruožtu tai skatina gyventojų skaičiaus didėjimą.³⁴

Tačiau gamtos išteklių naudojimas susijęs ne tik su žmonių skaičiaus didėjimu. Jis taip pat priklauso ir nuo to, kad vis daugiau gamtos išteklių sunaudoja vienas žmogus. Materialinių išteklių, vandens, energijos suvartojimas kiekvienais metais pasaulyje didėja, Gamtos išteklių panaudojimo tempai yra palyginami su jų atsargomis, kadangi šie ištekliai riboti ir kai kuriuos jų galima sunaudoti visiškai, jei nebus imtasi specialių apsaugos priemonių. Akademiko J. Fiodorovo apskaičiavimu, metinių upių nuotėkį, verslinių žuvų ir miškų prieaugį žmonija gali visiškai sunaudoti per 50-100 metų.

³⁴ Šaltinis: guardian.co.uk. Science.

Naudodamas gamtos išteklius, užsiimdamas gamybine veikla, žmogus gerokai keičia gamtines sąlygas. Antropogeninis poveikis gamtai ir jo pasekmės gali būti labai įvairios: užtvėnkus upes, susidaro tvenkiniai, o dėl to gali pakilti upės lygis; dykumuose įrengus drėkinimo sistemas, smėlynų vietose atsiranda derlingos oazės. Antropogeninis poveikis ir jo pasekmės gali apimti ir visą Žemės rutulį – globalinius pakitimus gali sukelti energijos gamybos didėjimas. Spėjama, kad viso pasaulio energetinių įrenginių ir jėgainių pagaminamos šilumos kiekis per 100-200 metų prilygs spinduliavimo balansui. Dėl to gali pakisti viso Žemės rutulio klimatinės sąlygos: vidutinė Žemės temperatūra gali pakilti, o dėl to pradės tirpti ledynai ir pakils Pasaulinio vandenyno vandens lygis. Didėjant energijos gamybai, pramonės ir žemės ūkio gamybai, į atmosferą neišvengiamai išmetama vis daugiau degimo produktų, oras, vanduo ir dirvožemis vis daugiau užteršiami.

Neigiamas žmogaus poveikis gamtai ypač akivaizdus miestuose. Čia gausu žmonių, energetinių įrenginių, gatvėmis važinėja tūkstančiai automobilių, dėl to ore sumažėja deguonies koncentracija ir padaugėja anglies dioksido. Dabar miestuose gyvena 3,2 milijardo žmonių, o visų mūsų planetos gyventojų skaičius pasiekė 6,5 milijardo. Teigiama, kad 2030 metais miestų gyventojų skaičius išaugs iki penkių milijardų, kas sudarys 61 proc. visų planetos gyventojų. Taigi didelių miestų gyventojai kenčia deguonies badą, jų organizme kaupiasi kenksmingos medžiagos. Tai mažina organizmo atsparumą infekcijoms, paaštrina širdies, kraujagyslių ir kai kurias kitas ligas.

Geografinę aplinką sudaro žemynų teritorijos, vandenynai, kalnai, ežerai, miškai gyvūnai ir t.t. ir tie gamtos elementai, kuriuos žmogus pakeitė ir pertvarkė: dirbtinės reljefo formos, tvenkiniai, kanalai, miško sodiniai ir t.t. Čia ir gali vykti antropogeniniai kitimai: užterštos medžiagos patenka ir į upes, ir į kanalus, gaisrai gali sunaikinti ir natūralius, ir sodintus miškus. Vadinasi reikia saugoti ir natūralius, ir antropogeninius geografinės aplinkos elementus, taip pat ir visą geografinę aplinką.

Dabar gamta nespėja kompensuoti žmogaus jai padarytos žalos. Dėl to gamtą reikia saugoti: rūpintis racionaliu jos išteklių naudojimu; šiuos išteklius atkurti ir gausinti; išlaikyti žmogaus gyvenimui palankias gamtines sąlygas.

Visa tai privertė žmoniją atkreipti ypatingą dėmesį į gamtos apsaugos klausimus. Sprendžiant gamtos apsaugos geografinius uždavinius, reikia gerai žinoti gamtinius teritorinius kompleksus (geosistemas) ir juose vykstančius procesus. Geosistemas sudaro vienas su kitu susiję, dėsningai suderinti tam tikros teritorijos gamtos komponentai – Žemės pluta, oras, vanduo, dirvožemis, augalija ir gyvūnija. Žmogus gamtą visuomet veikia geosistemose. Kad toks poveikis būtų sėkmingas, pirmiausia reikia gerai suvokti geosistemų komponentų tarpusavio ryšį. Bet koki

žmogaus poveikį gamtai reikia įvertinti įvairiais požiūriais, kuo išvalgiau numatant to poveikio padarinius.

Nuo šios aplinkos kokybė priklauso žmonių sveikata, fizinė būseną ir savijauta. Vadinasi, *gamtinės aplinkos savybių, palankių žmogaus gyvenimui ir veiklai, saugojimas ir derinimas yra vienas svarbiausių gamtos apsaugos uždavinių.*

Linas Šekanavičius ir Leonardas Rinkevičius pažymi, kad ieškant tvarios raidos kelių, įvairiose pasaulio šalyse plėtojami nauji aplinkosaugos ir ūkio socialinės politikos modeliai, grįsti tam tikrais principais.

Atsargumo principas taikomas siekiant laiku įvertinti ūkio plėtros ekologinę žalą ir sumažinti neigiamą poveikį aplinkai bei žmonėms. Už ūkinės veiklos ekologinio darnumo pagrindimą pirmiausia atsakingi tie, kurie plėtoja šią veiklą, o ne vien tik valstybinės institucijos ir nerimaujanti visuomenė.

Taršos prevencijos principas glaudžiai susijęs su atsargumo principu. Per keletą pastarųjų dešimtmečių suvokta, kad efektyviausias kelias spręsti aplinkos užterštumo problemas – ne diegti teršalų valymo technologijas, bet maksimaliai vengti teršalų susidarymo.

Teršėjas apmoka. Tikėjimas, jog įmanoma pinigine išraiška įvertinti neigiamą veiklos poveikį gamtai ir visuomenei, yra viena svarbiausių ekomodernios ideologijos nuostatų, paremtų tvarios raidos koncepcija. Kaltininkas moka.

Neteršti naudinga. Aplinkosauga tampa suvokiama kaip ekonomiškai naudinga veikla, sukurianti pilietinę vertę, o ne tik kompensuojanti neigiamus taršos padarinius.

Per pastaruosius 10-15 metų įvairiose šalyse pastebimos pokyčių tendencijos. Vadovaujantis ekomoderniais „taršos prevencijos“, „teršėjas apmoka“, „neteršti naudinga“ principais, nuo gydančiosios, į taršos padarinius orientuotos aplinkosaugos politikos vis dažniau pereina į ekonomiškai efektyvų taršos mažinimą šaltinyje³⁵.

Ekologinės vertybės tenkina fizinius ir dvasinius žmogaus poreikius. Tačiau jų fundamentinę reikšmę individas ir visuomenė ne deramai suvokia ir ne visada protingai elgiasi.

Savo santykį su gamtinę aplinka žmogus išreiškia vienokiu ar kitokiu jos komponentų vertinimu. Šeslovas Kalenda pažymi, kad šiame procese susiklosto vadinamųjų ekologinių vertybių sistema. Ekologinės vertybės – tai tyras oras, gėlas vanduo, gražus kraštovaizdis, vešli augalija, turtinga gyvūnija, normalus, įprastas klimatas, neužterštas maistas³⁶.

³⁵ Čekanavičius L., Rinkevičius L.. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber, 2001., p 183-184.

³⁶ Kalenda Česlovas. Ekologinė etika: ištakos ir dabartis. Vilnius, 2002, p. 15.

Žinomas JAV politinis veikėjas, gamtosaugos entuziastas A. Gore'as akcentuoja: „Pagaliau mes turime surasti mummyse pačiuose pusiausvyrą tarp to, kas mes esame, ir to, ką mes darome. Kiekvienas iš mūsų turi imtis daugiau asmeninės atsakomybės dėl to, kad miršta aplinka. Kiekvienas turi kritiškai pažvelgti į savo mąstymą bei veiklą, kurią rodo ši sunki krizė ir kuri sukėlė ją“

2. APLINKOS APSAUGA LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS IR ŠVIETIMO DOKUMENTUOSE

2.1. Aplinkosaugos akcentai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje

Piliečių teisės ir pareigas pirmiausia reglamentuoja pagrindinis Lietuvos Respublikos įstatymas – Lietuvos Konstitucija. Joje yra keletas straipsnių, kurie įpareigoja rūpintis aplinkos apsauga ir įpareigoja piliečius saugoti aplinką. Konstitucijos 53 straipsnis nustato, kad valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių“. Konstitucijos 54 straipsnyje nustatoma, kad valstybė privalo tai daryti: „Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją.³⁷

2.2. Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas

1992 m. priimtas ir ne kartą papildytas LR aplinkos apsaugos įstatymas, kurio pagrindinis tikslas – reguliuoti visuomeninius santykius aplinkosaugos srityje, išlaikyti Lietuvos Respublikai būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą. Įstatymas numato aplinkos poveikio vertinimą ir nusako ekonominių aplinkos apsaugos mechanizmą, skatina piliečius ir visuomenines organizacijas užtikrinti aplinkos apsaugą.³⁸ Aplinkos apsaugos įstatymo pagrindu buvo priimta daug kitų aplinkos apsaugą ir gamtinių išteklių naudojimą reglamentuojančių įstatymų bei teisės aktų. Pagrindiniai įstatymai, susiję su aplinkos apsauga ir gamtinių išteklių naudojimu yra šie: Mokesčių už valstybinius gamtos išteklius įstatymas (1991, pakeitimai 1996, 2000, 2002, 2003); Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas (1991, nauja redakcija 1999, pakeitimai 2000, 2002, 2003, 2004, 2005); Naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymas (1992, pakeitimai 1996, 2003_ ir kt. įstatymai.³⁹

2.3. LR Aplinkos apsaugos ministerijos veiklos kryptys

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, valstybinei gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos apsaugos politikai įgyvendinti 1990 m. buvo įsteigtas Aplinkos apsaugos departamentas,

³⁷ LR Konstitucija, 53, 54 str.

³⁸ LR aplinkos apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Vilnius, 2002.

³⁹ www.lrs.lt

atskaitingas Lietuvos Respublikos Aukščiausiai Tarybai. 1994 m. ši institucija buvo pertvarkyta į Aplinkos apsaugos ministeriją. 1998 m. Aplinkos apsaugos ministerija buvo reorganizuota – sujungta su Statybos ir urbanistikos ministerija, taip pat jai buvo perduotos miškų ūkio reguliavimo funkcijos. Nuo to laiko ji vadinama Aplinkos apsaugos ministerija, kurios pagrindinės veiklos sritys yra šios: aplinkos apsauga, miškų ūkis ir gamtos išteklių naudojimas, teritorijų planavimas, statyba ir gyventojų aprūpinimas būstu. Ministerija kontroliuoja ir reguliuoja aplinkai daromą poveikį, ūkio subjektus ir valstybines institucijas orientuoja į neigiamo poveikio aplinkai prevenciją. Vienas iš svarbiausių uždavinių – nuosekliai įgyvendinti ES direktyvas ir nacionalinius įstatymus, reglamentuojančius poveikį aplinkai ir žmogaus sveikatai, didinti gamintojų atsakomybę už aplinkos taršą.⁴⁰

Aplinkos ministerijos misija⁴¹

Aplinkos ministerija yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės pagrindinė valdymo institucija, formuojanti šalies aplinkos apsaugos, miškų ūkio, gamtos išteklių naudojimo, geologijos ir hidrometeorologijos, teritorijų planavimo, statybos, gyventojų apsirūpinimo būstu, butų ir komunalinio ūkio paslaugų valstybės politiką ir koordinuojanti jos įgyvendinimą.

Aplinkos ministerijos ir jai pavaldžių institucijų uždaviniai, įvertinus aplinkos stebėjimų duomenis, atsižvelgus į mokslo institucijų išvadas bei visuomenės nuomonę ir vadovaujantis turimais strateginiais dokumentais bei rengiant teisinę bazę, yra:

- įgyvendinti subalansuotos plėtros principą;
- sudaryti racionalaus gamtos išteklių naudojimo, apsaugos ir atkūrimo prielaidas;
- užtikrinti visuomenės informavimą apie aplinkos būklę bei jos prognozes;
- sudaryti sąlygas statybų verslui plėsti bei gyventojams būstu aprūpinti;
- užtikrinti tinkamą aplinkos kokybę, atsižvelgiant į Europos Sąjungos normas ir standartus.

Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. sausio 31 d. įsakymu Nr. D1-77 buvo patvirtintos 2007 metų Aplinkos ministerijos veiklos prioritetinės kryptys:

- Suaktyvinti visuomenės informavimo ir švietimo veiklą atliekų rūšiavimo ir būsto energinio naudingumo srityse.

⁴⁰ LR aplinkos ministerija. Vilnius: Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 2003.

⁴¹ www.am.lt. Aplinkos ministerijos misija.

- Optimizuoti institucinę struktūrą, siekiant padidinti aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės veiksmingumą.
- Užtikrinti aplinkos apsaugos reikalavimų ir urbanistinės plėtros suderinamumą, rengiant bendruosius planus.
- Įdiegti atliekų apskaitos ir kontrolės informacinę sistemą, siekiant užtikrinti patikimą atliekų apskaitą.
- Parengti Jūros aplinkos apsaugos strategiją, suformuojant Baltijos jūros apsaugos nuostatas.
- Įvertinti Lietuvos laukinės augalijos būklę ir nustatyti jos išsaugojimo pagrindines kryptis.
- Parengti želdynų apsaugos ir tvarkymo teisinę sistemą, įgyvendinant Želdynų įstatymo nuostatas.

2.4. LR Vyriausybės veikla aplinkosaugos srityje

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. balandžio 1 d. priėmė nutarimą Nr. 393 „Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo analizės ir stebėsenos (monitoringo) priežiūros komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 33-1377). Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo analizės ir stebėsenos (monitoringo) priežiūros komisijos (toliau – Komisija) nariai yra valstybės bei mokslo institucijų atstovai. Komisijos tikslas – prižiūrėti ir koordinuoti Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimą, atsižvelgiant į Lisabonos strategijos, kuriai pritarta 2000 metų kovo 23-24 d. Lisabonos Europos Sąjungos viršūnių taryboje, nuostatas.

2005 m. VALSTYBĖS ILGALAIKĖS RAIDOS STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO ATASKAITOJE ypatingas dėmesys buvo skirtas aplinkos apsaugos klausimui.

Aplinkos apsaugos sektoriaus plėtros pagrindinės gairės – užtikrinti gerą aplinkos būklę visos Lietuvos teritorijoje, racionalų gamtos išteklių (įskaitant miškus) naudojimą ir tolesnį gausinimą, išsaugoti biologinę įvairovę, gamtos paveldo vertybes, kraštovaizdžio savitumą, užtikrinti visuomenės aplinkosaugos švietimą ir informavimą, aktyvų visuomenės dalyvavimą, priimančias sprendimus dėl aplinkosaugos projektų ir programų įgyvendinimo, objektų, galinčių turėti neigiamą poveikį aplinkai, statybos.

Šios gairės yra pagrindas, įgyvendinant svarbiausią saugios visuomenės prioriteto tikslą – šaliai integruojantis į modernios ekonomikos erdvę išlaikyti stabilią aplinką.⁴²

⁴² www.am.lt

Sprendžiami klausimai:

- Vandenų apsaugos srityje.
- Oro apsaugos srityje.
- Atliekų tvarkymo srityje.
- Saugomų teritorijų sistemos srityje.
- Biologinės įvairovės išsaugojimo srityje.
- Kraštovaizdžio išsaugojimo srityje.
- Rekreacinės aplinkos apsaugos srityje.
- Gamtos išteklių naudojimo ir apsaugos srityje.
- Miškų ūkio plėtros srityje.

Išvada prioriteto lygiu

„Vandenų apsaugos, atliekų tvarkymo, oro apsaugos, saugomų teritorijų sistemos, miškų ūkio plėtros ir kitose aplinkos apsaugos srityse įgyvendintos priemonės sukuria prielaidas saugios visuomenės prioritetui įgyvendinti – užtikrinti žmogaus teisę gyventi jo sveikatai ir gerovei palankioje aplinkoje.

Pagal darnaus vystymosi kelią teisiškai sureguliuoti ir reglamentuoti santykiai padės išsaugoti neįkainojamą Lietuvos turtą – natūralią gamtą, biologinę įvairovę ir savitą kraštovaizdį, racionaliai naudoti ir atkurti gamtos išteklius, skatinti urbanistikos, architektūros ir statybos pažangą⁴³.

2.5. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas ir Švietimo koncepcija

Švietimo perduodamos vertybės nusakomos LR švietimo įstatyme, Bendrojo lavinimo mokyklos nuostatuose, Lietuvos švietimo koncepcijoje. Mokinių vertybines nuostatas konkretizuoja Bendrosios programos.

Perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą – tokį strateginį tikslą kelia Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (3.4 **Švietimo tikslai**), priimtas 2003 m. birželio 17 d. (Nr. IX-1630).

⁴³ Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo analizės ir stebėsenos (monitoringo) priežiūros komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo // Žinios. Nr. 33-1377, 2003.

LR Švietimo įstatymo 3 straipsnyje Švietimo tikslai, vienas iš punktu nurodo „stiprinti visuomenės galias užtikrinant darnią krašto ūkio, aplinkos ir žmogiškųjų išteklių plėtrą, vidinį ir tarptautinį ūkio konkurencingumą, nacionalinį saugumą ir demokratinės valstybės raidą“

2.6. Aplinkosauga Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose.

Pagrindinis valstybės lygmens dokumentas, reglamentuojantis ugdymo turinį bendrojo lavinimo mokykloje, yra Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Šis dokumentas rengiamas priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo pakopoms. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų paskirtis – laiduoti ugdymo dermę, tęstinumą ir kokybę visose šalies mokyklose. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai yra vientisas dokumentas.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. ISAK-1015), 9 puslapyje **Vertybinės nuostatos** teigia, kad viena iš moksleivio kompetencijos dalių yra asmens vertybių sistema. Todėl mokykla, kiekvienas mokytojas privalo ugdyti bendrąsias vertybines nuostatas, būtent: *patriotizmą, pagarbą tautos tradicijoms, kultūros paveldui, nusiteikimą jį saugoti ir plėtoti.*

Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose - neatsiejama asmeninės, socialinės, pažinimo bei kultūrinės kompetencijos dalis yra asmens vertybių sistema. Todėl bendrojo lavinimo mokykla, kiekvienas mokytojas ugdo šias moksleivių **bendrąsias vertybines nuostatas**:

- ❖ pagarbą sau ir kitam, nusiteikimą santykius su žmonėmis grįsti savitarpio supratimu, konstruktyviai spręsti konfliktus;
- ❖ tolerantišką požiūrį į fizinius, religinius, socialinius, kultūrinius žmonių skirtumus;
- ❖ patriotizmą, pagarbą tautos tradicijoms, kultūros paveldui, nusiteikimą jį saugoti ir plėtoti;
- ❖ pagarbą demokratijos vertybėms;
- ❖ **tausojančią santykį su gamtine ir kultūrine aplinka**, jos įvairove, nusiteikimą pasirinkti darnaus vystymosi principus atitinkantį gyvenimo būdą;
- ❖ rūpinimąsi kitais, neabejingumą viskam, kas vyksta šalia;
- ❖ sąžiningumą, atsakomybę už žodį, veiksma, poelgį;
- ❖ iniciatyvumą, kūrybiškumą, kokybės siekimą;
- ❖ **nuostatą sveikai gyventi.**

❖ nuostatą realiai vertinti bei nuolat tobulinti asmeninę, socialinę, pažinimo bei kultūrinę kompetenciją.

Moksleivių bendrosios vertybinės nuostatos ugdomos per visų dalykų pamokas, joms stiprinti ir įtvirtinti turi būti skirtas visas ugdymo procesas, mokyklos gyvenimas, mokyklinės bendruomenės ryšiai su vietos bendruomenės nariais ir institucijomis.

Kitas esminis asmens kompetencijos dėmuo, jos „šerdis“ yra gebėjimai ir įgūdžiai. Bendrojo lavinimo mokykloje plėtojami **bendrieji** asmeniniai, socialiniai, pažinimo, komunikaciniai, darbo ir veiklos moksleivių **gebėjimai**:

- ❖ **mokytis**, nuolatos tobulinti įgytus gebėjimus;
- ❖ **komunikuoti, rasti, tvarkyti ir perduoti** informaciją;
- ❖ **kritiškai mąstyti** ir **spręsti problemas**;
- ❖ racionaliai **planuoti** ir **organizuoti** veiklą, tvarkyti laiko, finansinius ir kitus išteklius;
- ❖ **veikti** kūrybiškai, iniciatyviai, prasmingai ir savarankiškai, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus;
- ❖ **bendrauti** ir **bendradarbiauti**, konstruktyviai spręsti nesutarimus ir konfliktus;
- ❖ **dalyvauti** mokyklos, vietos bendruomenės, visuomenės gyvenime, prireikus imtis lyderio vaidmens;
- ❖ **pažinti** ir **puoselėti gamtinę ir kultūrinę aplinką**, atsižvelgti į krašto darnaus vystymosi interesus;
- ❖ **sveikai gyventi**, prasmingai leisti laisvalaikį.

Bendrujų asmens gebėjimų ugdymas apima visą ugdymo turinį ir procesą, mokyklos bendruomenės gyvenimą ir veiklą.⁴⁴

Numatydamą strateginius asmens ugdymo XI–XII klasėse tikslus ir uždavinius, formuodama ugdymo turinį, mokykla atsižvelgia ne tik į moksleivių skirtingumo veiksnį, jų individualius poreikius, bet ir į krašto raidą veikiančias globalias tendencijas, iššūkius, kurie daro įtaką jaunų žmonių gyvenimo orientacijoms, apsisprendimui dėl būsimos profesinės veiklos ir kurie galų gale lems jaunimo gyvenimo ir veiklos sąlygas apskritai.

Bendrojo lavinimo mokyklos XI–XII klasių ugdymo turinys ir procesas, bendra mokyklos darbo ir gyvenimo dvasia, ryšiai su vietos bendruomene daro ją institucija, kurioje rūpestingai puoselėjamos šios **vertybinės nuostatos**:

- nuoširdus, atviras bendravimas su artimaisiais, šeima, parama ir pagalba jiems;

⁴⁴ Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI - XII klasės. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2002., p. 11-14.

- pagarba asmens orumui, nuostata asmeninius santykius, bendravimą ir bendradarbiavimą įvairiose gyvenimo srityse grįsti savitarpio supratimu, tarimosi ir susitarimo dvasia, taikiai, demokratinėmis priemonėmis spręsti išskylančius nesutarimus ir konfliktus;
- tolerantiškas požiūris į skirtybes – fizinius, religinius, socialinius ir kultūrinius žmonių skirtumus;
- nusiteikimas vengti šališkumo, išankstinių nuomonių, prietarų ir stereotipų bendraujant su kitais žmonėmis, vertinant socialinio kultūrinio gyvenimo reiškinius;
- meilė Tėvynei, pasiryžimas ginti jos laisvę ir nepriklausomybę, savo darbu prisidėti prie gimtojo krašto pažangos;
- pagarba savo tautos tradicijoms, religijai, kultūros paveldui, etnokultūriniam savitumui, nusiteikimas tai saugoti ir plėtoti;
- pagarba ir atvirumas Europos ir pasaulio etnokultūrinių tradicijų įvairovei, pozityvus požiūris į kultūrų dialogą, tarptautinį bendradarbiavimą;
- pagarba demokratinės visuomenės ir valstybės tradicijoms, principams ir institutams (žmogaus teisėms ir laisvėms, teisėtumui, socialiniam teisingumui ir kt.), nusiteikimas juos puoselėti, tobulinti, skleisti ir ginti;
- nusiteikimas imtis aktyvių pilietiškų iniciatyvų bei atsakomybės, gyvenime ir veikloje vadovautis humanizmo ir demokratijos vertybėmis;
- nuostata vertinimus ir sprendimus daryti remiantis išsamia ir visapusiška informacija;
- sąžiningumas, pareigingumas, atsakingas požiūris į prisiimtus įsipareigojimus, kokybės siekimas;
- žmogiškas ir socialinis solidarumas, pagarbus, atsakingas santykis su buvusiomis ir būsimomis kartomis;
- *pagarbus, tausojantis santykis su gamtine ir kultūrine aplinka, gyvybe, jos įvairove, nusiteikimas koreguoti gyvenimo būdą, vartojimo įpročius, ūkinę veiklą įvertinus jų poveikį aplinkai;*
- pozityvus požiūris į subalansuotą krašto plėtrą, į laisvos rinkos principais grindžiamą ūkį, sąžiningą, etikos normų, ekologinės kultūros nepažeidžiantį verslą, iniciatyvą;
- *atsakingas požiūris į globalias problemas, asmeniškai iniciatyva prisidedant prie jų sprendimo;*

- pasiryžimas realiai vertinti bei nuolat tobulinti asmeninę, socialinę kultūrinę ir profesinę kompetenciją siekiant sėkmės tolydžiai kintančiame gyvenime.

Bendrųjų gebėjimų spektrą praplečia ir detalizuoja atskirų ugdymo sričių ir jas sudarančių dalykų gebėjimai, aprašyti bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose.

2.6.1. Gamtamokslinio ugdymo aspektas

Gamtamokslinis ugdymas svarbus kiekvienam šiuolaikiniam žmogui dėl to, kad jis suprastų pasaulį, kuriame gyvena, gebėtų suvokti mūsų planetoje gyvybę palaikančias sistemas ir procesus, atsakingai taikytų gamtotyros žinias kasdieniame gyvenime bei profesinėje veikloje. Ne mažiau svarbios ir ugdomos vertybinės moksleivių nuostatos, įgalinančios moksleivius tapti brandžiomis asmenybėmis, kurioms nesvetimos bendrosios žmogaus moralės normos.

Gamtos pasaulis vientisas, todėl ugdant moksleivius negalima apsiriboti atskirų gamtos mokslų dalykų dėstymu.

Siekama, kad moksleiviai perimtų esmines gamtos mokslų sąvokas bei sampratas, įgytų gebėjimų, kurie padėtų pažinti pasaulį, ir išsiugdytų vertybines nuostatas.

- ❖ patirti pažinimo džiaugsmą, suvokti gamtos įvairovę, vientisumą ir harmoniją, suprasti esmines gamtos mokslų sąvokas bei dėsningumus;
- ❖ išsiugdyti siekimą nuolat mokytis, gebėjimą įvairiais būdais ir iš įvairių šaltinių rinkti gamtamokslinio pobūdžio informaciją, ją analizuoti, kritiškai vertinti, apibendrinti, perteikti kitiems bei taikyti toliau mokantis, profesinėje veikloje ir kasdieniame gyvenime, planuoti gamtotyros ir aplinkosauginę veiklą, veikti ir kritiškai vertinti veiklos rezultatus;
- ❖ suvokti žmogų kaip biologinę ir socialinę būtybę, suprasti žmogaus vietą ir vaidmenį gamtoje, mokslo, technologijų, gyvenimo lygio ir kultūros tarpusavio ryšį, išsiugdyti gebėjimą numatyti už aplinkos išsaugojimą ir aktyviai dalyvauti sprendžiant aplinkos problemas.
- ❖ tiriant ir analizuojant fizikinius reiškinius gyvojoje ir negyvojoje gamtoje išsiugdyti mokslinę pasaulėvoką ir atsakingą požiūrį į aplinką, gamtą, gyvybę;
- ❖ aiškinantis teigiamus ir neigiamus gamtos mokslų bei technologijų raidos padarinius gamtai ir visuomenės gyvenimui, taikyti įgytas gamtos mokslų žinias ir gebėjimus sprendžiant įvairias kasdienio gyvenimo, aplinkotyros, aplinkosaugos ir darnaus vystymosi problemas.

Gamtamokslinis ugdymas ne tik formuoja moksleivių pasaulėvaizdį, bet ir, tinkamai parinkus gamtos mokslų turinį ir ugdymo bei ugdymosi būdus, plėtoja jų **vertybines nuostatas**.

Pagarba gyvėjai ir negyvėjai gamtai, atsakomybė už jos išsaugojimą bei racionalų išteklių naudojimą. Gamtamokslinio ugdymo pamokose moksleiviai supažindinami su gyvąja ir negyvąja gamta, padedama suvokti, kad gamta yra ne tik įvairi, bet ir vientisa, pilna didingumo ir harmonijos, formuojamas supratimas, kad visi esame priklausomi nuo gamtos, kad saugodami dirvožemį, mišką, upę ar jūrą, saugojame save, savo verslą, vaikų ateitį, skatinama užsiimti konkrečia globėjiška ir gamtosaugine veikla. Tai sudaro puikias galimybes ugdyti moksleivių meilę ir pagarbą gamtai bei žmogaus sukurtai aplinkai, gamtos grožio ir trapumo suvokimą, norą ją saugoti ir puoselėti

2.6.2. Socialinio ugdymo aspektas

Socialinis moksleivių ugdymas pagrindinėje mokykloje remiasi socialinių ir humanitarinių mokslų – istorijos, geografijos, filosofijos, ekonomikos, kultūrinės antropologijos, politologijos, psichologijos, sociologijos ir teisės – pagrindais. Tuo tarpu mokomojo dalyko paskirtis – remiantis atitinkamos mokslo srities laimėjimais, ugdyti ir brandinti moksleivį gyvenimui.

Socialiniam ugdymui iš dalies priskiriamas moksleivių ekologinės kultūros, sveikos gyvensenos įgūdžių ugdymas, ekonominio išprusimo pradmenų formavimas bei rengimasis profesinei veiklai, darbui.

Siekama, kad pagrindinėje mokykloje moksleiviai:

- ❖ suvoktų gamtinės aplinkos ir žmogaus gyvenimo sąlygų regionines skirtybes bei kontrastus, žmonių gyvenimo būdo, religijų ir kultūrų įvairovę;
- ❖ būtų išugdyti asmens ekologinių pažiūrų, principų ir elgesio normų geografinės aplinkos atžvilgiu sistemą; puoselėti įgūdžius ir vertybines orientacijas, reikalingas harmoningai žmogaus sąveikai su gamta, gamtos saugojimui ir protingam jos turtų naudojimui;
- ❖ išmoktų vertinti globalines žmonijos problemas ir ieškoti jų sprendimo būdų;
- ❖ susikurtų konstruktyvų požiūrį į darnią gamtos, asmens ir visuomenės raidą.

Socialinis ugdymas turėtų padėti moksleiviams formuoti tokioms **vertybinėms nuostatoms kaip:**

- ❖ nuostatą kurtis pasaulėžiūrą, grindžiamą humanizmo, demokratijos ir kultūrinėmis tautos vertybėmis;
- ❖ pagarbą gamtinei ir kultūrinei aplinkai, gyvybei, jos įvairovei, nusiteikimą koreguoti gyvenimo būdą, vartojimo įpročius, ūkinę veiklą, įvertinus jų poveikį aplinkai;

Socialinis ugdymas orientuotas į visų asmens bendrųjų gebėjimų ugdymą, tačiau ypač didelį poveikį gali daryti:

- Asmens brandą liudijantiems gebėjimams, kurių išsiugdymą rodo tolerancija kitiems ir „kitokiems“ suvokiant gamtinę ir istorinę žmonių ir kultūrų įvairovės kilmę; aktyvi pilietinė laikysena bei gebėjimas atsakingai veikti socialinėje, kultūrinėje bei gamtinėje aplinkoje ir.t.t
- Pažintiniams gebėjimams, kuriuos liudija domėjimasis aplinkiniu pasauliu, gebėjimas išvelgti įvykių ir reiškinių ryšius laiko, erdvės bei jų raidos aspektais; gebėjimas žvelgti į reiškinį istoriniu, geografiniu, kultūriniu bei socialiniu požiūriu; gebėjimas taikyti racionalų ekologinių, pilietinių, socialinių, kultūrinių problemų sprendimo modelį: problemos įvardijimas – informacijos ieškojimas – informacijos analizė – sintezė – įvertinimas ir t. t.

Gamtinės geografijos srities turinį sudaro gamtinės geografijos žinios ir gebėjimai, gamtinės aplinkos komponentų sąveikos, žmogaus veiklos poveikio aplinkai ir aplinkos įtakos žmogaus gyvenimui ir veiklai nagrinėjimas⁴⁵.

Taigi išnagrinėję Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrąsias programas ir bendrojo išsilavinimo standartus, galime padaryti išvadą, kad vienas iš daugelio švietimo tikslų – nuodugniau supažindinti mokinius su pagrindinėmis gamtos apsaugos problemomis ir jų sprendimo būdais, pirmiausia mūsų šalyje, taip pat parengti bei išauklėti aktyvius gamtos apsaugos idėjų skleidėjus. Didelę reikšmę turi įvairių gamtos apsaugos mokėjimų ir įgūdžių įgijimas per pratybas, taip pat ekskursijose į gamtą bei turistiniuose žygiuose. Tik derindami teoriją su praktiniais darbais, mokiniai galės tapti tikrais gamtos draugais.

⁴⁵ Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI - XII klasės. Vilnius: Švietimo plėtotos centras, 2002.

3. VEIKSNIAI ĮTAKOJANTYS MOKSLEIVIŲ DOMĖJIMĄSI APLINKOS APSAUGA

3.1. Šeima

Šeimos vaidmuo formuojant vaiko vertybių sistemą yra didžiulis. Juk dažnai jaunoji karta tiesiog kopijuoja vyresniųjų elgseną. Čia formuojasi asmenybės pagrindai, žmogaus charakterio bruožai, požiūris į dorovines, kultūrines bei mokslo vertybes. Vertybės yra susijusios su veikla, t.y. su tais „žaidimais“, kuriuos žaidžia žmonės. Žaisti pradeda vaikystėje ir svarbu žinoti, kokie tie žaidimai.

Suaugusiųjų veiksmai tampa atskaitos tašku jų pačių elgesio vertinimui. Tad tėvai asmeniniu pavyzdžiu turėtų skatinti savo atžalas rinktis produktyvią vertybinę orientaciją. Šeima – pirminė ir viena svarbiausių žmogaus socializacijos institucijų, tėvai atlieka socializacijos „agentų“ funkciją namuose. **Socializacija** – procesas, kuriuo metu žmogus įsisavina vertybes, normas, elgesio vaidmenis ir modelius, būdingus tai visuomenei, kurioje jis gyvena. Socializacijos dėka žmogus išmoksta elgtis visuomenėje. Visuomenės tęstinumą daro galima tai, kad socializacijos dėka žmonės iš kartos į kartą perduoda žmonijos sukauptą patyrimą. Vaiko socializacija yra plačiausia ir intensyviausia, jam reikia susipažinti su visa jį supančio pasaulio įvairove. Todėl vaiko socializaciją galima vadinti **pirmine socializacija**. Ji darosi ypač sudėtinga dabar, kai dėl globalizacijos, vis plėtėjančio televizijos, radijo, kompiuterių ir kitų informacinių technologijų naudojimo vaikas atsiduria XXI a. Įvykių verpete. Anksčiau vaiko socializacija apsiribodavo šeimos auklėjimu ir mokykla, o dabar iš esmės pasikeitė. Šiuolaikinis pasaulis toks dinamiškas – viskas keičiasi ne dienom, bet valandom, tad žmogui neužtenka vieną kartą išmokti ir įsisavinti, kad vėliau iki pat gyvenimo pabaigos ramiai gyventų. Tiesa, vaikystėje įsisavinto vertybės, elgesio normos yra gana stabilios, padedančios suprasti, kas gerai, kas blogai, ir priimti sprendimus⁴⁶.

Viena iš socialinių jėgų, veikiančių socializacijos šeimoje būdą, yra socialinė stratifikacija. A. Thio pastebėjimu, žemesnės klasės šeimos lyginant su vidurinės klasės šeimomis yra labai autoritarinės. Jose vaikai labiau skatinami paklusti ir gerbti tėvų autoritetą, laikytis jų tvarkos ir taisyklių. Vidurinei klasei priklausančiose šeimose labiau ugdomos nepriklausomos vertybės.⁴⁷ Vaiko socializaciją veikia tokie veiksniai kaip tėvų išsilavinimas, šeimos dydis. A. Thio teigimu, aukštųjų mokyklų studentai iš didelių šeimų savo tėvus apibūdina kaip autokratiškus. Pastarieji retai aiškino taisykles vaikams, dažniau naudodavo fizines bausmes, ilgiau siekė juos

⁴⁶ Arydas Virgilijus Matulionis. Sociologija. Vilnius, 2001. p 37.

⁴⁷ Thio A. Sociology: A Brief Introduction. New York, 1991, p. 108.

kontroliuoti. Kita vertus, didelių šeimų vaikai turėjo didesnę laisvę nuo tėvų priežiūros bei despotizmo.

P. Bergeris ir T. Luckmanas teigia, kad **Socializacija** yra visapusiškas bei nuoseklus individo įsitraukimas į objektyvų visuomenės gyvenimą ar į kokią nors kitą sritį. **Socializacija** yra socialinės sąveikos procesas, kurio metu žmonės perima žinias, vertybes, nuostatas, elgesį, būtinus efektyviam dalyvavimui visuomenėje.

Pirminė socializacija yra ta pirmoji socializacija, kurią individas patiria vaikystėje ir per kurią jis tampa visuomenės nariu. Antrinė socializacija yra tolesnis procesas, padedantis jau socializuotam individui įsitraukti į naujas objektyvaus jo visuomenės pasaulio sritis. Pirminė socializacija paprastai būna svarbiausia individui. Reikšmingi tie, kurie tarpininkauja tarp jo ir šito pasaulio, keičia šitą pasaulį jį perduodami. Aplinkybės, kuriomis vyksta socializacija, būna kupinos didelės emocinės įtampos.

Individas perima kitų vaidmenis ir požiūrius, bet vykstant šiam procesui perima ir jų pasaulį. Jis taip pat tapatinasi ne tik su reikšmingais kitais, bet ir su visais kitais, t.y. su visuomene.

Vykstant pirminei socializacijai, nėra tapatumo problemos. Čia neįmanoma rinktis reikšmingų kitų, t.y. tėvų, šeimos narių – jų vertybės, gyvenimo pozicijos priimamos besąlygiškai. Visuomenė tam, kuris turi socializuotis, pateikia iš anksto apibrėžtą reikšmingų kitų tinklą, ir jis privalo pripažinti juos tokius be galimybės rinktis ką nors kitą. (žmogus turi sugyventi su tėvais, kuriuos jam skyrė likimas). Vaikas internalizuoja pasaulį kaip vienintelį egzistuojantį ir vienintelį suvokiamą pasaulį. Pasaulis internalizuotas pirminės socializacijos metu, stipriau įsitvirtina sąmonėje negu tie pasauliai, kurie internalizuojami antrinės socializacijos metu. Taip, anot P. Bergerio ir T. Luckmano, socialinis pasaulis yra individo filtruojamas“ su dviguba atranka. Todėl vaikas požiūrį į socialinį pasaulį perima iš savo tėvų ar kitų, atsakingų už pirminę socializaciją asmenų pasaulio suvokimo ypatumų prizmę.⁴⁸

3.2. Mokykla

Paaugę vaikai susiduria su kitu labai svarbiu jų tapatumą ir elgesį formuojančiu institutu – mokykla.

Bendrojo lavinimo mokyklos tikslas – išugdyti asmenį, pajėgų savarankiškai bei kartu su kitais spręsti savo ir visuomenės gyvenimo problemas, pozityviai keisti Lietuvos tikrovę,

⁴⁸ Berger P., Luckman T. Socialinės tikrovės konstatavimas. Vilnius, 1999, p. 165.

kūrybingai atsakyti į šiuolaikinio pasaulio iššūkius, gebanti įprasminti savo gyvenimą prieštaringoje dabarties tikrovėje⁴⁹

Moksleivių ugdymo turinys ir procesas, mokyklos dvasia, ryšiai su vietos bendruomene – mokykla – institucija, kurioje iškeliamos vertybinės nuostatos.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla – savarankiška, demokratiškai organizuota humanizmo principais ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis savo gyvenimą grindžianti, apibrėžtų ugdymo tikslų siekianti mokinių, jų tėvų ir mokytojų bendruomenė.

Pirminė socializacija apima socialiai apibrėžtus mokymosi tarpsnius. Būdamas “A” amžiaus, vaikas turėtų išmokti “X”, būdamas “B” amžiaus, jis turėtų išmokti “Y” ir t.t. Tačiau tai kas vienoje visuomenėje apibūdinama kaip vaikystė, kitoje visuomenėje gali būti apibūdinama kaip pilnametystė. Pirminė socializacija baigiasi tada, kai apibendrinto kito sąvoka įsitvirtina individo sąmonėje. Tada jis veiksnius visuomenės narys ir subjektyviai valdo save ir pasaulį. Socializacija niekada nebūna visiška ir niekada nesibaigia.

P. Bergeris ir T. Luckmanas apibūdina *Antrinė socializacija* kaip konkretaus vaidmens nulemtą žinojimo įgijimą. Antrinė socializacija yra institucinių ir institucijų pagrindų sukurtų “subpasaulių” internalizavimas. Todėl jos mastą ir pobūdį lemia darbo pasidalijimo sudėtingumas ir atitinkamas socialinis žinojimo pasiskirstymas. Antrinė socializacija reikalauja perimti konkrečių vaidmenų žodynus. Antrinė socializacija privalo susidurti su jau susiformavusiu Aš ir su jau internalizuotu pasauliu.⁵⁰ Taigi mokykla greta šeimos yra svarbiausias antrinės socializacijos institutas. Čia vaikas įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Būtent mokykloje padedamas asmenybės žinių ir įgūdžių pagrindas. Po šeimos mokykla yra sekanti socialinė aplinka, kurioje vyksta socializacijos procesai. Mokykloje socializacija vyksta keliais lygmenimis: mokinys - grupės narys; mokinys – mokyklos bendruomenė; mokinys – mokytojas. J.A. Clausen išskiria socializacijai svarbius mokytojo tikslus ir veiklas:

- Mokymasis ir mokymosi įgūdžių lavinimas
- Informacijos perteikimas, vaikų orientavimas į švietimo sistemą ir intelektualinį slinkimą;
- Dominuojančių kultūrinių tikslų ir vertybių perteikimas, jų aiškinimas ir nurodymas;
- Problemų sprendimų modelio pateikimas ir vadovavimas, palankios mokymosi atmosferos užtikrinimas;

⁴⁹ Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, I–X klasės. 1997.

⁵⁰ Berger P., Luckman T. Socialinės tikrovės konstatavimas. Vilnius, 1999, p 165.

- Bendrų trūkumų įveikimas, atsižvelgiant į individualius skirtumus ir asmenines vaiko problemas, konsultuojantis su vaikais ir specialistais.⁵¹

Pirminės socializacijos metu vaikas jam reikšmingus kitus suvokia ne kaip institucijų pareigūnus, bet kaip tikrovės tarpininkus. Antrinės socializacijos metu paprastai suvokiamas institucinis kontekstas. Pvz.: mokytojas suvokiamas kaip institucijos pareigūnas – šitaip jis niekada nesuvokė savo tėvų.

Suinstitucintas keliamų uždavinių paskirstymas tarp pirminės ir antrinės socializacijos priklauso nuo socialinio žinojimo paskirstymo sudėtingumo. Tol, kol jis yra palyginti paprastas, ta pati institucinė agentūra gali pereiti nuo pirminės socializacijos prie antrinės ir tęsti pastarąją su dideliu užmoju. Labai sudėtingu atveju gali būti plėtojamoms specializuotoms antrinės socializacijos agentūroms, turinčios nuolatinį personalą, kuris specialiai išmokys spręsti ugdymo uždavinius.

Mokykla ypač daug dėmesio skiria šiuolaikiniame gyvenime itin svarbioms asmens savybėms – iniciatyvumui, atsakingumui, savarankiškumui, gebėjimui bendrauti, dirbti su kitais, spręsti problemas – ugdyti. Lietuvai įžengus į bendrąjį europinį edukacinį arealą, dalis mokytojo vaidmenų pasikeitė, kai kurie vaidmenys įgijo naują prasmę, atsirado ir naujų. Atsiranda poreikis plėtoti jau turimas ir įgyti naujų pedagogo kompetencijų, gebėti identifikuoti esamą teorinę ir praktinę veiklos patirtį bei numatyti tolimesnės veiklos perspektyvas.

Atsižvelgdama į moksleivių poreikių bei interesų įvairovę ir savo misiją dabarties iššūkių saistomame socialiniame kultūriniame gyvenime, mokykla, ypač XI–XII klasėse, savo pastangas telkia ***savarankiškam, atsakingam asmeniui, norinčiam ir pajėgiančiam visą gyvenimą mokytis, tobulinti savo gebėjimus, ugdyti, padeda jam įgyti asmeninę, pilietinę bei socialinę kultūrinę kompetenciją, būtina sėkmingam tolesniam mokymuisi, įsitvirtinimui darbo, profesinės veiklos pasaulyje, kūrybingam dalyvavimui krašto pilietiniame, kultūriniame ir socialiniame gyvenime.***

Siekdama įgyvendinti užsibrėžtą tikslą, mokykla sudaro sąlygas, padedančias moksleiviui:

- ***išsiugdyti atsakomybės, humanizmo ir demokratijos principais bei vertybėmis pagrįstą dorovinę ir pilietinę savimonę bei nuostatą vadovautis šiomis vertybėmis savo gyvenime ir veikloje;***

⁵¹ Clausen A.J. Perspectives on Childhood Socialisation//Socialization and Society. Ed. A.J. Clausen., 1968, p.156.

- *plėtoti prigimtines asmens galias ir ypač žinių visuomenės nariui svarbius aukšto lygmens metakognityvinius (kritinio mąstymo, problemų sprendimo ir kt.) gebėjimus;*
- *išplėtoti dabarties gyvenime svarbius komunikacinius gebėjimus ir informacinę kultūrą (gimtosios ir užsienio kalbų mokėjimą, kompiuterinį raštingumą);*
- *išsiugdyti gyvenimo poreikius atliepančią socialinę kultūrą – bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus, kompetenciją, būtiną darniam sugyvenimui įvairių socialinių kultūrinių tradicijų saistomoje visuomenėje;*
- *puoselėti pasitikėjimą savo jėgomis, iniciatyvumą, savarankiškumą, nusiteikimą imtis atsakomybės, nuostatą ir gebėjimą mokytis visą gyvenimą, tobulėti.⁵²*

Taigi mokyklos vaidmuo formuojant moksleivių požiūrį į aplinkosaugos problemas bei klausimus ypatingai svarbus.

Anot Česlovo Kudabos, „Ekologinių žinių minimumas arba ekologinis raštingumas sudaro būtiną dabar gyvenančio žmogaus kultūros bruožą arba turinio dalį. Nė vienas šiandien negyvena be visuomenės, o juo labiau niekas negyvena už gamtos ribų“.

Aplinkosauginis ugdymas svarbus dar ir dėl to, kad yra grindžiamas ne vien gamtos, bet ir visuomenės pažinimu. Jis teikia prielaidas kritinio mąstymo, problemų sprendimo bei demokratijos įgūdžių plėtotei, veiklos kompetencijos didinimui besikeičiančioje visuomenėje. Meilės gamtos mokslui ugdymas yra laisvos, dvasingos asmenybės puoselėjimas, žadinantis asmenybės kūrybines galias ir gebėjimus gyventi visuomenėje, analizuoti įvairius gyvenimo reiškinius, orientuotis mus supančioje aplinkoje.

Šis amžius yra progreso, o visuomenė – kompiuterių. Technologijos kasdien keičiasi, tobulėja, žmogus nespėja iš paskos. Jis pavargęs ir pasimetęs vis dažniau ieško prieglobsčio nesugadintose pasaulio vertybėse, pvz., gamtoje. Į mūsų gyvenimą skverbiantis kitų šalių kultūrai, šiandien be galo svarbu ugdyti meilę savo aplinkai, kurioje gyvename, ir gamtai. Žmogus atsigręžia atgal į gamtą, ieško sąsajų su natūralia savo prigimtimi kuo nors rūpintis, mylėti, globoti. Todėl ekologinis mąstymas turi būti įgyvendinamas lygiagrečiai su etiniu, pilietiniu ir kultūriniu žmogaus auklėjimu. Šiandien reikia giliai išmanyti dabartines ekologines problemas ir mokėti įvertinti, kokią įtaką visa žmogaus veikla daro aplinkai ir ką kiekvienas čia, kur esame, šiandien pat galime padaryti, kad išsaugotume tą aplinką.

⁵² Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI - XII klasės. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2002.

Aplinkosauginis švietimas turi būti skirtas ne tik žmogaus protui, bet ir jausmams. Bendrojo lavinimo mokyklų tikslas – perteikti ekologijos ir aplinkosaugos žinių bei įgūdžių sistemą, formuoti aplinkosaugos vertybių nuostatas demokratinėje, moksleivių iniciatyvą skatinančioje mokyklos aplinkoje.

3.3. Neformalios grupės

Visuomenės nuomonė lemia mūsų elgesį. Vaikas, mokydamasis kalbėti, galvoti, jausti, perima jo aplinkai būdingus kultūrinius požiūrius ir vertybes – jie tampa jo paties nuomone, vertybėmis bei nuostatomis. Žmonės perima ir lūkesčius jų elgesio atžvilgiu. Šio „perėmimo“ proceso – socializacijos – metu mes mokomės „tinkamo“ elgesio, atitinkančio mūsų vaidmenis.

Be abejojimo, paauglystėje bei jaunystėje svarbiais socializacijos veiksniais tampa bendraamžiai. Atsižvelgiant į juos renkamosi drabužius, kalbos manierą, interesus. Tėvai paprastai pripažįsta bendraamžių įtaką ir todėl skatina savo vaikus rinktis „tinkamus“ draugus.

Nors visų paauglių pažiūros ir pomėgiai yra skirtingi, egzistuoja tam tikros bendros gyvenimo būdo tendencijos. Šiuo amžiaus tarpsniu būdingas veiklos įvairumas, saviti santykiai su tėvais, mokytojais, bendraamžiais⁵³. Tėvai, mokytojai turi tam tikras galias lyginant su vaikais, studentais, o neformalias grupes sudaro lygiaverčiai nariai.

Žmogus visuomet ieško paramos ir tik grupėje jis randa galimybę išsakyti savo nuomonę ir susilaukti atsako į savo mintis. Psichologai grupę laiko keletą žmonių, kurie daro įtaką vienas kitam ir kuriuos sieja bendri tikslai bei interesai.

Grupės normos ir vertybės yra prielaidos ir lūkesčiai, apibrėžiantys, kokį elgesį grupė laiko gerą ar blogą, teisingą ar neteisingą, leistiną ar neleistiną, tinkamą ar netinkamą. Paprastai normas ir vertybes nusakome žodžiais: „Mes visada...“, „Mes niekada...“, „Kai taip nutinka, mes...“ ir pan. Normas galima apibrėžti stebint, išsiaiškinant, koks elgesys grupėje skatinamas, apdovanojamas, o koks – slopinamas, baudžiamas. Grupės normų poveikis – teigiamas ar neigiamas – individui neabejotinas. Normos stiprina bendrumo jausmą, padeda palaikyti tvarką, įvertinti ir kontroliuoti savo elgesį, perteikia nerašytas ir net neišsakomas taisykles, gali skatinti požiūrį *mes-jie*, daro įtaką elgesiui (kalbai, aprangai, siekimui konkuruoti).

Normos ir vertybės, kurias pripažįsta konkreti grupė, ne visada ir ne visiems nariams gali būti priimtinos. Jos gali būti skatinamos ne itin maloniais būdais, kaip antai: sarkazmu, atlikto

⁵³ Лоусон Т., Гэррод Д. (Ред.). Социология А – Я. Словарь справочник. Москва, 2000, с. 12.

darbo gadinimu, įrankių slėpimu, fizinėmis bausmėmis ir kt. Tačiau pakeisti nusistovėjusias normas nelengva – reikia svarių priežasčių bei visos grupės pritarimo.

Sutelktumą grupėje skatina subtilus vadovavimas, paskatinimai, pagalba ir parama, gebėjimas spręsti konfliktus, vadovo dėmesys tiek grupės narių santykiams, tiek užduoties atlikimui. Grupės nariai labiau susitelkia, kai juos lydi sėkmė: drauge (bendradarbiaujant) išsprendus problemą, vadovui pagyrus, apdovanojus ar kitaip paskatinus grupę. Pokyčiai, naujo mokytojo atėjimas, konfliktai tarp grupių ir pan. skatina sutelktumą, kuris išlieka net grėsmei pradingus.

Kuo artimesnės grupės narių pažiūros, tuo naudingesnės grupės veiklos galima tikėtis, tačiau ne visada. Grupės nariai skirtingi žmonės. Kiekvienas iš jų atlieka kokį nors vaidmenį. Grupės raida (jos struktūra, santykiai) susijusi su jos narių vaidmenų pasiskirstymu. Vaidmuo priklauso nuo situacinių veiksnių (užduoties, vadovavimo stiliaus, grupės nario statuso) ir nuo asmenybės savybių, vertybių, požiūrio, motyvacijos, gebėjimų.

Dirbant su moksleiviais, svarbu skirti pakankamai dėmesio tiek bendravimui grupėje, tiek atskirų grupės narių elgesiui, t. y. lavinti vaikų teigiamas asmenines savybes ir socialinius įgūdžius.

Grupėje lavėja šios asmeninės savybės:

- Pasitikėjimas savimi;
- Gebėjimas prisiimti atsakomybę už save
- Gebėjimas įvertinti bei išplėsti savo galimybes
- Asmeninių vertybių įsisąmoninimas
- Pasirengimas mokytis ir tobulėti
- Motyvacija ir iniciatyvumas
- Pasirengimas veikti
- Gebėjimas valdyti stresus ir baimes
- Kūrybiškumas ir vaizduotė
- Sugebėjimas spręsti problemas
- Gebėjimas bendrauti bei bendradarbiauti
- Gebėjimas spręsti konfliktus ir ieškoti kompromisų
- Gebėjimas vadovauti
- Socialinė atsakomybė
- Tolerancija⁵⁴

⁵⁴ Grakauskaitė V., Kropaitė N.. Moksleivių socialinių įgūdžių lavinimas // Gimtasis žodis.

3.4. Aplinkosaugos organizacijos

Kaip pavyzdį, atitinkantį šio darbo problemai, galime pateikti organizacija „Lietuvos Žaliųjų Judėjimas“. **Lietuvos žaliųjų judėjimas (LŽJ)** yra visuomeninė aplinkosaugos organizacija. LŽJ įsteigė gamtosauginiai klubai „**Atgaja**“ (Kaunas), „**Žemyna**“ (Vilnius), „**Žvejonė**“ (Klaipėda), „**Aukuras**“ (Šiauliai) ir žmonės iš visos Lietuvos **1988** metais. LŽJ tikslai - formuoti atsakingą jaunosios kartos pažiūrą į gamtos apsaugą.

ŽALIESIEMS rūpi ateitis, todėl jie perspėja apie neatsakingas žmogaus veiklos pasekmes, ieško žmogaus ir aplinkos darnos.

ŽALIEJI siūlo studijuoti istorinę praeitį, kitų tautų kultūras, siūlo gerbti tradicijas, saugoti etninę patirtį ir išmintį.

ŽALIEJI kviečia burtis ieškančius tiesos, dvasios darnos, besisielojančius dėl mūsų Žemės ir Kultūros ateities bei pasiruošusius dirbti jų labui.

ŽALIASIS – tai žmogus, jaučiantis atsakomybę už Tėvynę ir besirūpinantis ja. Tai žmogus, siekiantis suprasti ir pažinti Pasaulį, ugdyti Meilę, Tiesą ir Grožį.

Mes turime iš ko mokytis: mūsų liaudies dainos, papročiai, tikėjimas atspindi protėvių pasaulėjautos darną.

Mums reikia atgaivinti S. Daukanto apdainuotą lietuvišką Būdą, pažadinti A. Baranausko Širdgėlą, atskleisti M.K. Čiurlionio Sielą, ugdyti Vydūno Išmintį.

Mums reikia žalios Lietuvos! Mums reikia sustabdyti gamtos ir žmogaus žalojimą!

Pagrindinės Lietuvos žaliųjų judėjimo veiklos sritys:

- Baltijos jūros ir jos baseino apsauga.
- Saugomų teritorijų, miškų ir natūralių kraštovaizdžių apsauga.
- Visuomenės ekologinis švietimas.
- Energija ir aplinka.
- Transportas ir aplinka.
- Tarptautinės finansinės institucijos ir aplinka.
- Parama aplinkosauginėms NVO ir aktyvistų grupėms.
- Žalieji pasisako prieš branduolinę energetiką, skatina gamtosauginių įstatymų leidybą. Žalieji dalyvauja ES plėtros ir Lietuvos regioninės plėtros procesuose.
- Žalieji kovoja prieš korupciją, pasisako už socialinį teisingumą ir žmogaus teises.

Aktyvios veiklos dėka, ši organizacija ragina jaunimą dalyvauti aplinkos saugos veikloje.

• **Būk Žemės draugas savo namuose!**

Siųsk informaciją apie savo miesto, kaimo, rajono ekologines problemas, ir jų sprendimus, aplinkosauginius renginius ir savo veiklą.

Kaune, Vilniuje, Klaipėdoje, Šiauliuose, Alytuje, Plungėje yra įsikūrę mūsų klubai. LŽJ aktyvistai dirba Druskininkuose, N.Akmenėje, Panevėžyje, Anykščiuose, Žagarėje, Pušalote, Trakuose, Utenoje, Vievyje, Kulionyse, Labanore... Tau naudinga užmegzti ryšius su netoli gyvenančiais bendraminčiais.

• **Būk Lietuvos žemės draugas!**

Dalyvauk LŽJ akcijose ir renginiuose, domėkis Lietuvos aplinkosauginiais įvykiais, išsakyk savo nuomonę, siūlyk sprendimus.

• **Būk visos Žemės draugas!**

Lietuvos žaliųjų judėjimas yra šių tarptautinių organizacijų narys: **Friends of the Earth-International (FoEI), Coalition Clean Baltic (CCB), CEE Bankwatch Network, International Network for Sustainable Energy (INforSE), Climate Action Network (CAN), Foundation for Environmental Education (FEE)**. Tapęs LŽJ nariu Tu tapsi ir šių tarptautinių organizacijų nariu. Gamta neturi sienų, todėl būtina bendrauti su kolegomis iš viso pasaulio. Rūpinkimės aplinka drauge.⁵⁵

Sekanti organizacija - **Aplinkosauginio švietimo fondas** (Foundation for Environmental Education - FEE), minėdamas savo 25 –ąsias aplinkosauginio švietimo propagavimo metines, Drakensberge (Pietų Afrikos Respublikoje) įvykusioje FEE Generalinėje asamblėjoje priėmė Drakensbergo deklaraciją.

FEE vizija - sąmoningumo skatinimas, mokytojų ir techninio personalo mokymai bei geresnių aplinkos standartų siekimas per aplinkosauginio švietimo programą. FEE apibrėžia aplinkosauginį švietimą kaip procesą, kuris kelia individų ir bendruomenių sugebėjimus žinių, įgūdžių ir supratimo išraiška, suteikiant jiems galimybę būti darnaus vystymosi dalyviais.

Per savo 25 – erius veiklos metus FEE organizacija išplėtojo savo aplinkosauginio švietimo apibrėžimą, pagal kurį ši veikla išsiskiria savo turiniu, gyliu ir taikomumu. FEE taip pat išplėtė savo įtakos geografinį arealą.

FEE padeda, kad diskusijos apie darnaus vystymosi švietimą virstų konkrečiais veiksmais.

⁵⁵ www.zalieji.lt

Drakensbergo deklaracija, kuria FEE išreiškia savo atsidavimą šiems tikslams:

- FEE ir toliau propaguos aplinkosauginio švietimo metodus, kurie skatins įsipareigojimus, dalyvavimą ir elgesio pokyčius.
- Savo programų dėka, FEE ir toliau propaguos tikslinių grupių žinių, įgūdžių stiprinimą ir atnaujinimą
- FEE išlaikys ir stiprins jau esamas programas bei pagal aplinkybes tirs naujų programų įgyvendinimo idėjas.
- FEE išlaikys programų kokybę ir efektyvumą, nepaisydama programų masto didėjimo ir kaitos.
- FEE išlaikys dinamiškus programų tikslus ir metodus, atsižvelgdama į naujausias permainas darnaus vystymosi ir aplinkosauginio švietimo srityse
- FEE ir toliau siūlys įgyvendinti savo programas naujoms pasaulio valstybėms ir skatins natūralų organizacijos augimą
- FEE bendradarbiaus su UNEP, UNESCO, UNWTO ir kitomis organizacijomis, dalindamasi vizijomis ir tikslais, siekdama skleisti savo žinias ir programas naujose pasaulio šalyse bei stiprins savo programas tose šalyse, kuriose jos jau įgyvendinamos
- FEE sieks dirbti vienodai ir teisingai, nepaisydama skirtingos aplinkos, socialinės ir ekonominės situacijos valstybėse, kurių organizacijos yra FEE nariai.
- FEE išsaugos pozityvią tarptautinio bendradarbiavimo dvasią ir dinamišką kaitą, paremtą mūsų nuomonių skirtumu ir bendru tikslu nuolat kurti ir iš naujo apibrėžti aplinką, kurioje FEE tikslai ir idėjos gali augti ir plėtotis.⁵⁶

3.5. Žiniasklaida

Svarbų vaidmenį visuomenės gyvenime užima žiniasklaida arba visuomenės informavimo priemonių sąvoka. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Žiniasklaidos sąlygos žymiai pasikeitė. Žiniasklaida tarsi įkūnijo demokratiškumo, laisvo žodžio, laisvo veiksmo dvasią. Nepriklausomybės sąlygomis išaugo žmonių poreikiai, interesai. Žmonės nori gauti kuo daugiau objektyvios informacijos, nes sovietmečiu gyvenimas buvo izoliuotas ir užslaptintas. Padidėjo ir pačios visuomenės dalyvavimas skleidžiant žinias. Po nepriklausomybės atkūrimo išaugo Lietuvos visuomenės pasitikėjimas žiniasklaida, nors kartais spauda, radijas ir televizija neišsamiai ar netiksliai atskleidžia tam tikrus faktus ar net iškreipia informaciją.

⁵⁶ www.fee-international.org

Žiniasklaidos, kaip socialinio agento įtaka jaunimui yra išskirtina. Laikraščiai, žurnalai, knygos, televizija, kino filmai, radijas bei internetas – vienas iš pagrindinių dalykų jaunimo socializacijos.

Koks gi Lietuvos studentų požiūris į žiniasklaidą (televizija, spauda, radijas)?

Pastebėjimai yra šie:

- Daro didelį poveikį visuomenės nuomonės formavimui
- Egzistuoja nuomonė, kad tai kas parašyta laikraštyje yra absoliuti tiesa
- Dažnumas ir akcentas į tam tikrus dalykus rodo temos aktualumą bei įdomumą
- Didelis dėmesys bei orientacija į skandalus, nusikaltimus
- Neigiamas poveikis: dažnai nepaisoma etikos taisyklių, negerbiamas žmogaus privatumas, informacijos slaptumas. Nors ir turime žodžio laisvę, tačiau ji neatitinka pagrindinio laisvės principo, jog laisvė – tai kartu ir atsakomybė.

Nors ir egzistuoja tokia bendra nuomonė, tačiau būtų teisingiau teigti, kad jaunimas tik naudojami žiniasklaidos teikiama informacija. Tai yra galimybė moksleiviams patiems, savarankiškai pasinaudojant informacijos priemonėmis, įgyti įvairių žinių ir formuoti subjektyvią nuomonę į analizuojamas temas. Žiniasklaida padeda identifikuoti save su tam tikra amžiaus grupe, kultūros srovėmis, aktualios mados formomis, kūno kalba, gestais, šokių stiliais ir panašiai. Tai yra tam tikros identifikavimosi galimybės jaunuoliams, kurie ieško savo veido, savo asmenybės⁵⁷.

Žiniasklaidos tikslas – šviesti, informuoti visuomenę, perduoti socialinio gyvenimo normas bei vertybes. Tačiau yra per daug vaikomasi įvairių sensacijų, per daug rodoma smurto scenų, per mažai dėmesio skiriama kultūrai, etikai, estetikai. Individas ima tapatinti save, savo gyvenimą su televizijos rodomais personažais, dėl to galima nusivylimas, jei gyvenimo realybė neatitinka tų standartų, kurie rodomi ekrane, žurnaluose. Todėl labai svarbu vertybes ugdyti nuo pirmųjų mokymosi dienų mokykloje. Priešingu atveju, vertybių ugdymo deficitą užpildys komunikacinės priemonės, stichinė aplinka.

Nors dažnai žiniasklaidai ir priskiriamas neigiamas poveikis, tačiau šiame technologijų ir socialinių vertybių sparčios kaitos amžiuje visuomenės informavimo priemonės, kaip socializacijos institutas, turi kone didžiausią įtaką. Aplinkos apsaugos temai skiriamas ypatingas dėmesys. Ši tema nuolat nagrinėjama laikraščiuose, žurnaluose, televizijos transliuojamose laidose. Kai kurie informaciniai internetiniai tinklalapiai net suformuoja atskirus skyrius šiai temai bei problemai nagrinėti ir informuoti, pavyzdžiui tinklapis www.info.lt - skyrius Aplinkosauga.

⁵⁷ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius, 2000, p. 34-35.

Lietuvos spaudoje dažnai nagrinėjamos tokios problemos:

1. Apskričių viršinkams miškų veisimas nerūpi
2. Pasaulinė klimato kaita neaplenkia ir Lietuvos
3. Miestų gatvėse - išdžiūvę medžiai vaiduokliai
4. Žalioji oazė urbanizuojama nepaisant protestų
5. Lenkijos žalieji - prieš "Via Baltica" aplinkkelį
6. Ekologiškas jaunimas laužys stereotipus
7. Į jūrą išlietus teršalus rusai susirinko
8. Lietuvos žalieji kviečia 5 min. nenaudoti elektros energijos
9. Paukščių gripo protrūkis Vengrijoje
10. Pasenusi lietaus kanalizacija teršia upes
11. Klaipėdą nuodija autotransportas
12. Palangos paplūdimiams - betoninė ateitis
13. Atliekos bus saugomos, kol taps neradioaktyvios
14. Aplinkos ministerija teisinasi
15. Gruodžio šiluma sujaukė gamtą

Gamtos apsauga – viena iš svarbiausių dabarties problemų, nuo kurios sėkmingo išsprendimo labai priklauso žmonijos socialinė ir ekonominė raida, visuomenės ir kiekvieno jos nario gerovė, galimybė įgyvendinti asmeninius ir visuomeninius idealus.

Mūsų amžiuje gamtos (vadinasi ir gyvenamosios aplinkos) teršimas ir kitoks niokojimas kai kuriose šalyse pasiekė pavojingą ribą – ekologinės krizės slenkstį. Šiuo atveju žmogus, užuot vykdęs visuomeninę pareigą – protingai naudotis gamtos turtais ir palaikyti gyvenimui tinkamą aplinką, - sukuria sau pačiam pavojingą situaciją.

Kad žmogus turėtų optimalias vystymosi sąlygas, reikia ne tik turėti pakankamai materialinių ir kultūrinių gėrybių. Gyvybiškai svarbu ir neužteršti kenksmingomis medžiagomis gamtos – tai yra išsaugoti švarią aplinką, kurioje žmogus gimsta, auga, dirba, ilsisi. Todėl pagrįstai sakoma, kad gamtos apsauga – tai žmogaus apsauga.

4. APLINKOSAUGA KAIP VERTYBĖ MOKINIŲ, JŲ TĖVŲ IR MOKYTOJŲ POŽIŪRIU EMPIRINIO TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

Šiame darbe nagrinėjama *problema* - Kas įtakoja moksleivių domėjimąsi aplinkosaugos tema, kaip supranta patys moksleiviai jos vietą vertybių skalėje ?

Tyrimo tikslas – ištirti, koks požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę yra X ir XII klasių moksleivių, jų pedagogų ir tėvų bei kokie veiksniai turi įtakos šio požiūrio formavimuisi. Tikslui įgyvendinti keliami šie *uždaviniai*:

- Pateikti aplinkosaugos kaip vertybės sampratą.
- Išnagrinėti Lietuvos Respublikos Valstybės ir Švietimo dokumentuose deklaruojamą požiūrį į aplinkosaugą.
- Išsiaiškinti moksleivių lūkesčius ir poreikius, jų požiūrį į mokykloje dėstomus gamtosaugos dalykus ir jų priimtinumą.
- Išsiaiškinti aplinkosaugos vietą moksleivių vertybių skalėje.
- Išsiaiškinti mokytojų požiūrį į aplinkosaugą ir šio dalyko priimtinumą moksleivių tarpe.
- Išsiaiškinti tėvų požiūrį į gamtosaugos dalykų dėstymą mokykloje ir jų svarbą bei būtinumą kuriant saugią visuomenės ir vaikų ateitį.

Tyrimu siekiama patikrinti keliamas *hipotezes*:

1. Moksleiviai mano, kad aplinkosaugos žinios reikalingos, nes padės jiems sėkmingai adaptuotis visuomenėje ir geriau suprasti vykstančius procesus gamtoje, ekonominiame ir socialiniame lygmenyje.
2. Tėvai domisi aplinkosauga ir mano, kad šiuo klausimu mokykloje vaikai gauna mažai informacijos, o šalia dėstomų teorinių žinių turi būti ugdomi ir praktiniai įgūdžiai.
3. Moksleivių požiūriu, mokykloje informacijos aplinkosaugos tema yra pakankamai ir pamokose dėstoma įdomiai.
4. Mokytojai mano, kad aplinkosaugai kaip vertybės ugdymui skiriama daug dėmesio ir moksleiviai daugiausia domisi oro taršos klausimais.

Darbe buvo taikomi šie metodai:

4. Teorinė literatūros analizė
5. Dokumentų analizė – LR švietimo įstatymo, Švietimo koncepcijos, bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų principų, uždavinių, tikslų ir vertybių orientyrų nusakančių

dokumentų analizė. LR Valstybės ir LR Aplinkos apsaugos Ministerijos leidžiamų informacinių leidinių, dokumentų analizė.

6. Empirinis tyrimas – anketinė apklausa.

Tyrimas buvo atliktas Vilniaus Antano Vienuolio gimnazijoje, Vilniaus Gabijos gimnazijoje. Empiriniam tyrimui atlikti sudarytos trys skirtingos anketos, skirtos apklausti tris grupes respondentų. Buvo taikyta tikslinė atranka air apklausta: X klasių moksleivius (**100**), XII klasių moksleivius (**100**), jiems dėstančius pedagogus (**19**), moksleivių tėvus (**52**). Vioms trimis grupėms respondentų (X ir XII klasių moksleiviai, jų tėvai bei mokykloje dėstantys mokytojai) taikomas kiekybinis tyrimas.

4.1. X ir XII klasių moksleivių požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę

Šiame darbe nagrinėjama problema - Kas įtakoja moksleivių domėjimąsi aplinkosaugos tema, kaip supranta patys moksleiviai jos vietą vertybių skalėje? Atliktame tyrime dalyvavo Vilniaus Antano Vienuolio gimnazijos, Vilniaus Gabijos gimnazijos X ir XII klasių moksleiviai.

Aplinkosauginis švietimas ypač svarbus žmogaus asmenybės, jo sielos augimui ir atveria labai dideles galimybes ypatingai jaunųjų žmonių tarpe. Vyresnių moksleivių tarpe bandysime išsiaiškinti aplinkosaugos vietą moksleivių vertybių skalėje, o taip pat moksleivių poreikius, jų požiūrį į mokykloje dėstomus gamtosaugos dalykus ir jų priimtinumą.

1 klausimas - Pažymėkite žemiau esančias vertybes pagal svarbumą Jums.

1 pav.

Vertybė	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Demokratija	13,8	4,3	5,2	6,7	20,0	6,2	12,9	10,0	9,5	11,4
Pagarba sau	,9	1,4	,5	3,2	6,9	6,0	9,7	16,2	17,1	38,0
Atsakomybė	2,3	,9		3,3	7,4	10,2	10,2	23,3	18,6	23,7
Tolerancija	3,2	1,4	3,2	1,9	6,9	12,0	16,2	14,8	21,8	18,5
Išsilavinimas	1,9	,9	2,8	,5	4,7	5,6	9,3	8,4	23,7	42,3
Patriotizmas	9,9	10,3	11,7	5,6	13,1	8,0	9,4	8,5	7,5	15,5
Šeima	,9	1,8	,5	1,8	2,3	3,7	7,8	11,9	17,9	51,4
Religija	23,1	7,5	11,3	7,5	11,8	9,4	9,4	5,7	6,1	8,0
Sveikata	,9	,5		,5	3,2	7,8	9,7	7,4	21,2	48,8
Darbas	3,7	,9	1,4	3,3	7,5	5,1	14,0	18,7	16,8	28,5
Aplinkos apsauga	9,9	6,1	6,1	9,4	9,9	13,1	10,8	14,1	7,0	13,6
Pinigai	3,3	1,9	1,9	,9	5,6	8,0	6,6	14,1	23,5	34,3
Draugystė	,5		1,4	1,9	3,7	1,4	8,8	6,5	24,1	51,9
Laisvalaikis	2,4	1,4	,9	5,2	4,7	2,4	8,0	7,5	17,5	50,0

X ir XII klasių moksleiviams labiausiai rūpi draugystė (51 proc.), laisvalaikis (50 proc.), šeima (51 proc.), sveikata (49 proc.), išsilavinimas (42 proc.). Aplinkos apsaugą moksleiviai nelaiko reikšminga vertybe (14 proc.).

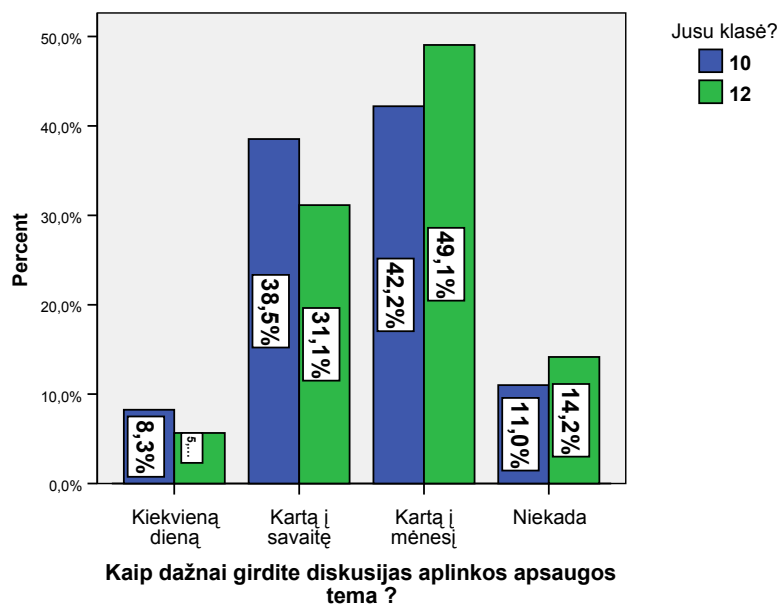
Galime panagrinėti, kaip vertybių skalėje išdėstė dešimtokai ir dvyliktokai atskirai:

	X	XII
Demokratija	9%	13%
Pagarba sau	38%	38%
Atsakomybė	24%	23%
Tolerancija	21%	22%
Išsilavinimas	40%	43%
Patriotizmas	13%	18%
Šeima	49%	53%
Religija	6%	9%
Sveikata	47%	51%
Darbas	27%	30%
Aplinkos apsauga	14%	13%
Pinigai	29%	40%
Draugystė	54%	50%
Laisvalaikis	52%	48%

Ryšų skirtumą matome įvertinime pinigų, dvyliktokams tai svarbesnis dalykas, nei dešimtokams.

2 klausimas – kaip dažnai girdite diskusijas aplinkos apsaugos tema?

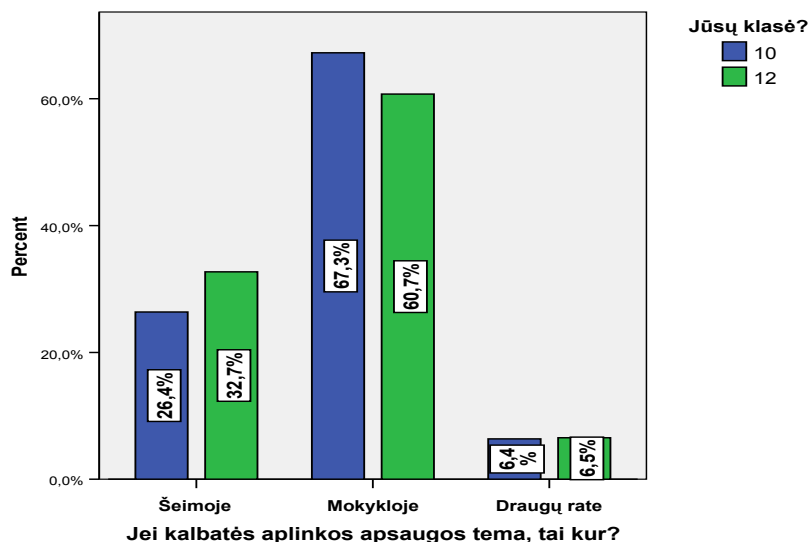
2 pav.

Iš atsakymų rezultatų matome, kad moksleiviai dažniausia diskusijas girdi kartą į mėnesį (dvyliktokai 49 proc.), (dešimtokai 42 proc.). Atsakiusių moksleivių *Kartą į savaitę* rezultatai kitokie - (dvyliktokai 31 proc.), (dešimtokai 38 proc.).

3 klausimas – Jei kalbatės aplinkos apsaugos tema, tai kur?

3 pav.

Aplinkos apsaugos tema dažniausiai moksleiviai kalbasi mokykloje, aktyviau bendrauja dešimtokai 67 proc., dvyliktų klasių moksleiviai 61 proc. Kitas rodiklis yra šeima, čia aktyvesni dvyliktokai 33 proc., dešimtokai sudaro 26 proc.

4 klausimas – ar Jūs domitės šiais dalykais?

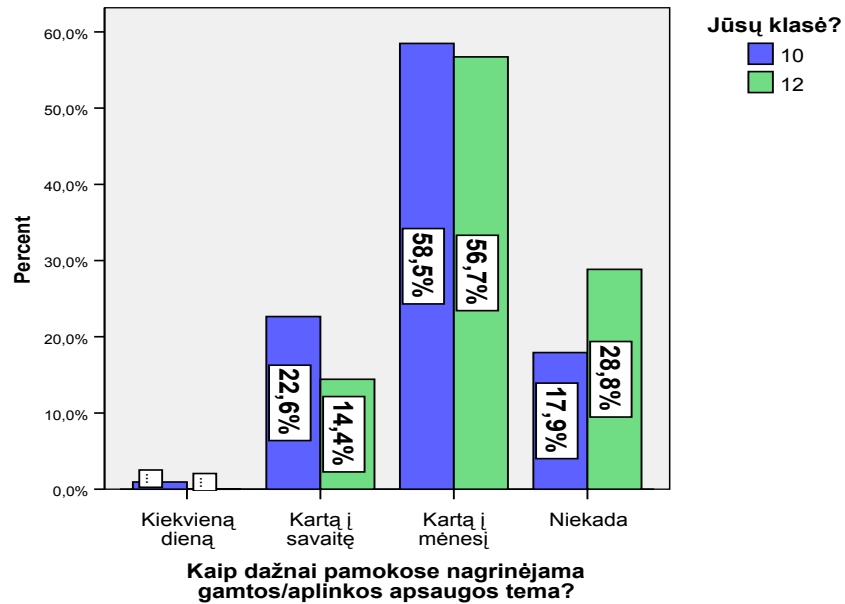
4 pav.

	Labai domiuosi	Pakankamai domiuosi	Nelabai domiuosi	Visiškai nesidomiu
1. Politika	4,1	17,9	49,1	28,4
2. Sportas	27,0	41,4	23,7	7,9
3. Muzika	23,9	40,6	29,8	5,8
4. Aplinkosauga	4,6	18,3	46,8	30,3
5. Religija	4,1	12,4	46,3	37,2
6. Tradicijų/papročių išsaugojimas	4,1	22,5	48,2	25,2
7. Nuolatinis mokymasis	28,6	53,5	10,6	7,4
8. Pagalba kitiems	19,3	51,4	24,8	4,6
9. Sveikos gyvensenos būdas	22,0	41,7	29,4	6,9
10. Menas ir kultūra	23,9	34,9	28,9	12,4

Moksleiviai labiausiai domisi nuolatinu mokymusi (29 proc.), sportu (27 proc.), muzika (24 proc.), pakankamai domisi pagalba kitiems (51 proc.). Aplinkosaugos klausimai moksleiviams neįdomūs, visiškai nesidomi net 30 proc. moksleivių.

5 klausimas – Kaip dažnai pamokose nagrinėjama gamtos/aplinkos apsaugos tema?

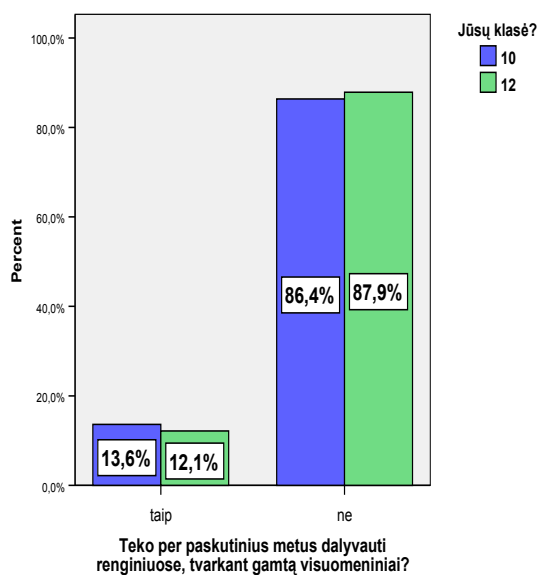
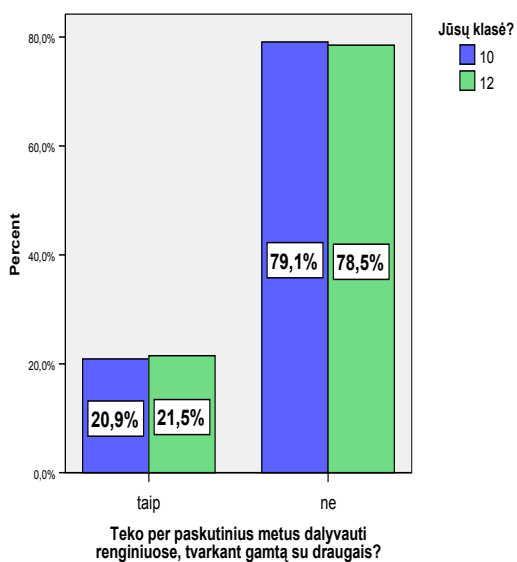
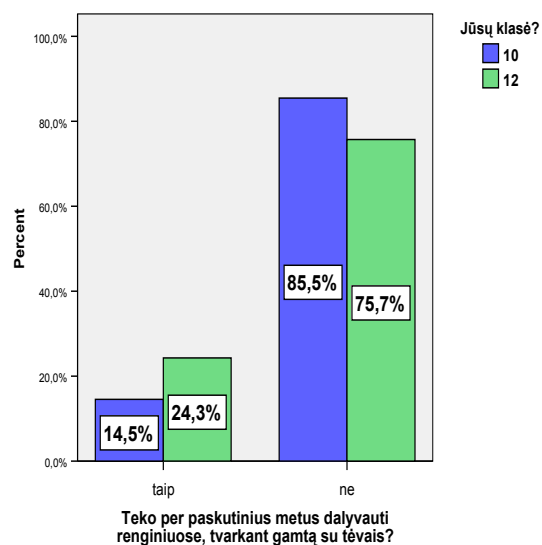
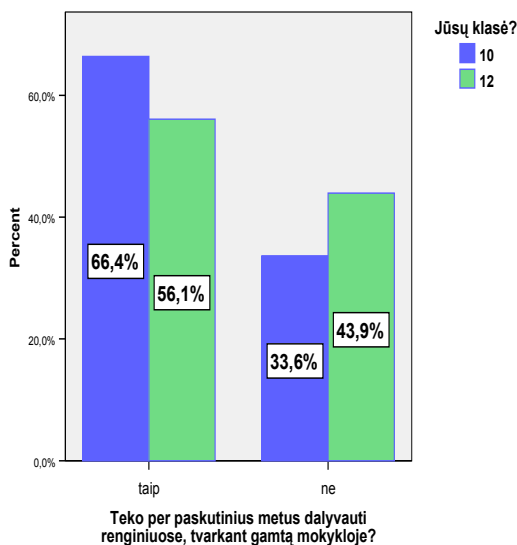
5 pav.

X ir XII klasių moksleiviai pamokose nagrinėja gamtos apsaugos temą kartą į mėnesį, X klasių (59 proc.), XII klasių (57 proc.).

6 klausimas – ar Jums teko per paskutinius metus dalyvauti renginiuose, tvarkant gamtą: (švaros akcijos, talkos) mokykloje, su tėvais, su draugais, visuomeniniais tikslais?

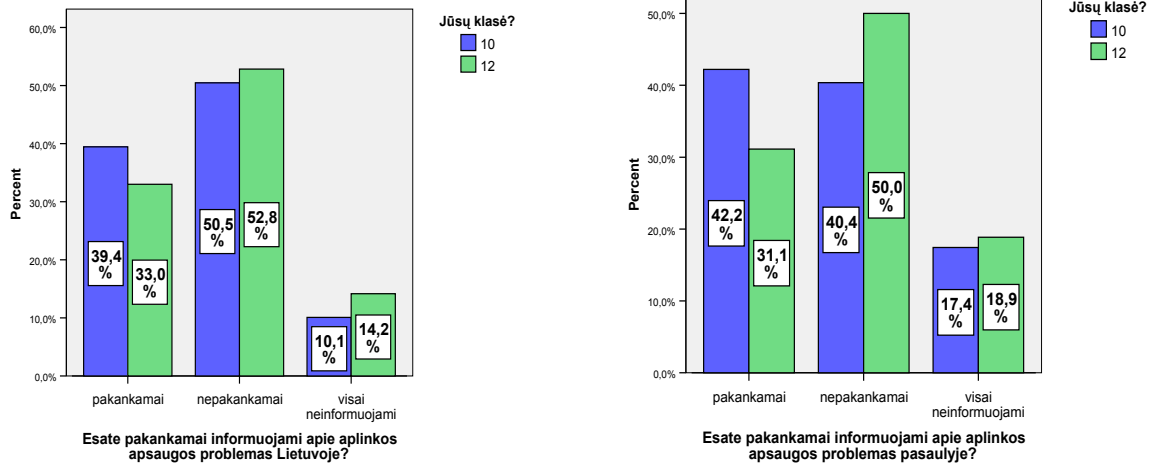
6 pav.

Iš atsakymų galime pamatyti, kad tvarkant gamtą, moksleiviai dalyvauja pagrindiniai mokykloje, dažniau dešimtokai (66 proc.), dvyliktokai (56 proc.). Renginiuose su tėvais, draugais visuomeniniais tikslais moksleiviai nedalyvauja. Vidutiniškai atsakymai NE sudaro apie (80 proc.).

7 klausimas – Ar Jūs mokykloje esate pakankamai informuojami apie aplinkos apsaugos problemas Lietuvoje, pasaulyje?

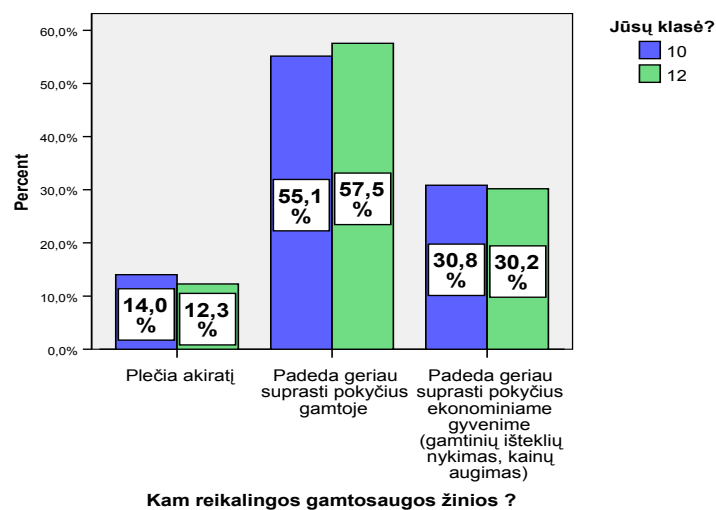
7 pav.

I klausimą „Ar Jūs mokykloje esate pakankamai informuojami apie aplinkos apsaugos problemas“ moksleiviai atsakė: Lietuvoje ir pasaulyje nepakankamumas informacijos dominuoja: dešimtokai atsakė - Lietuvoje (51 proc.), pasaulyje (40 proc.); dvyliktokai - Lietuvoje (53 proc.), pasaulyje (50 proc.). Tačiau informacijos apie Lietuvoje esančias problemas pakankamai turi informacijos net 39 proc., o pasaulyje net 42 proc. dešimtokų. Galime teigti, kad dešimtokai domisi labiau aplinkosauga nei dvyliktokai.

8 klausimas – Kam reikalingos gamtosaugos žinios?

8 pav.

X ir XII klasių moksleivių nuomone, gamtosaugos žinios labiausia reikalingos, nes padeda geriau suprasti pokyčius gamtoje, atsakė 55 proc. dešimtokų ir 58 proc. dvyliktokų

respondentų, o kad padeda geriau suprasti pokyčius ekonominiame gyvenime (gamtinių išteklių nykimas, kainų augimas) atsakė 30 proc. X ir XII klasių moksleivių.

9 klausimas – Mokykloje, kurioje mokausi:

9 pav.

Mokytojai įdomiai pateikia informaciją aplinkos apsaugos tema	34,1		
Mokytojai neįdomiai pateikia informaciją aplinkos apsaugos tema	60,2	1,5	
Yra gamtosaugos būrelis		5,7	,6
Nėra gamtosaugos būrelio	4,3	88,1	,6
Norėčiau dalyvauti gamtosaugos būrelyje	,5	2,1	17,4
Nenorėčiau dalyvauti gamtosaugos būrelyje	,9	2,6	81,5

Devintu klausimu buvo įdomu sužinoti, ką mano moksleiviai, ar mokykloje mokytojai įdomiai pateikia informaciją aplinkos apsaugos tema ir kokia nuomonė dėl praktinių įgūdžių išsigijimo. 60 proc. moksleivių atsakė, kad mokytojai neįdomiai pateikia informaciją aplinkos apsaugos tema, 88 proc. respondentų pažymėjo, kad nėra gamtosaugos būrelio ir 82 proc. moksleivių bendrai nenorėtų dalyvauti tokiaame būrelyje, jei jis būtų.

10 klausimas – Apibūdinkite, kas yra Jūsų manymu aplinkosauga ?

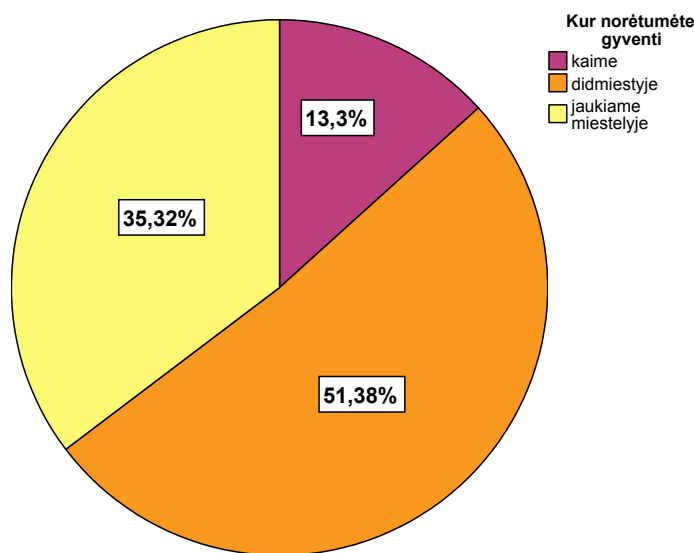
Dešimtu klausimu norėjome sužinoti, kaip moksleiviai supranta aplinkosaugos reikšmę, kaip galėtų apibūdinti savo supratimu. Kadangi klausimas buvo atviras, dažniausia moksleiviai aplinkosaugą apibūdindavo kaip:

- Gamtos apsauga nuo cheminių teršalų bei šiukšlių;
- Aplinkos tvarkymas, pagarba gamtai, kad liktų nepakitusi;
- Gamtos saugojimas, kad neišnyktų gyvūnai, augalai;
- Saugojimas gamtos turtu, gamtos išteklių naudojimo mažinimas, tausojimas;
- Žmonių domėjimasis tuo, kokioje aplinkoje norėtų gyventi;
- Planetos išsaugojimas;
- „Aplinkosauga – natūralus gamtos peizažo ir reljefo išsaugojimas. Natūralių gamtos procesų išlaikymas, kariavimas su civilizacijos sukelta tarša ir kraštovaizdžio kitimu“.
- Aplinkosauga – tai gamtos saugojimas kultūriniu ir estetiniu požiūriu;
- Aplinkosauga siejama su organizacija, mokslu, kurie turi rūpintis šiuo klausimu;
- „Gamtos tausojimas, jos saugojimas, jos tvarkymas, valymas. Gal ir savotiškas protestas prieš ne „žaliuosius“, prieš nesveiką gyvenimo būdą, prieš Vyriausybę, kuri daro žalą gamtai savais sprendimais“.

- „Tai žmogaus tolerancija gamtai. Žmogaus, sakyčiau, net pareiga saugoti gamtą, nes nuo gamtos būklės priklauso žmonių gyvenimo kokybė“.
- „Tai aplinkos saugojimas, skatinant nešiukšlinti gamtos, neteršti oro išmetamosiomis dujomis, miškų saugojimas ir k.t.;
- Tai šiukšlių rinkimas, medžių sodinimas, nacionalinių parkų apsauga, draudimas teršti žemę, jūrą;
- Tai kiekvieno piliečio pareiga apsaugoti aplinką nuo užteršimo;
- „Aplinkosauga – visiems mums opus klausimas, ypač dabar, kai visi kalba apie klimato atšilimą;
- „Aplinkosauga – labai svarbi mūsų gyvenime, todėl mes turime rūpintis šia problema ir galvoti apie ateitį, o ne apie šią dieną ! **SUSIRŪPINKIME, GALVOKIME !!!**

11 klausimas –kur norėtumėte gyventi ir kodėl?

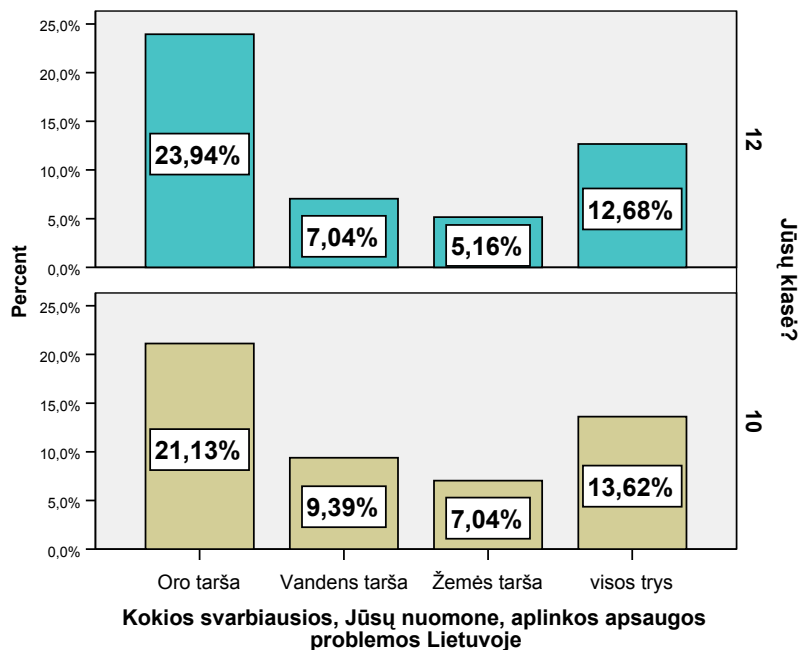
11 pav.

51 proc. X ir XII klasių moksleivių norėtų gyventi didmiestyje, nes palankesnės sąlygos mokytis, dirbti, pramogauti ir bendrauti su draugais.

12 klausimas – kokios svarbiausios aplinkos apsaugos problemos Lietuvoje?

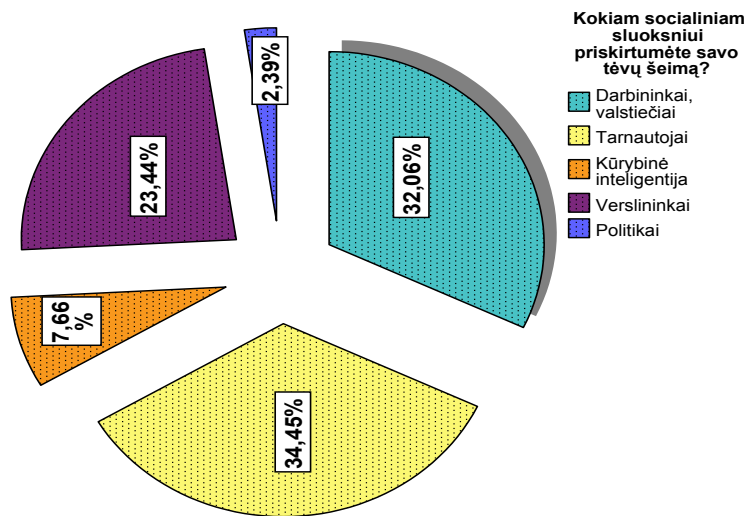
12 pav.

Respondentai galėjo pasirinkti atsakymo variantus: oro tarša, vandens tarša, žemės tarša, ar visos trys problemos. Matome, kad X ir XII klasių moksleivių atsakymų įvertinimas panašus, tačiau, nors nežymiai, bet dešimtokai vandens, oro ir visų trijų taršos problemų Lietuvoje opumą įvertina aukščiau.

13 klausimas – kokiam socialiniam sluoksniui priskirtumėte savo šeimą?

13 pav.

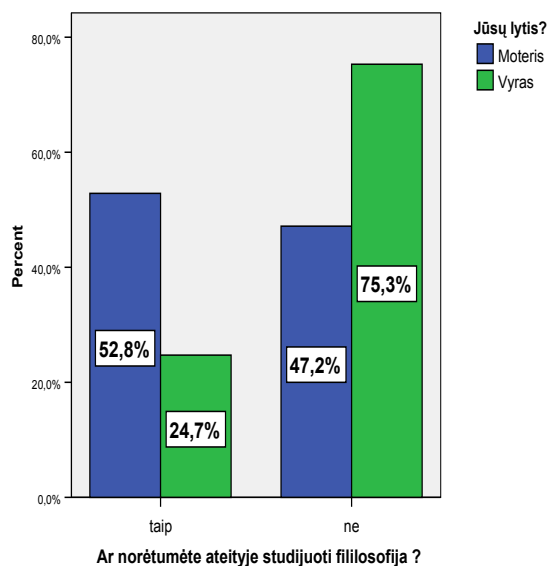
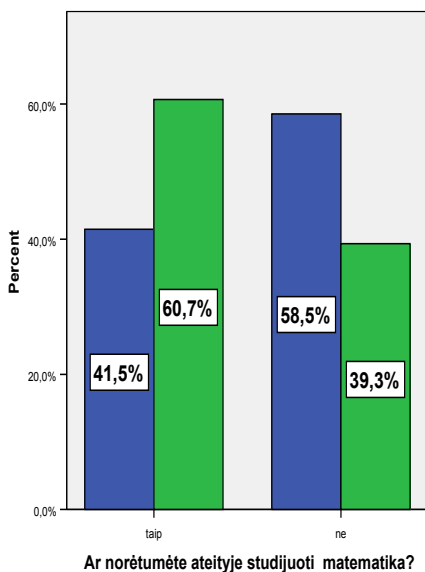

Pagal atsakymų rezultatus galima sakyti, kad tėvų šeimą tarnautojų socialiniam sluoksniui priskiria 35 proc. moksleivių, 32 proc. darbininkams, valstiečiams.

14 klausimas – Ar norėtumėte ateityje studijuoti?
14 pav.

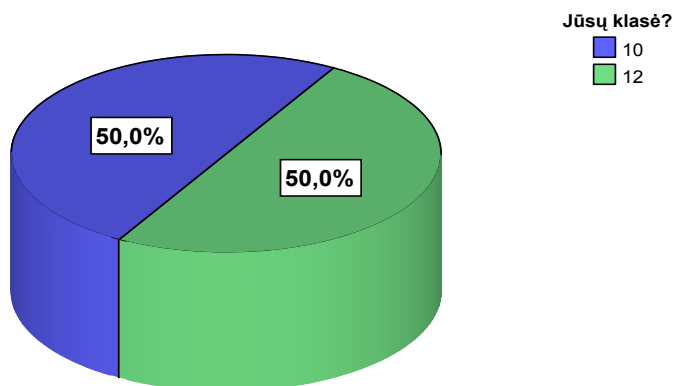
Studijų kryptis	Taip	Ne
Matematika	49,5	50,5
Gamtos mokslai	34,9	65,1
Sociologija	22,6	76,9
Filosofija	41,0	58,5
Filologija	30,7	68,4

Pagal X-XII klasių moksleivius atsakymus matome, kad 50 proc. norėtų labiau studijuoti matematiką, 41 proc. filosofiją. Galime pastebėti, kad matematiką labiau norėtų studijuoti vaikinai 61 proc., filosofiją – merginos 53 proc.

15 klausimas – Jūsų klasė

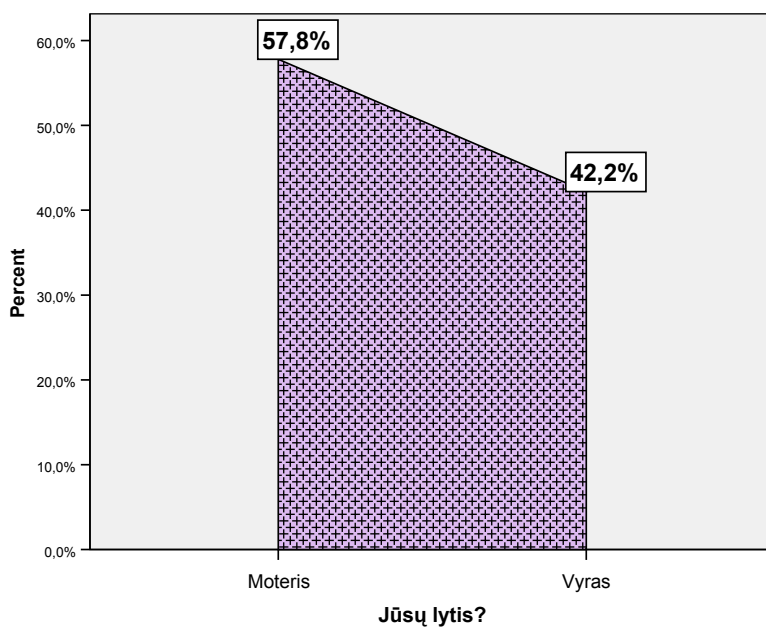
15 pav.

Kaip ir buvo iš anksto planuojama ir apklausiamą 100 – dešimtokų ir 100 dvyliktokų.

16 klausimas – Jūsų lytis

16 pav.

X ir XII klasių moksleivių, kurie atsakinėjo į anketų klausimus, 58 proc. respondentų yra merginos, 42 proc. yra vaikinai.

DALINĖS IŠVADOS

- X ir XII klasių moksleiviams aplinkosauga užima žemą poziciją vertybių skalėje (14 proc.), labiausiai rūpi draugystė (52 proc.), laisvalaikis (50 proc.), šeima (51 proc.), sveikata (49 proc.), išsilavinimas (42 proc.). Aplinkos apsaugos tema moksleiviai nesidomi, labiau domisi nuolatiniu mokymosi, tačiau supratimą ir rūpestį šiuo klausimu išreiškė 10-me atvirame klausime, kur reikėjo apibūdinti, kas yra aplinkosauga.
- Moksleiviai mano, kad yra mokykloje informuojami apie Lietuvos ir pasaulio problemas nepakankamai (52 proc.). Bet jeigu mes lyginsime X ir XII klasių atsakymus, net 39 proc. dešimtokų atsakė, kad informacijos apie gamtosaugos problemas esančias Lietuvoje gauna pakankamai, pasaulyje (42 proc.). Svarbiausia aplinkos apsaugos problema Lietuvoje moksleiviams yra oro tarša, bet visgi norėtų gyventi didmiestyje, nes tai palanki aplinka darbui, pramogoms, bendravimui su draugais.
- Diskusijas aplinkosaugos tema X ir XII klasių moksleiviai girdi *kartą į mėnesį* (dešimtokai 42 proc., dvyliktokai 49 proc.), tačiau dažniau, *kartą į savaitę*, girdi dešimtokai (39 proc.). Patys diskutuoja daugiausia mokykloje (X-kai 67 proc., XII-kai 61 proc.). Renginiuose, tvarkant gamtą: (švaros akcijos, talkos), dalyvauja mokykloje, X klasių moksleiviai 66 proc., XII – 56 proc.
- 60 proc. X ir XII klasių moksleivių atsakė, kad mokykloje aplinkosaugos temą mokytojai dėsto neįdomiai, aplinkosaugos būrelių mokykloje nėra, bet ir dalyvauti nenorėtų (82 proc.). 56 proc. moksleivių mano, kad aplinkosaugos žinios padės geriau suprasti pokyčius gamtoje.

4.2. Tėvų požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę

Atliktame tyrime dalyvavo 52 Vilniaus Antano Vienuolio gimnazijos, Vilniaus Gabijos gimnazijos 10 ir 12 klasių moksleivių tėvai. Tėvų įtaka vaikų auklėjimui labai reikšminga, nes padeda formuoti vaikų požiūriui į pasaulį, į vertybes, į reikšmingiausias dalykus, kurie padės vaikams adaptuotis visuomenėje bei priimti gyvenime teisingus sprendimus. Kadangi mūsų laikais aplinkosaugos tema tampa ypatingai svarbi, todėl šiame tyrime buvo svarbu iširti ne tik X ir XII moksleivių požiūrį į aplinkosaugą, bet ir tėvų supratimą, kiek svarbi būtent tėvams ši tema, kokią vietą gyvenime užima aplinkosaugos klausimas.

Anketoje tėveliams yra 16 klausimų, kuriais siekiama išsiaiškinti tėvų požiūrį į gamtos saugos dalyką ir jo svarbą bei būtinumą vaikų ateities kurime.

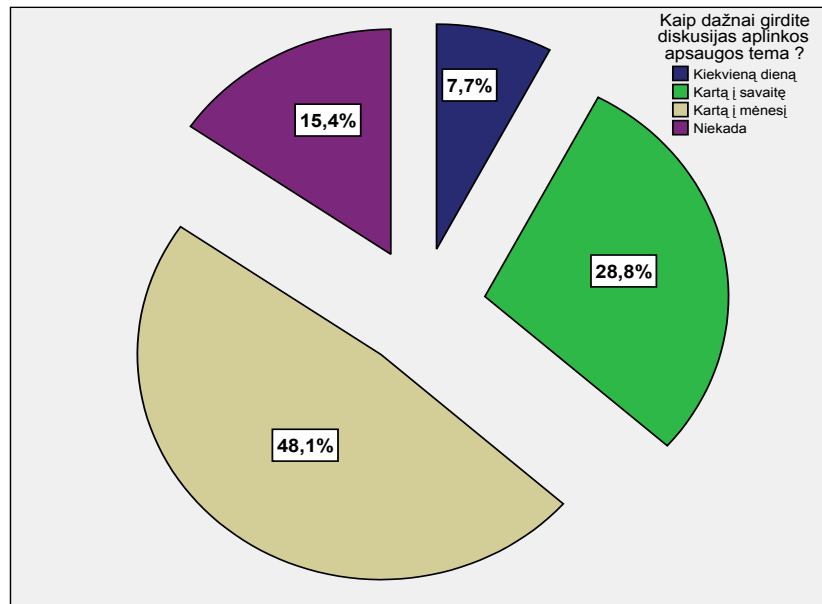
1 klausimas - Kokios, tėvų nuomone, vertybės yra svarbiausios dabartiniam jaunimui?

1 pav.

Vertybė	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Demokratija	1,9	3,8		7,7	23,1	1,9	19,2	13,5	5,8	23,1
Pagarba sau			1,9	1,9	7,7		13,5	23,1	15,4	36,5
Atsakomybė		5,8	3,8	3,8	32,7	5,8	15,4	7,7	3,8	21,2
Tolerancija		1,9	9,6	1,9	21,2	3,8	19,2	25,0	11,5	5,8
Išsilavinimas					9,6	1,9	19,2	28,8	21,2	19,2
Patriotizmas	1,9	7,7	7,7	9,6	28,8	9,6	19,2	7,7	1,9	5,8
Šeima		3,8	1,9		13,5	7,7	19,2	26,9	5,8	21,2
Religija	21,2	5,8	5,8	13,5	19,2	1,9	17,3	3,8	3,8	7,7
Sveikata			7,7	7,7	23,1		21,2	11,5	7,7	21,2
Darbas	1,9			5,8	11,5		7,7	28,8	15,4	28,8
Aplinkos apsauga	5,8	3,8	19,2	17,3	11,5	1,9	9,6	5,8	5,8	19,2
Pinigai					3,8		5,8	7,7	38,5	44,2
Draugystė			5,8	5,8			7,7	5,8	25,0	50,0
Laisvalaikis					7,7		5,8	9,6	15,4	61,5

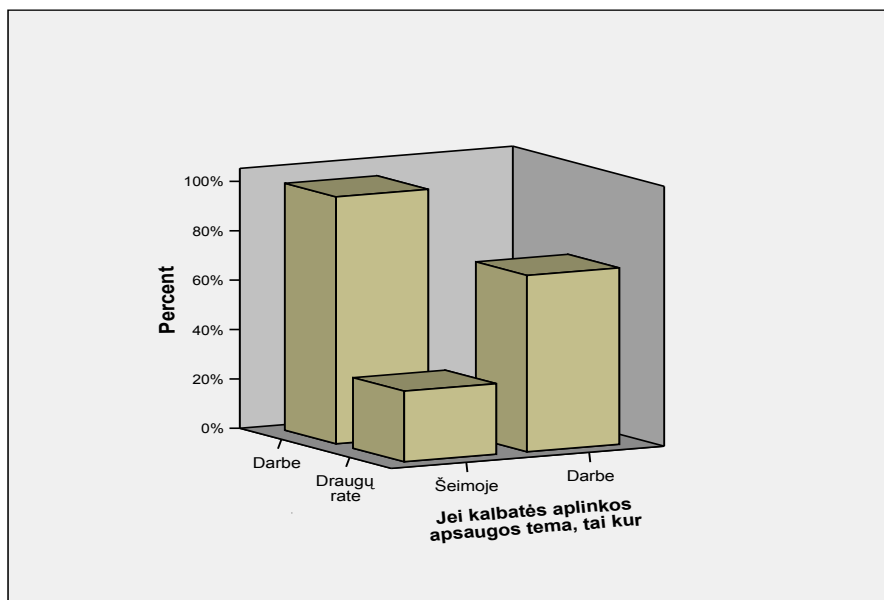
Respondentų nuomone, dabartiniam jaunimui labiausiai rūpi laisvalaikis (62 proc.), draugystė (50 proc.), pinigai (44 proc.), pagarba sau (37 proc.). Tačiau tėvų atsakymai taip pat parodo, kad aplinkos apsauga dabartinio jaunimo vertybių skalėje užima pakankamai svarbią poziciją (19 proc.).

2 klausimas – kaip dažnai girdite diskusijas aplinkos apsaugos tema?
 2 pav.

48 proc. tėvų atsakė, kad dažniausia aplinkosaugos tema diskusijas girdi kartą į mėnesį, 29 proc. – kartą į savaitę.

3 klausimas – Jei kalbatės aplinkos apsaugos tema, tai kur?
 3 pav.

Aplinkosaugos tema tėvai kalbasi dažniausia darbe – 62 proc., šeimoje – 29 proc., o kadangi kai kurie respondentai pasirinko draugų rate ir darbe (2 atsakymo variantus) – visa tai sudaro 100 proc.

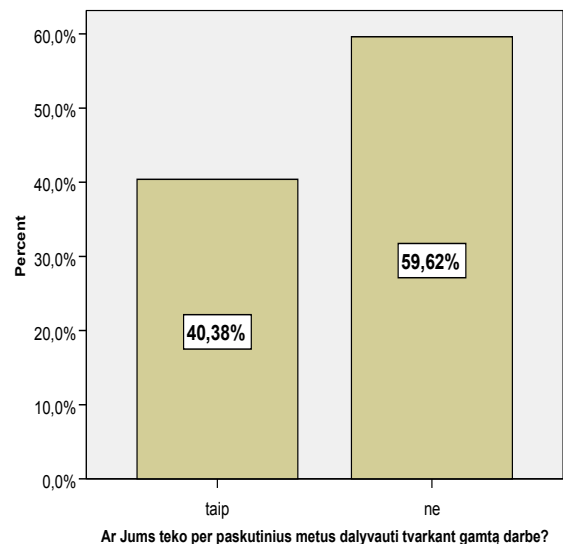
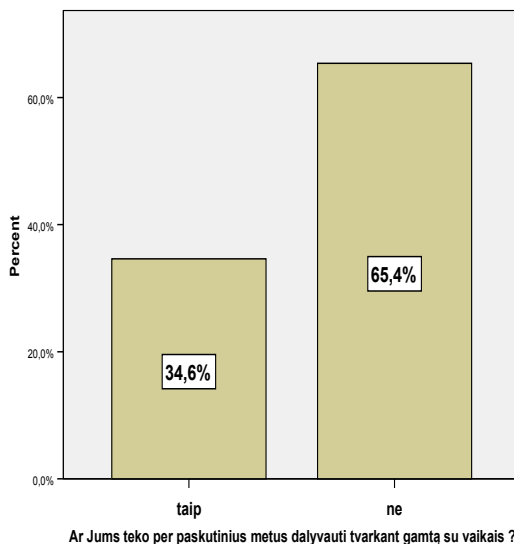
4 klausimas – ar Jūs domitės šiais dalykais?
4 pav.

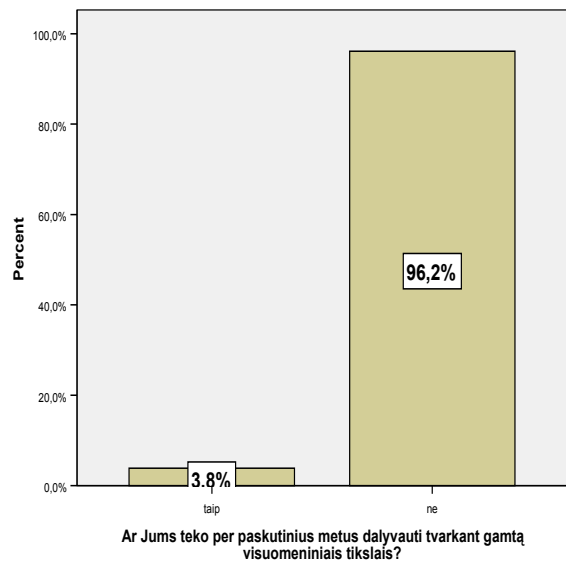
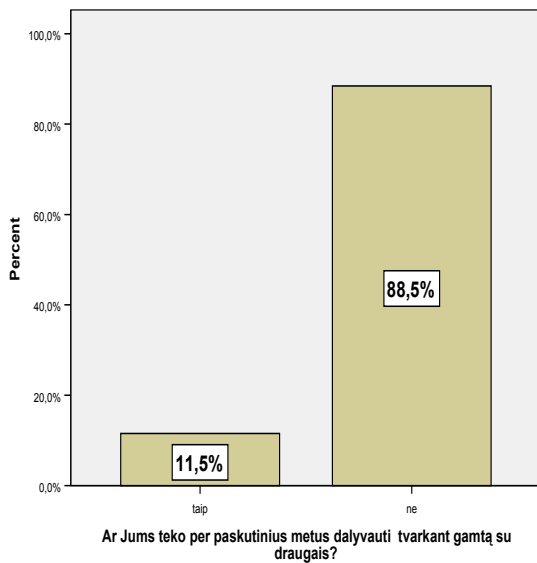
	Labai domiuosi	Pakankamai domiuosi	Nelabai domiuosi	Visiškai nesidomiu
1. Politika	19,6	64,7	13,7	2,0
2. Sportas	11,5	65,4	13,5	9,6
3. Muzika	9,6	65,0	21,5	3,8
4. Aplinkosauga	13,7	60,8	21,6	3,9
5. Religija	3,9	62,7	21,6	11,8
6. Tradicijų/papročių išsaugojimas	11,5	63,5	25,0	
7. Nuolatinis mokymasis	7,7	71,2	19,2	1,9
8. Pagalba kitiems	17,3	63,5	19,2	
9. Sveikos gyvensenos būdas	21,2	57,7	13,5	7,7
10. Menas ir kultūra	13,5	59,6	23,1	3,8

Iš respondentų atsakymų rezultatų matome, kad patys tėvai aplinkosaugos dalyku domisi pakankamai (61 proc.), susidomėjimas nuolatinio mokymosi užima svaria poziciją(71 proc.). Labai domisi politika, sveikos gyvensenos būdais.

5 klausimas - Ar Jums teko per paskutinius metus dalyvauti renginiuose, tvarkant gamtą: (švaros akcijos, talkos) darbe, su vaikais, su draugais, visuomeniniais tikslais?

5 pav.

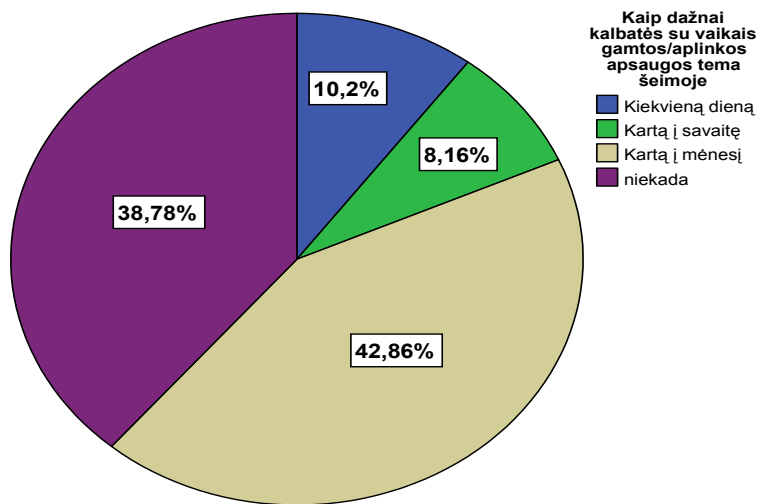

Iš atsakymų galime pamatyti, kad tvarkant gamtą, tėvai dalyvauja renginiuose dažniau darbe (48 proc.), su vaikais (34 proc.). Nedalyvauja tokiuose renginiuose su draugais (89 proc.) ir visuomeniniais tikslais (96 proc.).

6 klausimas - Kaip dažnai kalbatės su vaikais gamtos/aplinkos apsaugos tema šeimoje?

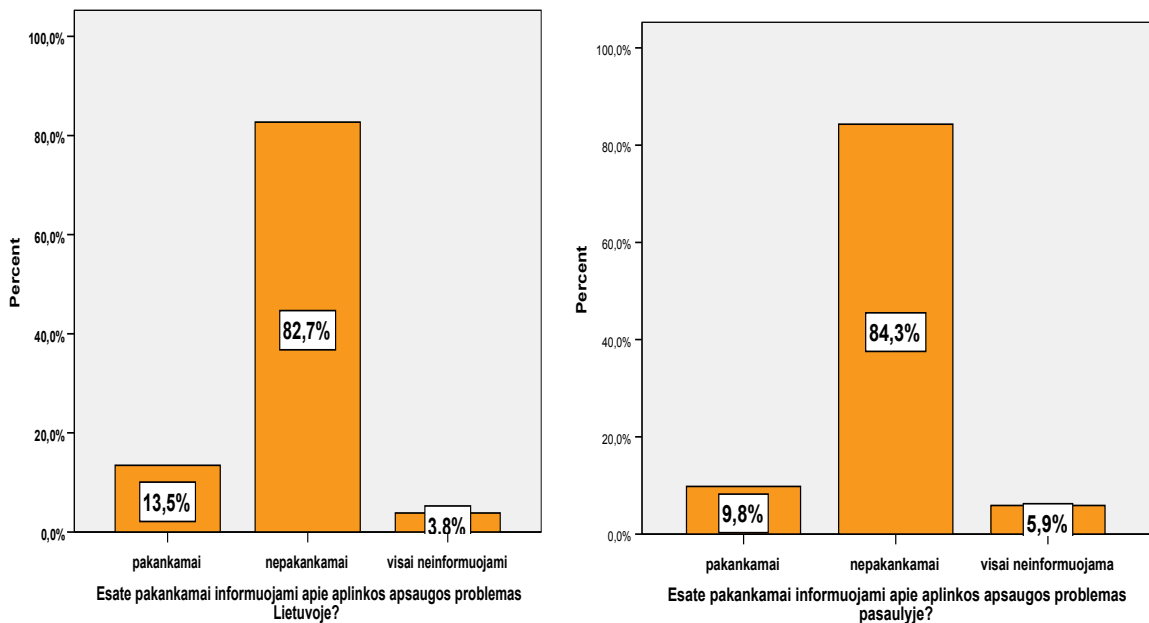
6 pav.

43 proc. tėvų kalbasi su vaikais aplinkosaugos tema kartą į mėnesį, 39 proc. visai nesikalba.

7 klausimas – Ar esate pakankamai informuojami apie aplinkos apsaugos problemas Lietuvoje, pasaulyje?

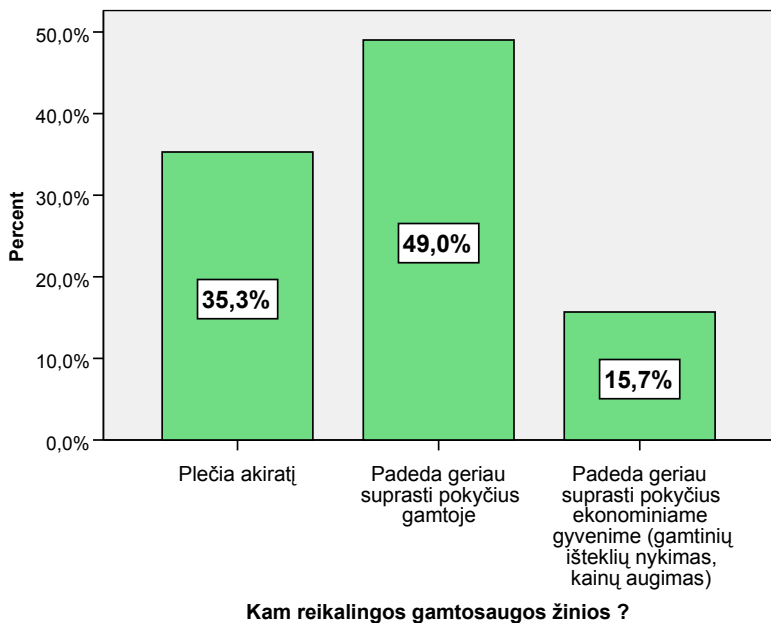
7 pav.

Apie 80 proc. respondentų atsakė, kad nėra pakankamai informuojami apie aplinkos apsaugos problemas Lietuvoje ir pasaulyje.

8 klausimas – Kam reikalingos gamtosaugos žinios?

8 pav.

Tėvų nuomone, gamtosaugos žinios labiausia reikalingos, nes padeda geriau suprasti pokyčius gamtoje, atsakė 49 proc. respondentų, kad plečia akiratį, atsakė 35 proc.

9 klausimas – Mokykloje, kurioje mokosi Jūsų vaikas:

9 pav.

Vaikai gauna pakankamai informacijos aplinkos apsaugos tema	57,7
Vaikai gauna mažai informacijos aplinkos apsaugos tema	40,4
Yra gamtosaugos būrelis	4
Nėra gamtosaugos būrelio	94,0
Norėtų, kad Jūsų vaikas dalyvautų gamtosaugos būrelyje	78,3
Norėtų, kad Jūsų vaikas nedalyvautų gamtosaugos būrelyje	21,7

Devintu klausimu buvo įdomu sužinoti, ką mano tėvai ar pakankamai mokykloje vaikai gauna informacijos ir praktinių įgūdžių aplinkosaugos tema.

58 proc. tėvų atsakė, kad vaikai gauna mokykloje pakankamai informacijos, tačiau pažymėjo, kad nėra gamtosaugos būrelio, ir net 78 proc. tėvų norėtų, kad vaikai dalyvautų šiame būrelyje.

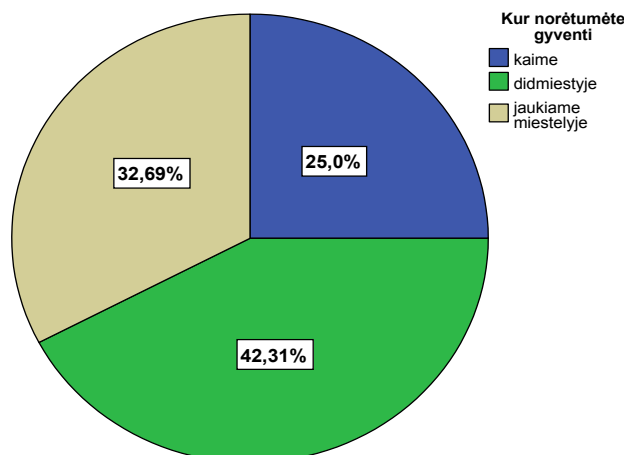
10 klausimas – Apibūdinkite, kas yra Jūsų manymu aplinkosauga ?

Dešimtu klausimu norėjome sužinoti, kaip patys tėvai supranta aplinkosaugos dalyką. Kadangi klausimas buvo atviras, dažniausia tėvai aplinkosauga susiedavo su tokiais supratimais kaip:

- Gamtos, mus supančios aplinkos priežiūra ir saugojimas Valstybės, pasaulio mastu nuo įvairių kenksmingų teršimų;
- Sveikata;
- Gamtos išteklių protingas ekonomišką naudojimas.

11 klausimas –kur norėtumėte gyventi ir kodėl?

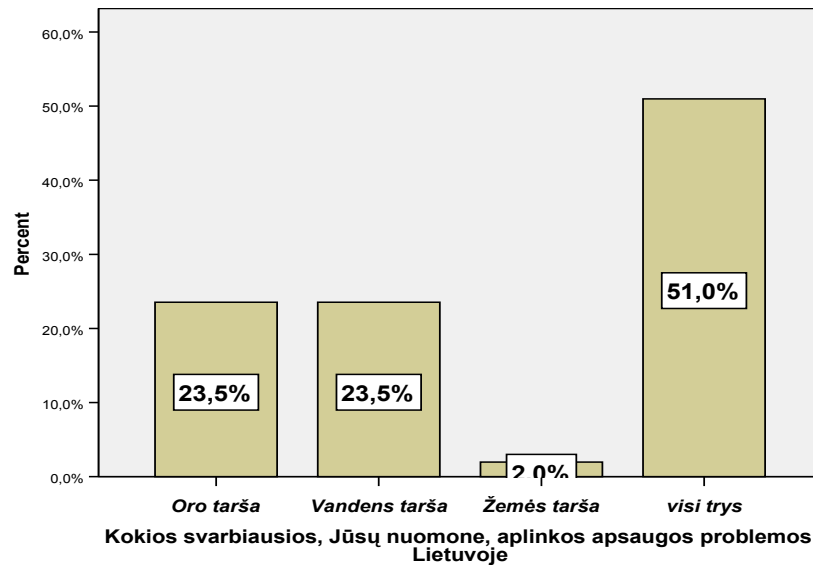
11 pav.

42 proc. respondentų norėtų gyventi didmiestyje, nes palankesnės sąlygos darbui ir bendravimui.

12 klausimas – kokios svarbiausios aplinkos apsaugos problemos Lietuvoje?

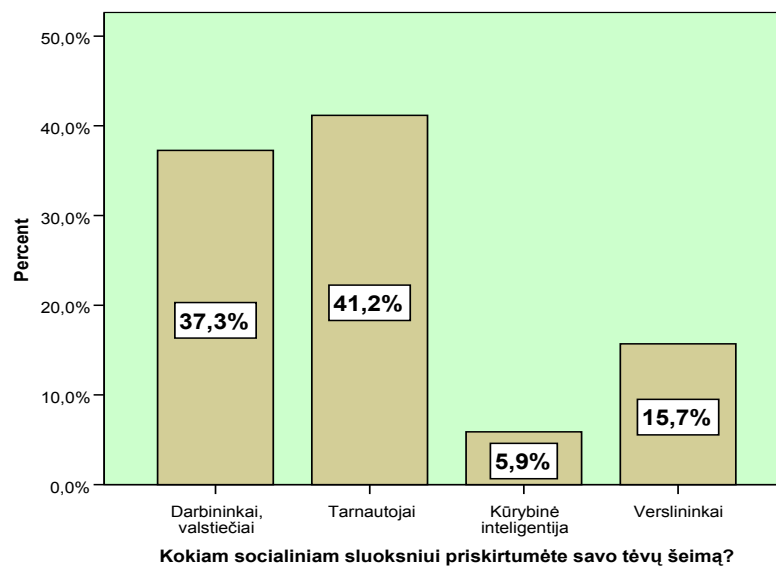
12 pav.

Respondentai galėjo pasirinkti atsakymo variantus: oro tarša, vandens tarša, žemės tarša, ar visos trys problemos. 51 proc. tėvų atsakė, kad visos trys problemos yra svarbios. Labai mažas procentas (2 proc.), atsakė, kad svarbiausia yra žemės tarša.

13 klausimas – kokiam socialiniam sluoksniui priskirtumėte savo šeimą?

13 pav.

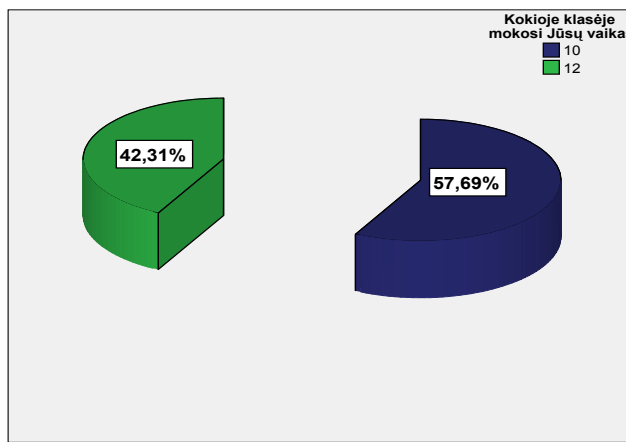
Pagal atsakymų rezultatus galima sakyti, kad dauguma tėvų yra tarnautojai (41 proc.).

14 klausimas – Ar norėtumėte, kad Jūsų vaikas studijuotų ?

Studijų kryptis	Taip	Ne
Matematika	65,4	34,6
Gamtos mokslai	63,5	36,5
Sociologija	44,2	55,8
Filosofija	28,8	71,2
Filologija	32,7	67,3

64 proc. tėvų norėtų, kad jų vaikai studijuotų gamtos mokslus.

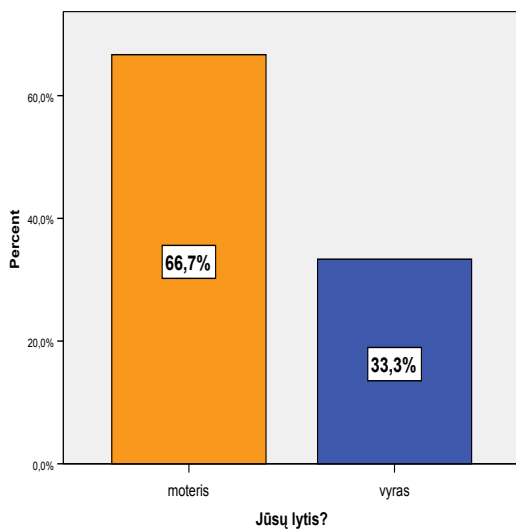
15 klausimas – kioje klasėje mokosi Jūsų vaikas ?

58 proc. tėvų vaikai mokosi dešimtoje klasėje, 42 proc. dvyliktoje.

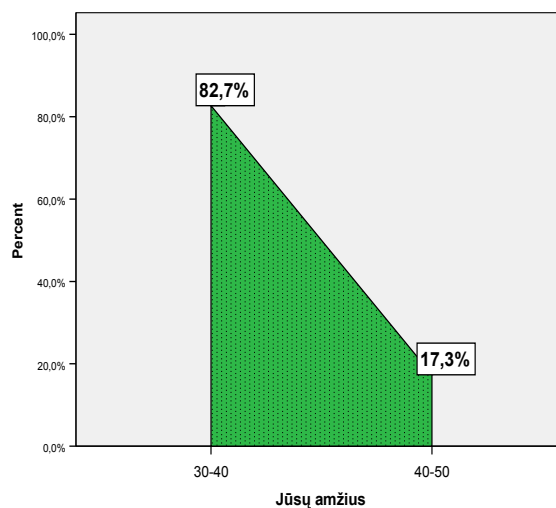
16 klausimas – Jūsų lytis?

16 pav.

17 klausimas – Koks Jūsų amžius?

17 pav.

67 proc. respondentų yra moterys, 33 vyrai. 83 proc. tėvų amžius yra nuo 30-40 metų, 17 proc. atsakiusių respondentų amžius yra nuo 40 iki 50 metų.

DALINĖS IŠVADOS

- Tėvų nuomone dabartiniam jaunimui labiausiai rūpi laisvalaikis (62 proc.), draugystė (50 proc.), pinigai (44 proc.), pagarba sau (37 proc.). Tačiau tėvų atsakymai taip pat parodo, kad aplinkos apsauga, dabartinio jaunimo vertybių skalėje, užima pakankamai svarbią poziciją (19 proc.).
- Tėvai aplinkosauga domisi nemažai (61 proc.), tačiau mano, kad informuojami apie Lietuvos ir pasaulio problemas yra nepakankamai (83 proc.). Tėvai neišskiria atskirų aplinkos apsaugos problemų Lietuvoje, o mano, kad visos (oro, vandens, žemės tarša) yra svarbios.
- Šeimoje apie aplinkosaugos dalykus tėvai kalba labai mažai (29 proc.). Su vaikais visai nediskutuoja net 43 proc. tėvų. Dauguma tėvų, renginiuose tvarkant gamtą su vaikais nedalyvauja. (65 proc.).
- 58 proc. tėvų atsakė, kad vaikai gauna mokykloje pakankamai informacijos, tačiau pažymėjo, kad nėra lavinami praktiniai įgūdžiai (nėra gamtosaugos būrelio), net 78 proc. tėvų norėtų, kad vaikai dalyvautų šiame būrelyje. Taip pat tėvai norėtų, kad vaikai studijuotų gamtos mokslus (64 proc.).

4.3. Mokytojų požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę

Bendrojo lavinimo mokyklų tikslas – perteikti ekologijos ir aplinkosaugos žinių bei įgūdžių sistemą, formuoti aplinkosaugos vertybių nuostatas demokratinėje, moksleivių iniciatyvą skatinančioje mokyklos aplinkoje. Ekologinis ir gamtosauginis švietimas neatsiejamas nuo domėjimosi savo gyvenamąja aplinka, nuo atsakomybės už nesavanaudišką požiūrį į gamtą bei visos Žemės ateitį, nuo dalyvavimo aplinkotyros projektuose ar aplinkosaugos renginiuose skatinant moksleivius savarankiškai priimti sprendimus. Visa tai deklaruojami Švietimo koncepcijoje ir programose tikslai, tačiau būtų įdomu sužinoti pačių mokytojų požiūrį į aplinkosaugos dalyką.

Atliktame tyrime dalyvavo 20 Vilniaus Antano Vienuolio gimnazijos, Vilniaus Gabijos gimnazijos mokytojai. Anketą mokytojams sudaro 14 klausimų. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti mokytojų požiūrį į aplinkosaugą ir šio dalyko priimtinumą moksleivių tarpe.

1 klausimas – Kokios, Jūsų nuomone, vertybės yra svarbiausios dabartiniam jaunimui ?

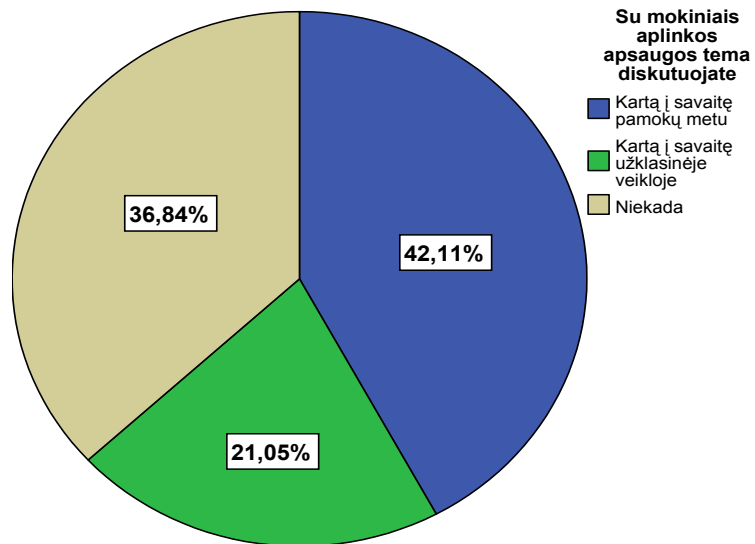
1 pav.

Vertybė	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Demokratija		5,3	10,5		10,5	15,8		21,1	26,3	10,5
Pagarba sau				5,3	10,5		5,3	21,1	36,8	21,1
Atsakomybė		10,5	15,8	5,3	42,1				15,8	10,5
Tolerancija			10,5	5,3	47,4			15,8	10,5	10,5
Išsilavinimas					21,1	5,3	42,1	21,1		10,5
Patriotizmas	10,5	5,3	31,6	21,1	5,3		15,8	10,5		
Šeima			10,5	5,3	15,8	31,6		10,5		26,3
Religija	10,5	15,8	21,1	36,8						15,8
Sveikata			21,1	21,1	5,3	21,1	5,3		15,8	10,5
Darbas		10,5	5,3			10,5	15,8	10,5	36,8	10,5
Aplinkos apsauga	10,5	26,3	36,8					15,8		10,5
Pinigai					15,8	10,5			21,1	52,6
Draugystė					5,3	10,5			26,3	57,9
Laisvalaikis			10,5				15,8	5,3	15,8	52,6

Mokytojų nuomone, dabartiniam jaunimui labiausiai rūpi draugystė (58 proc.), laisvalaikis (53 proc.), pinigai (53 proc.). Aplinkos apsaugos vertybės svarba sudaro tik (11 proc.).

2 klausimas – Kaip dažnai aplinkos apsaugos tema diskutuojate su mokiniais?

2 pav.

42 proc. mokytojų aplinkosaugos tema diskutuoja su mokiniais kartą į savaitę pamokų metu. Tačiau net 37 proc. – niekada.

3 klausimas – Ar Jūs domitės šiais dalykais?

3 pav.

	Labai domiuosi	Pakankamai domiuosi	Nelabai domiuosi	Visiškai nesidomiu
1. Politika		42,1	57,9	
2. Sportas	10,5	31,6	21,1	36,8
3. Muzika	10,5	58,9	30,5	
4. Aplinkosauga	21,1	58,4	20,6	
5. Religija	25,8	52,6	21,6	
6. Tradicijų/papročių išsaugojimas		68,4	31,6	
7. Nuolatinis mokymasis	31,1	57,9	11,1	
8. Pagalba kitiems	26,3	52,6	21,1	
9. Sveikos gyvensenos būdas	21,1	57,9	21,1	
10. Menas ir kultūra	30,5	58,9	10,5	

Labiausia mokytojus domina **Nuolatinis mokymasis**, tačiau pakankamai domisi muzika, aplinkosauga, tradicijų/papročių išsaugojimu, menu ir kultūra.

4 klausimas – Ar teko per paskutinius metus dalyvauti renginiuose, tvarkant gamtą (švaros akcijos, talkos) mokykloje su bendradarbiais, su moksleiviais, su šeimos nariais, visuomeniniais tikslais ?

4 pav.

Renginiai	Taip	Ne
Mokykloje su bendradarbiais	42,1	57,9
Su moksleiviais	84,2	15,8
Su šeimos nariais	31,6	68,4
Visuomeniniais tikslais	21,1	78,9

Tvarkant gamtą, 84 proc. mokytojų dalyvauja renginiuose dažniau su moksleiviais.

5 klausimas –Mokykloje, kurioje dirbate:

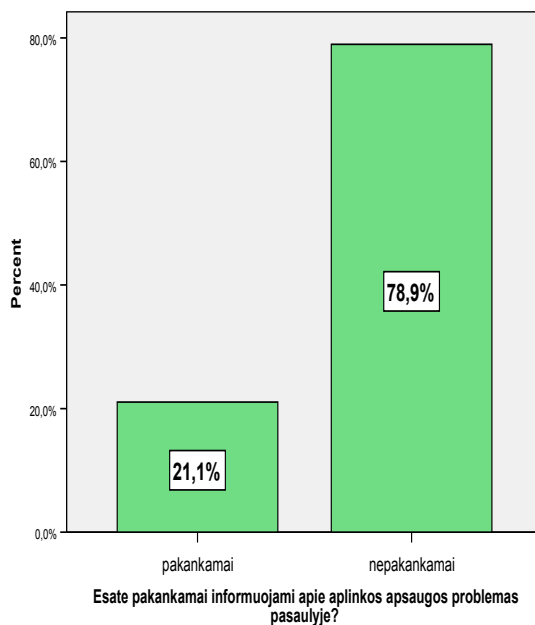
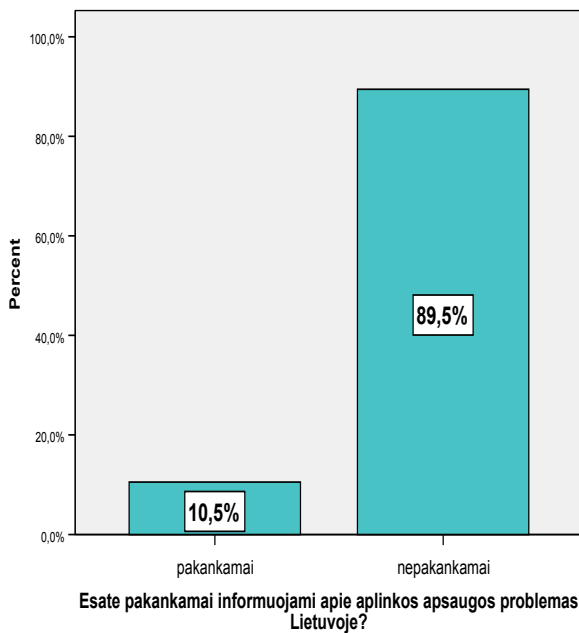
5 pav.

mokiniai žino, kokias atliekas galima rūšiuoti	68,4			
mokykloje yra pakankamai šiukšlių dėžių	31,6	36,8		
mokykloje atliekos rūšiuojamos		10,5	18,2	
mokykloje vaikai vienas kitą ragina nešiukšlinti		21,1		
mokykla dalyvauja šiukšlių rinkimo talkose		10,5	45,5	28,6
mokiniai tvarko mokyklos aplinką		21,1		71,4
mokiniai yra buvę kaimo ūkyje			36,4	28,6
mokykloje organizuojamos derliaus šventės				
mokiniai sodina medelius				42,9

71 proc. mokytojų atsakė, kad mokiniai tvarko mokyklos aplinką, 68 proc. respondentų mano, kad mokiniai žino, kokias atliekas galima rūšiuoti. Iš daugumos atsakymų matoma, kad mokykloje yra skatinami praktiniai gamtosaugos įgūdžiai (mokiniai sodina medelius, dalyvauja šiukšlių rinkimo akcijose, tvarko mokyklos aplinką).

6 klausimas – Ar esate pakankamai informuojami apie aplinkos apsaugos problemas Lietuvoje, pasaulyje?

6 pav.

Kaip matome iš atsakymų, mokytojai nepakankamai informuojami apie aplinkos apsaugos problemas Lietuvoje (90 proc.), pasaulyje (79 proc.).

7 klausimas – Ar atliekos rūšiuojamos?

7 pav.

	Taip	Ne
Mokykloje	31,6	68,4
Šeimoje	73,7	26,3
Draugų tarpe	21,1	78,9
Patys	72,6	27,4

Septintu klausimu domėjomės, koks yra mokytojų praktinis požiūris į gamtos taršą kaip vieną iš aplinkosaugos aspektu. Daugiausia respondentų atsakė, kad rūšiuoja šiukšles šeimoje patys 73 proc. Tačiau labai liūdina atsakymų kiekis (68 proc.), kad tai nėra darome mokykloje.

8 klausimas – Mokykloje kurioje dirbate:

8 pav.

Vaikai gauna pakankamai informacijos aplinkos apsaugos tema	36,8
Vaikai gauna mažai informacijos aplinkos apsaugos tema	63,2
Yra gamtosaugos būrelis	
Nėra gamtosaugos būrelio	68,4
Norėtų, kad vaikai dalyvautų gamtosaugos būrelyje	68,4
Norėtų, kad vaikai nedalyvautų gamtosaugos būrelyje	

Aštuntu klausimu buvo įdomu sužinoti, ką mano mokytojai, ar pakankamai mokykloje vaikai gauna informacijos ir praktinių įgūdžių aplinkosaugos tema. Kaip matome iš atsakymų, kad vaikai mokykloje gauna mažai informacijos aplinkosaugos tema, atsakė 63 proc. respondentų.

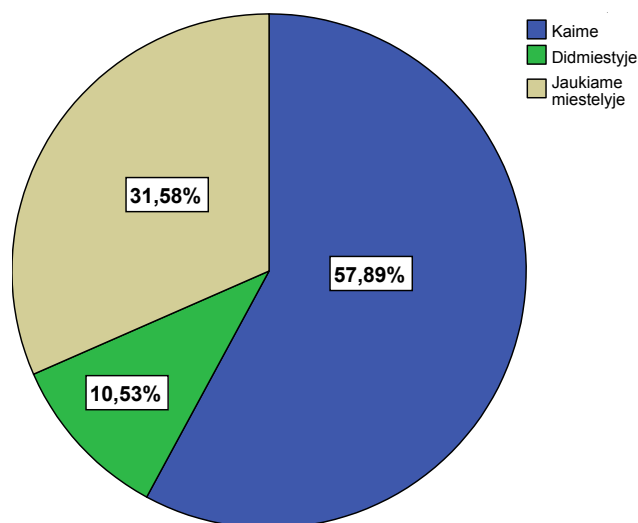
9 klausimas – Apibūdinkite, kas yra Jūsų manymu aplinkosauga?

Devintu klausimu norėjome sužinoti, kaip mokytojai supranta aplinkosaugos dalyką. Kadangi klausimas buvo atviras, dažniausia mokytojai aplinkosauga susiedavo su tokiais aspektais kaip:

- Gamtos, mus supančios aplinkos priežiūra ir saugojimas
- Rūpinimasis gamtos problemomis

10 klausimas – Kur norėtumėte gyventi ir kodėl?

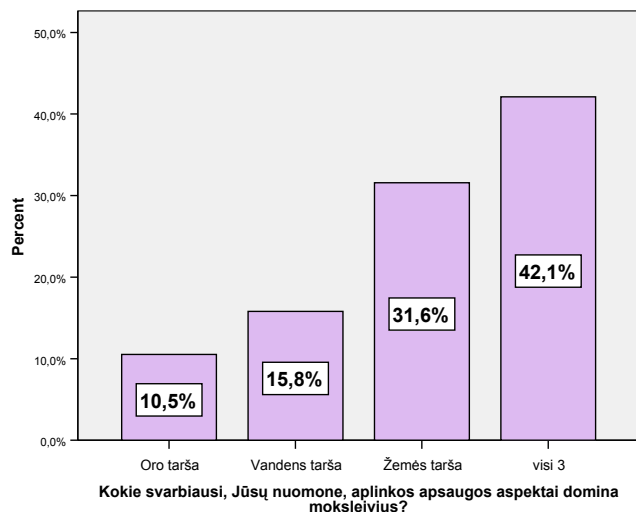
10 pav.

Didžiausias procentas mokytojų norėtų gyventi kaime (58 proc.) motyvuodami, kad švarus oras, rami aplinka.

11 klausimas – Kokie svarbiausi aplinkos apsaugos aspektai domina moksleivius?

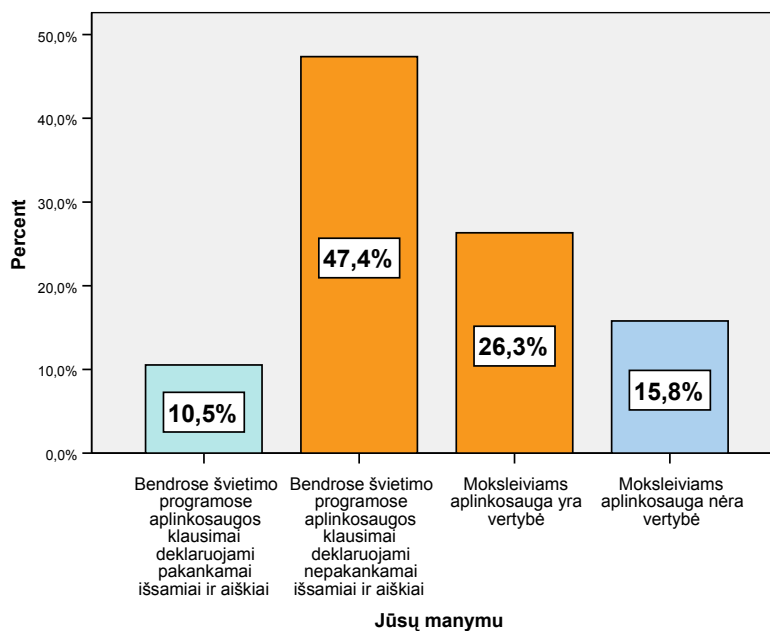
11 pav.

42 proc. mokytojų atsakė, kad moksleiviams svarbūs visi trys: oro tarša, vandens tarša, žemės tarša. Tačiau kaip matome *žemės taršos* klausimas moksleiviams yra išskirtinai įdomus.

12 klausimas – Jūsų manymu:

12 pav.

Iš 47 proc. mokytojų atsakymų matome, kad Bendrose švietimo programose aplinkosaugos klausimai deklaruojami nepakankamai išsamiai ir aiškiai, tačiau, jų manymu, moksleiviams aplinkosauga yra vertybė.

13 klausimas – Koks Jūsų pedagoginio darbo stažas ?

Daugumos mokytojų darbo stažas yra nuo 5 – 10 metų.

14 klausimas – Jūsų dėstomas dalykas

Į anketoje pateiktus klausimus atsakė mokytojai, kurie dėsto:

Tikyba

Etika

Matematika

Biologija

Kūno kultūra

Fizika

Chemija

Lietuvių kalba ir literatūra

Geografija

Anglų kalba

DALINĖS IŠVADOS

- Mokytojų nuomone dabartiniam jaunimui labiausiai rūpi draugystė (58 proc.), laisvalaikis (53 proc.), pinigai (53 proc.). Aplinkos apsaugos vertybės svarba sudaro tik (11 proc.). Bet vis dėlto 26 proc. mokytojų mano, kad moksleiviams aplinkosauga yra vertybė. 42 proc. mokytojų atsakė, kad moksleiviams svarbūs: oro tarša, vandens tarša, žemės tarša, o žemės taršos klausimas moksleiviams yra ypatingai įdomus.
- Patys mokytojai aplinkosauga domisi nemažai (58 proc.), atliekos rūšiuojamos šeimoje (74 proc.), norėtų gyventi kaime, nes grynas oras, rami aplinka. Dauguma mokytojų renginiuose tvarkant gamtą dalyvauja su moksleiviais (84 proc.). Mokytojai mano, kad informuojami apie Lietuvos ir pasaulio aplinkosaugos problemas yra nepakankamai (85 proc.).
- Mokiniai dalyvauja mokyklos aplinkos tvarkyme, žino apie atliekų rūšiavimą (nors atliekos mokykloje nėra rūšiuojamos), sodina medelius. Tačiau 63 proc. mokytojų mano, kad vaikai gauna mažai informacijos ir praktinių įgūdžių aplinkosaugos tema.
- Mokytojai mano, kad Bendrosios švietimo programose aplinkosaugos klausimai deklaruojami nepakankamai išsamiai ir aiškiai (47 proc.). Tačiau mokytojai mano, kad aplinkosauga moksleiviams yra vertybė (26 proc.).

Baigiamosios išvados

Šiame darbe nagrinėjome moksleivių domėjimąsi aplinkosaugos tema, kaip supranta patys moksleiviai jos vietą vertybių skalėje. Taip pat bandėme išsiaiškinti moksleivių tėvų ir mokytojų požiūrį į gamtosaugos žinių svarbą ir reikalingumą.

Darbo pradžioje buvo iškeltos hipotezės, kurias galime patikrinti turint tyrimo rezultatus.

Pirmoji hipotezė

- Moksleiviai mano, kad aplinkosaugos žinios reikalingos, nes padės jiems sėkmingai adaptuotis visuomenėje ir geriau suprasti vykstančius procesus gamtoje, ekonominiame ir socialiniame lygmenyje.

X ir XII klasių moksleiviams aplinkosauga užima žemą poziciją vertybių skalėje (14 proc.), labiausiai rūpi draugystė (52 proc.), laisvalaikis (50 proc.), šeima (51 proc.), sveikata (49 proc.), išsilavinimas (42 proc.). Aplinkos apsaugos tema moksleiviai nesidomi, labiau domisi nuolatiniu mokymosi, tačiau supratimą ir rūpestį šiuo klausimu išreiškė pakankamai išsamiai ir aiškiai. 56 proc. moksleivių mano, kad aplinkosaugos žinios padės geriau suprasti pokyčius gamtoje. Tai leidžia mums padaryti išvada, kad hipotezė pasitvirtino dalinai.

Antroji hipotezė

- Tėvai domisi aplinkosauga ir mano, kad šiuo klausimu mokykloje vaikai gauna mažai informacijos, o šalia dėstomų teorinių žinių turi būti ugdomi ir praktiniai įgūdžiai.

Tėvai aplinkosauga domisi nemažai (61 proc.), tačiau mano, kad yra informuojami apie Lietuvos ir pasaulio problemas nepakankamai (83 proc.). 58 proc. tėvų atsakė, kad vaikai gauna mokykloje pakankamai informacijos, tačiau pažymėjo, kad nėra lavinami praktiniai įgūdžiai (nėra gamtosaugos būrelio), net 78 proc. tėvų norėtų, kad vaikai dalyvautų šiame būrelyje. Taip pat tėvai norėtų, kad vaikai studijuotų gamtos mokslus (64 proc.). Taigi hipotezė pasitvirtino dalinai.

Trečioji hipotezė

- Moksleivių požiūriu, mokykloje informacijos aplinkosaugos tema yra pakankamai ir pamokose dėstoma įdomiai.

Moksleiviai mano, kad mokykloje informuojami apie Lietuvos ir pasaulio problemas nepakankamai (52 proc.). Bet jeigu mes lyginsime X ir XII klasių atsakymus, net 39 proc. dešimtokų atsakė, kad

informacijos apie gamtosaugos problemas esančias Lietuvoje gauna pakankamai, pasaulyje (42 proc.). 60 proc. X ir XII klasių moksleivių atsakė, kad mokykloje aplinkosaugos temą mokytojai dėsto neįdomiai. Hipotezė visiškai nepasitvirtino.

Ketvirtoji hipotezė

- Mokytojai mano, kad aplinkosaugai kaip vertybės ugdymui skiriama daug dėmesio ir moksleiviai daugiausia domisi oro taršos klausimais.

Mokiniai dalyvauja mokyklos aplinkos tvarkyme, žino apie atliekų rūšiavimą (nors atliekos mokykloje nėra rūšiuojamos), sodina medelius. Tačiau 63 proc. mokytojų mano, kad vaikai gauna mažai informacijos ir praktinių įgūdžių aplinkosaugos tema. Mokytojai mano, kad Bendrosios švietimo programose aplinkosaugos klausimai deklaruojami nepakankamai išsamiai ir aiškiai (47 proc.). Svarbiausia aplinkos apsaugos problema Lietuvoje moksleiviams yra oro tarša, bet visgi norėtų gyventi didmiestyje, nes tai palanki aplinka darbui, pramogoms, bendravimui su draugais. Hipotezė pasitvirtino dalinai.

PASIŪLYMAI:

1. **Aplinkosaugos tema moksleivius turi sudominti tėvai.** Tyrimo rezultatai parodė, kad šeimoje apie aplinkosaugos dalykus tėvai kalba labai mažai (29 proc.). Su vaikais visai nediskutuoja net 43 proc. tėvų. Dauguma tėvų, renginiuose tvarkant gamtą su vaikais nedalyvauja. (65 proc.).
2. **Tėvams reikia geriau pažinti savo vaikus, daugiau bendrauti.** Tai matoma iš atlikto tyrimo rezultatų - neatitikimas vertybių. Kaip parodė moksleivių atsakymų rezultatai, vaikams rūpi ne tik draugai, laisvalaikis, pinigai, bet ir *šeima*.
3. **Tyrimo rezultatai parodė, nors moksleiviams ir neįdomiai dėstoma aplinkosaugos tema, nors ir trūksta informacijos, tačiau IŠSAMŪS ir PRASMINGI atsakymai į klausimą:** *Kas yra aplinkosauga*, rodo, kad vaikai supranta dalyko svarbą, tiesiog nesidomi šia tema, nes nėra motyvacijos nei iš tėvų pusės, nei iš mokytojų.

“Kur pasuks žmonija? Ar užteks jai sveiko proto ir ryžto nesusinaikinti? Pasistenkime, kad taip neatsitiktų ir mes paliktume ateinančiom kartoms derlingą žaliuojančią žemę, švarų vandenį ir orą, žydrią dangų. Tegul mūsų palikuoniai būna sveiko kūno ir sveikos dvasios, o tam reikia kad kiekvieno iš mūsų gyvenimo tikslas būtų pasistengti padaryti šį pasaulį bent truputi geresniu.”

Summary

The subject of this paper is the attitude of the senior pupils towards environment protection. The analysis problem is the attitude of senior pupils towards the motivation to pursue environment protection.

The purpose of the paper is to survey what attitude pupils of 10th and 12th grade have towards environment protection as value in order to find out factors that have the greatest on the formation of the attitude.

Tasks for carrying out this purpose:

1. To present the notion of environment protection as value;
2. Look into documentation of Lithuanian government and Education about proclaimed point in environment protection.
3. Look into expectation and needs of senior pupils, they view into teaching of environment protection objects.
4. Look into senior pupils values scale, what is the environment protection value in.
5. Look into teachers view about environment protection, acceptability this for senior pupils.
6. Look into parents view about teaching environment protection object in school, an importance for creating safe society and pupils future.

Hypotheses raised:

1. Pupils think, that environment protection object are necessary, because to help in adaptation in society, in understanding processes in nature, economic.
2. Parents are interested in environment protection and think, that pupils get in school little information and near theoretical knowledge should be develop practical skills.
3. Senior pupils think, that information about environment protection subject in school they have enough and in lectures is interested.
4. Teachers think, that to developing of environment protection object value to allot many attention and pupils are interested in air pollution questions.

Conclusions:

1. The first hypothesis – Pupils think, that environment protection object are necessary, because to help in adaptation in society, in understanding processes in nature, economic - proved partly. To pupils environment protection object are not necessary, but help in understanding processes in nature.

2. The second hypothesis - Parents are interested in environment protection and think, that pupils get in school little information and near theoretical knowledge should be develop practical skills – proved partly. Parents are interested in environment protection, but think, that pupils get in school enough information.
3. The third hypothesis - Senior pupils think, that information about environment protection subject in school they have enough and in lectures is interesting – proved out.
4. The fourth hypothesis - Teachers think, that to developing of environment protection object value to allot many attention and pupils are interested in air pollution questions – proved partly. To developing of environment protection object value to allot not many attention and pupils are interested in air pollution questions.

Literatūra ir šaltiniai:

1. **Aplinkos būklė** : Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Vilnius : Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 2004.
2. Basalykas A. Žemė – žmonijos buveinė. Vilnius, 1999.
3. Berger P., Luckman T. Socialinės tikrovės konstatavimas. Vilnius, 1999.
4. Brown L. The Bread Alone. New York: Preger, 1977.
5. Clausen A.J. Perspectives on Childhood Socialisation // Socialization and Society. Ed. A.J. Clausen, 1968.
6. Dekartas R. Rinktiniai raštai. Vilnius, 1978.
7. Dobrowolska D. The Value of Work for Individual in Industrial Milieu. Warszawa, 1986.
8. prof. dr. Bieliauskas V. Globalizacija, tautiškumas ir tapatybė // Draugas. 2004 m. rugsėjo mėn. 11 d.
9. Grigas R. Sociologinė savivoka. Vilnius, 2001.
10. Grigas R. Tautos likimas. Vilnius, 1995.
11. Giddens A. Sociologija. Kaunas, 2005.
12. Grakauskaitė V., Kropaitė N.. Moksleivių socialinių įgūdžių lavinimas // Gimtasis žodis.
13. Hartmanas N. Apie etinių vertybių esmę. Gėrio kontūrai. Vilnius, 1989.
14. Hortis J. Gamtos katastrofos. Vilnius, 1989.
15. Jadovas V.A. Savęs reguliacija ir socialinio asmens elgesio prognozavimas (rusų k.). Leningradas: Mokslas, 1979.
16. Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas, 1993.
17. Jenkins J. Šių laikų dorovinės problemos. Vilnius, 1997.
18. Juknys R. Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita: nuo Rio de Žaneiro link Johanesburgo: nuo pereinamojo laikotarpio link subalansuotos plėtros. Vilnius, 2002.
19. Juozeliūnienė I. Vertybių diskursas permainų metais// vertybės permainų metais. Vilnius. 1999.
20. Inglehart R. Modernisation and Posmodernisation. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997.
21. Kalenda Č. Ekologinė etika: ištakos ir dabartis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002.
22. Kantas I. Dorovės metafizikos pagrindai. Vilnius, 1980.

23. Kavolis V. Civilizaciniai procesai ir šiandieninė Lietuva.// Kultūros barai. Vilnius, 1994, Nr. 7.
24. Lamanauskas V., Railienė B. IX klasės moksleivių vertybinės orientacijos// Pedagogika. 2002, T.56.
25. Leonavičius J. Sociologijos žodynas. Vilnius, 1993.
26. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI - XII klasės. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2002.
27. Lietuvos švietimo koncepsija ir jos įgyvendinimo programa. Vilnius, 1992.
28. Lietuvos švietimo reformų gairės. Vilnius, 1993.
29. LR Konstitucija.
30. Лоусон Т., Гэррод Д. (Ред.). Социология А – Я. Словарь справочник. Москва, 2000.
31. Mackevičiūtė J., Žičkienė S.. Gamtinių būtybių moralinių teisių neantropocentriniai etiniai argumentai// Problemos. 2005, 68.
32. Maniukaitė G., Abiturientų vertybinis požiūris į įvairias veiklos sritis// Jaunimo Gyvenimo Orientacijos. Vilnius: LTSR MA Filosofijos, Sociologijos ir Teisės Institutas, 1985.
33. Matulionis A. V. Sociologija. Vilnius, 2001.
34. Michejevas A., Paškangas K., Rodzevičius N. ir kt. Gamtos apsauga. Mokymo priemonė mokiniams. Kaunas, 1987.
35. Pranulis V. Ekonomika ir ekologija. Vilnius, 1990.
36. Pruskus V. Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas. Vilnius: VPU, 2005.
37. Pruskus V. Sociologija: teorija ir praktika. Vilnius, 2004.
38. Reuter Edward Byron. Social psychology // McGraw-Hill Publications in Sociology, 1934.
39. Roma Žakaitienė, LR švietimo ir mokslo ministrė, Konferencija “Pramonės dialogas su aplinka: kaip išugdyti atsakomybę už aplinkosaugą ?“. Vilnius, 2006.
40. Rokeach Milton. The nature of Human Values. New York: The Free Press, 1973.
41. Rudzikas Z. Globalinių katastrofų grėsmė// Mokslas ir gyvenimas. 1992, Nr. 11.
42. Russo Ž.Ž. Rinktiniai raštai. Vilnius, 1979.
43. Schwartz S.H. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries// Advances in Experimental Social Psychology. 1992.
44. Sociologija. Lietuvos tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, 1996, 2 knyga.
45. Šveiceris A. Kultūra ir etika. Vilnius: Mintis, 1989.
46. Šopenhaueris A.. Gyvenimo išminties aforizmai. Vilnius, 1994.

47. Thio A. Sociology: A Brief Introduction. New York, 1991.
48. Theodorson G.A., Theodorson A.G.. Modern Dictionary of Sociology. New York, 1969.
49. Vyriausybės žinios. 1919, Nr. 9.
50. Valickas G., Suslavičius A.. Išbandymų dienos// Lietuvos Mokslas. 1993. Nr.1.
51. Value Clarification. La Jolla: University Associates, 1977.
52. Žmogaus socialinė raida. Vadovėlis aukštosioms mokykloms. Vilnius: Homo Liber, 2001.
53. www.guardian.co.uk
54. www.lrs.lt
55. www.zalieji.lt
56. www.pedagogika.lt
57. www.am.lt
58. www.gamta.lt
59. www.verslozinios.lt

Priedai

Priedas Nr. 1 (Anketa moksleiviui)

VPU Sociologijos katedra

Mielas moksleivi,

Aš, Kristina Gediun, Vilniaus Pedagoginio Universiteto sociologijos magistrantė, atlieku sociologinį tyrimą apie X-XII moksleivių požiūrį į aplinkos apsaugą kaip vertybę. Maloniai prašome Jūsų atsakyti į klausimus.

Dalyvavimas tyrime anonimiškas. Anketos duomenys bus panaudoti tik mokslo tikslams. Jūsų pavardės ir vardo nurodyti nereikia, todėl tikiuosi atvirų ir nuoširdžių atsakymų į anketos klausimus.

Anketos užpildymas

Tinkamą atsakymą pažymėkite: pabraukdami, žymėdami kryželiu ar apibraukdami. Klausime, kuriame nėra pateikta atsakymo variantų trumpai parašykite savo nuomonę. Jūsų pastabos labai vertingos visais klausimais, atsakymus prašome pateikti atsižvelgiant į Jūsų patirtį.

Iš anksto dėkojame už bendradarbiavimą !

1. Kiekvienoje eilutėje ženklų „+“ pažymėkite žemiau esančias vertybes pagal svarbumą Jums.

1 – mažiausia Jums svarbi

10 – daugiausia Jums svarbi

Vertybė	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Demokratija										
Pagarba sau										
Atsakomybė										
Tolerancija										
Išsilavinimas										
Patriotizmas										
Šeima										
Religija										
Sveikata										
Darbas										
Aplinkos apsauga										
Pinigai										
Draugystė										
Laisvalaikis										

2. Kaip dažnai girdite diskusijas aplinkos apsaugos tema ?

- Kiekvieną dieną
- Kartą į savaitę
- Kartą į mėnesį
- Niekada

3. Jei kalbatės aplinkos apsaugos tema, tai kur?

- Šeimoje
- Mokykloje
- Draugų rate

4. Ar Jūs domitės šiais dalykais ?

	Labai domiuosi	Pakankamai domiuosi	Nelabai domiuosi	Visiškai nesidomiu
1. Politika				
2. Sportas				
3. Muzika				
4. Aplinkosauga				
5. Religija				
6. Tradicijų/papročių išsaugojimas				
7. Nuolatinis mokymasis				
8. Pagalba kitiems				
9. Sveikos gyvensenos būdas				
10. Menas ir kultūra				

5. Kaip dažnai pamokose nagrinėjama gamtos/aplinkos apsaugos tema?

- Kiekvieną dieną
- Kartą į savaitę
- Kartą į mėnesį
- Niekada

6. Ar Jums teko per paskutinius metus dalyvauti renginiuose, tvarkant gamtą: švaros akcijos, talkos?

Renginiai	Taip	Ne
Mokykloje		
Su tėvais		
Su draugais		
Visuomeniniai		

7. Ar Jūs mokykloje esate pakankamai informuojami apie aplinkos apsaugos problemas pasaulyje / Lietuvoje ?

	Pasaulyje	Lietuvoje
pakankamai		
nepakankamai		
visai neinformuojami		

8. Kam reikalingos gamtosaugos žinios?

- Plečia akiratį
- Padeda geriau suprasti pokyčius gamtoje
- Padeda geriau suprasti pokyčius ekonominiame gyvenime (gamtinių išteklių nykimas, kainų augimas)

9. Mokykloje, kurioje mokausi: (pasirinkite 3 atsakymus)

- Mokytojai įdomiai pateikia informaciją aplinkos apsaugos tema
- Mokytojai neįdomiai pateikia informaciją aplinkos apsaugos tema
- Yra gamtosaugos būrelis
- Nėra gamtosaugos būrelio
- Norėčiau dalyvauti gamtosaugos būrelyje
- Nenorėčiau dalyvauti gamtosaugos būrelyje

10. Apibūdinkite, kas yra Jūsų manymu aplinkosauga ?

11. Kur norėtumėte gyventi, kodėl?

- Kaime _____
- Didmiestyje _____
- Jaukiame miestelyje _____

12. Kokios svarbiausios, Jūsų nuomone, aplinkos apsaugos problemos Lietuvoje

- Oro tarša
- Vandens tarša
- Žemės tarša
- Kita _____

13. Kokiam socialiniam sluoksniui priskirtumėte savo tėvų šeimą?

- Darbininkai, valstiečiai
- Tarnautojai
- Kūrybinė inteligentija
- Verslininkai
- Politikai

14. Ar norėtumėte studijuoti ?

Studijų kryptis	Taip	Ne
Matematika		
Gamtos mokslai		
Sociologija		
Filosofija		
Filologija		

15. Jūsų klasė: (pabraukite) X XII

16. Jūsų lytis: (pabraukite) Moteris Vyras

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS !

VPU Sociologijos katedra

Gerbiami tėveliai,

Aš, Kristina Gediun, Vilniaus Pedagoginio Universiteto sociologijos magistrantė, atlieku sociologinį tyrimą apie X-XII moksleivių požiūrį į aplinkos apsaugą kaip vertybę, o taip pat - tėvų nuostatų ir požiūrių reikšmingumą besiformuojančioms moksleivių vertybėms.

Dalyvavimas tyrime anonimiškas. Anketos duomenys bus panaudoti tik mokslo tikslams. Jūsų pavardės ir vardo nurodyti nereikia, todėl tikiuosi atvirų ir nuoširdžių atsakymų į anketos klausimus. Maloniai prašome perskaityti žemiau esančius klausimus ir nuoširdžiai į juos atsakyti.

Anketos užpildymas

Tinkamą atsakymą pažymėkite: pabraukdami, žymėdami kryželiu ar apibraukdami. Klausime, kuriame nėra pateikta atsakymo variantų trumpai užrašykite savo nuomonę. Jūsų pastabos labai vertingos visais klausimais, atsakymus prašome pateikti atsižvelgiant į Jūsų patirtį.

Iš anksto dėkojame už bendradarbiavimą !

1. Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia dabartiniam jaunimui ? (Kiekvienoje eilutėje ženklų „+“ pažymėkite žemiau esančias vertybes skalėje nuo 1 iki 10)

1 – mažiausia svarbi
10 – daugiausia svarbi

Vertybė	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Demokratija										
Pagarba sau										
Atsakomybė										
Tolerancija										
Išsilavinimas										
Patriotizmas										
Šeima										
Religija										
Sveikata										
Darbas										
Aplinkos apsauga										
Pinigai										
Draugystė										
Laisvalaikis										

2. Kaip dažnai girdite diskusijas aplinkos apsaugos tema ?

- Kiekvieną dieną
- Kartą į savaitę
- Kartą į mėnesį
- Niekada

3. Jei kalbatės aplinkos apsaugos tema, tai kur?

- Šeimoje
- Darbe
- Draugų rate

4. Ar Jūs domitės šiais dalykais ?

	Labai domiuosi	Pakankamai domiuosi	Nelabai domiuosi	Visiškai nesidomiu
1. Politika				
2. Sportas				
3. Muzika				
4. Aplinkosauga				
5. Religija				
6. Tradicijų/papročių išsaugojimas				
7. Nuolatinis mokymasis				
8. Pagalba kitiems				
9. Sveikos gyvensenos būdas				
10. Menas ir kultūra				

5. Ar Jums teko per paskutinius metus dalyvauti renginiuose, tvarkant gamtą: švaros akcijos, talkos?

Renginiai	Taip	Ne
Darbe		
Su vaikais		
Su draugais		
Visuomeniniais tikslais		

6. Kaip dažnai su vaikais nagrinėjama gamtos/aplinkos apsaugos tema?

- Kiekvieną dieną
- Kartą į savaitę
- Kartą į mėnesį
- Niekada

7. Ar Jūs esate pakankamai informuojami apie aplinkos apsaugos problemas pasaulyje / Lietuvoje ?

	Pasaulyje	Lietuvoje
pakankamai		
nepakankamai		
visai neinformuojami		

8. Kam reikalingos gamtosaugos žinios?

- Plečia akiratį
- Padeda geriau suprasti pokyčius gamtoje
- Padeda geriau suprasti pokyčius ekonominiame gyvenime (gamtinių išteklių nykimas, kainų augimas)

9. Mokykloje, kurioje mokosi Jūsų vaikas: (pasirinkite 3 atsakymus)

- Vaikai gauna pakankamai informacijos aplinkos apsaugos tema
- Vaikai gauna mažai informacijos aplinkos apsaugos tema
- Yra gamtosaugos būrelis
- Nėra gamtosaugos būrelio
- Norėtumėt, kad Jūsų vaikas dalyvautų gamtosaugos būrelyje
- Norėtumėt, kad Jūsų vaikas nedalyvautų gamtosaugos būrelyje

10. Apibūdinkite, kas yra Jūsų manymu aplinkosauga ?

11. Kur norėtumėte gyventi, kodėl?

- Kaime _____
- Didmiestyje _____
- Jaukiame miestelyje _____

12. Kokios svarbiausios, Jūsų nuomone, aplinkos apsaugos problemos Lietuvoje

- Oro tarša
- Vandens tarša
- Žemės tarša
- Kita _____

13. Kokiam socialiniam sluoksniui priskirtumėte savo šeimą?

1. Darbininkai, valstiečiai
2. Tarnautojai
3. Kūrybinė inteligentija
4. Verslininkai
5. Politikai

14. Ar norėtumėte, kad Jūsų vaikas studijuotų ?

Studijų kryptis	Taip	Ne
Matematika		
Gamtos mokslai		
Sociologija		
Filosofija		
Filologija		

15. Kokioje klasėje mokosi Jūsų vaikas? X XII
16. Jūsų amžius: (pabraukite) 30-40m. 40-50m.
17. Jūsų lytis: (pabraukite) Moteris Vyras

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS !

Priedas Nr. 3 (Anketa mokytojui)

VPU Sociologijos katedra

Mielas Mokytojau,

Aš, Kristina Gediun, Vilniaus Pedagoginio Universiteto sociologijos magistrantė, atlieku sociologinį tyrimą apie X-XII moksleivių požiūrį į aplinkos apsaugą kaip vertybę, o taip pat - tėvų nuostatų ir požiūrių reikšmingumą besiformuojančioms moksleivių vertybėms.

Dalyvavimas tyrime anonimiškas. Anketos duomenys bus panaudoti tik mokslo tikslams. Jūsų pavardės ir vardo nurodyti nereikia, todėl tikiuosi atvirų ir nuoširdžių atsakymų į anketos klausimus. Maloniai prašome perskaityti žemiau esančius klausimus ir nuoširdžiai į juos atsakyti.

Anketos užpildymas

Tinkamą atsakymą pažymėkite: pabraukdami, žymėdami kryželiu ar apibraukdami. Klausime, kuriame nėra pateikta atsakymo variantų trumpai užrašykite savo nuomonę. Jūsų pastabos labai vertingos visais klausimais, atsakymus prašome pateikti atsižvelgiant į Jūsų patirtį.

Iš anksto dėkojame už bendradarbiavimą !

1. Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia dabartiniam jaunimui ? (Kiekvienoje eilutėje ženklų „+“ pažymėkite žemiau esančias vertybes skalėje nuo 1 iki 10)

1 – mažiausia svarbi

10 – daugiausia svarbi

Vertybė	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Demokratija										
Pagarba sau										
Atsakomybė										
Tolerancija										
Išsilavinimas										
Patriotizmas										
Šeima										
Religija										
Sveikata										
Darbas										
Aplinkos apsauga										
Pinigai										
Draugystė										
Laisvalaikis										

2. Su mokiniais aplinkos apsaugos tema diskutuojate?

1. Kiekvieną dieną pamokų metu
2. Kartą į savaitę pamokų metu
3. Kartą į savaitę užklasinėje veikloje
4. Niekada

3. Ar Jūs domitės šiais dalykais ?

	Labai domiuosi	Pakankamai domiuosi	Nelabai domiuosi	Visiškai nesidomiu
1. Politika				
2. Sportas				
3. Muzika				
4. Aplinkosauga				
5. Religija				
6. Tradicijų/papročių išsaugojimas				
7. Nuolatinis mokymasis				
8. Pagalba kitiems				
9. Sveikos gyvensenos būdas				
10. Menas ir kultūra				

4. Ar Jums teko per paskutinius metus dalyvauti renginiuose, tvarkant gamtą: švaros akcijos, talkos?

Renginiai	Taip	Ne
Mokykloje su bendradarbiais		
Su moksleiviais		
Su šeimos nariais		
Visuomeniniais tikslais		

5. Mokykloje, kurioje dirbate:

- mokiniai žino, kokias atliekas galima rūšiuoti
- mokykloje yra pakankamai šiukšlių dėžių
- mokykloje atliekos rūšiuojamos
- mokykloje vaikai vienas kitą ragina nešiukšlinti
- mokykla dalyvauja šiukšlių rinkimo talkose
- mokiniai tvarko mokyklos aplinką
- mokiniai yra buvę kaimo ūkyje
- mokykloje organizuojamos derliaus šventės
- mokiniai sodina medelius

6. Ar Jūs pakankamai turite informacijos apie aplinkos apsaugos problemas pasaulyje / Lietuvoje ?

	Pasaulyje	Lietuvoje
pakankamai		
nepakankamai		
visai neinformuojami		

7. Ar atliekos rūšiuojamos?

	Taip	Ne
Mokykloje		
Šeimoje		
Draugų tarpe		
Patys		

8. Mokykloje, kurioje dirbate: (pasirinkite 3 atsakymus)

- Vaikai gauna pakankamai informacijos aplinkos apsaugos tema
- Vaikai gauna mažai informacijos aplinkos apsaugos tema
- Yra gamtosaugos būrelis
- Nėra gamtosaugos būrelio
- Norėtumėt, kad vaikai dalyvautų gamtosaugos būrelyje
- Norėtumėt, kad vaikai nedalyvautų gamtosaugos būrelyje

9. Apibūdinkite, kas yra Jūsų manymu aplinkosauga ?

10. Kur norėtumėte gyventi, kodėl?

- Kaime _____
- Didmiestyje _____
- Jaukiame miestelyje _____

11. Kokie svarbiausi, Jūsų nuomone, aplinkos apsaugos aspektai domina moksleivius?

- Oro tarša
- Vandens tarša
- Žemės tarša

12. Jūsų manymu:

- Bendrose švietimo programose aplinkosaugos klausimai deklaruojami pakankamai išsamiai ir aiškiai
- Bendrose švietimo programose aplinkosaugos klausimai deklaruojami nepakankamai išsamiai ir aiškiai
- Moksleiviams aplinkosauga yra vertybė
- Moksleiviams aplinkosauga nėra vertybė

13. Koks Jūsų pedagoginio darbo stažas ? (įrašykite) _____ m.

14. Jūsų dėstomas dalykas – (įrašykite) _____

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS !

LIETUVOS RESPUBLIKOS

K O N S T I T U C I J A

(Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume)

(Ištraukos)

LIETUVIŲ TAUTA

- prieš daugelį amžių sukūrusi Lietuvos valstybę,
 - jos teisinius pamatus grindusi Lietuvos Statutais ir Lietuvos Respublikos Konstitucijomis,
 - šimtmečiais atkakliai gynusi savo laisvę ir nepriklausomybę,
 - išsaugojusi savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius,
 - įkūnydama prigimtine žmogaus ir Tautos teisę laisvai gyventi ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje - nepriklausomoje Lietuvos valstybėje,
 - puoselėdama Lietuvos žemėje tautinę santarvę,
 - siekdama atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės,
- atgimusios Lietuvos valstybės piliečių valia priima ir skelbia šią KONSTITUCIJĄ

IV SKIRSNIS

TAUTOS ŪKIS IR DARBAS

47 straipsnis

- Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso: žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai.
- Lietuvos Respublikai priklauso išimtinės teisės į oro erdvę virš jos teritorijos, jos kontinentinį šelfą bei ekonominę zoną Baltijos jūroje.
- Žemė, vidaus vandenys ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą.
- Žemės sklypai nuosavybės teise įstatymų nustatyta tvarka ir sąlygomis gali priklausyti užsienio valstybei – jos diplomatinėms ir konsulinėms įstaigoms įkurti.

53 straipsnis

Valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių.

54 straipsnis

Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai.

Įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
APLINKOS APSAUGOS
ĮSTATYMAS**

Įstatymas paskelbtas: Žin., 1992, Nr. 5-75

I SKYRIUS. BENDRIEJI NUOSTATAI

1 straipsnis. Pagrindinės sąvokos

Šiame įstatyme:

1) **aplinka** – gamtoje funkcionuojanti tarpusavyje susijusių elementų (žemės paviršiaus ir gelmių, oro, vandens, dirvožemio, augalų, gyvūnų, organinių ir neorganinių medžiagų, antropogeninių komponentų) visuma bei juos vienijančios natūraliosios ir antropogeninės sistemos;

2) **aplinkos apsauga** – aplinkos saugojimas nuo fizinio, cheminio, biologinio ir kitokio neigiamo poveikio ar pasekmių, atsirandančių įgyvendinant planus ir programas, vykdamas ūkinę veiklą ar naudojant gamtos išteklius;

3) **gamtos ištekliai** – gyvosios ar negyvosios gamtos elementai (augalija, gyvūnija, įskaitant ir buveines, vandenį, žemę (jos paviršius ir gelmės), kuriuos žmogus naudoja arba gali naudoti savo reikmėms;

4) **ekosistema** – funkcinė gyvųjų ir negyvųjų aplinkos elementų, kuriuos jungia tarpusavio ryšiai, medžiagų apykaitos bei energijos pasikeitimo procesai, sistema;

5) **aplinkos apsaugos normatyvas** – nustatyta tvarka įteisinta ūkinės ar kitos veiklos poveikio aplinkai leistinumo skaitmeninė ar loginė išraiška;

6) **aplinkos apsaugos standartas** – nustatyta tvarka parengtas ir patvirtintas normatyvinis dokumentas, kuriame nustatomos bendro ir daugkartinio naudojimo aplinkos apsaugos taisyklės, bendrieji principai ar charakteristikos;

7) **gamtos išteklių limitavimas** – gamtos išteklių naudojimo normų nustatymas atsižvelgiant į turimus duomenis apie gamtos išteklių kiekį, jų atsinaujinimą ir išsaugojimą ateičiai;

8) **kenksmingas (neigiamas) poveikis aplinkai** – ekosistemos ar jos elementų natūralių funkcijų susilpnėjimas arba netekimas;

9) **aplinkos stebėseną (monitoringą)** – sistemingas aplinkos bei jos elementų būklės ir kitimo stebėjimas, antropogeninio poveikio įvertinimas ir prognozė;

10) **poveikio aplinkai vertinimas** – planuojamos ūkinės veiklos galimo poveikio aplinkai nustatymo, apibūdinimo ir vertinimo procesas;

11) **informacija apie aplinką** – bet kokia rašytinė, vaizdo, garso, elektroninė ar kitokia materialia forma saugoma informacija apie: aplinkos elementų būklę, kraštovaizdį ir biologinę įvairovę (įskaitant genetiškai modifikuotus organizmus) bei jų tarpusavio sąveiką; veiksnius, tokius kaip: medžiagos, energija, triukšmas ir radiacija, bei veiklą arba priemones (įskaitant administracines priemones, susitarimus aplinkosaugos srityje, politiką, įstatymų leidybą, planus ir programas, turinčius arba galinčius turėti poveikio aplinkos elementams, kraštovaizdžio ar biologinei įvairovei, taip pat išlaidų ir rezultatų bei kitą ekonominę analizę ir prielaidas, susijusias su priimamais sprendimais aplinkosaugos srityje); žmonių sveikatos ir saugos būklę, gyvenimo sąlygas, kultūros objektų ir statinių būklę tais atvejais, kai tam turi arba gali turėti įtakos aplinkos elementai, kraštovaizdžio ar biologinė įvairovė arba per šiuos elementus šiame punkte išvardyti veiksniai, veikla arba priemonės;

12) **ūkinė veikla** – ūkinė ir kitokia veikla, kuri turi ar gali turėti įtakos aplinkai;

13) **pavojingos medžiagos** – nuodingosios, kenksmingos, degiosios, sprogstamosios, koroziją sukeliančios ir kitos medžiagos, galinčios pakenkti žmogui ir aplinkoje vykstantiems gamtos procesams;

14) **teršimas** – medžiagų, preparatų, organizmų ir mikroorganizmų ar jų junginių (toliau – teršalų) išmetimas (išleidimas, paskleidimas) į aplinką kaip žmonių veiklos rezultatas;

15) **genetiškai modifikuotas organizmas** – organizmas (išskyrus žmogų), kurio genetinė medžiaga yra taip pakeista ir įgijusi tokių savybių, kurios negalėtų atsirasti organizmui dauginantis natūraliu būdu;

16) **pasekmės ar poveikis aplinkai** – tokios pasekmės ar poveikis (fizinis, cheminis ir kt.) aplinkai, dėl kurių įvyksta ar gali įvykti reikšmingi ekosistemos ar jos elementų natūralių funkcijų pokyčiai;

17) **strateginis pasekmių aplinkai vertinimas** – tam tikrų planų ir programų įgyvendinimo galimų pasekmių aplinkai nustatymo, apibūdinimo ir vertinimo procesas, kurio metu rengiami strateginio pasekmių aplinkai vertinimo dokumentai, teikiamos konsultacijos, atsižvelgiama į vertinimo bei konsultacijų rezultatus prieš priimant ir (arba) tvirtinant planą ar programą, teikiama informacija, susijusi su sprendimu dėl plano ar programos priėmimo ir (arba) tvirtinimo;

18) **planai ir programos** – nacionalinio, regioninio ar vietinio lygmens planavimo dokumentai (veiksmų planai ir programos, plėtros planai (programavimo dokumentai), ūkio šakų vystymo planai ir programos, strategijos, koncepcijos, teritorijų planavimo dokumentai ir kt., įskaitant planus bei programas, prie kurių finansavimo prisideda Europos Bendrija), kurie rengiami, tvirtinami ir (arba) priimami pagal galiojančius teisės aktus ar pagal kompetenciją įgyvendinant viešąjį administravimą ir kurių įgyvendinimo pasekmės gali būti reikšmingos aplinkai, įskaitant tokių planų ir programų visiškus ar dalinius pakeitimus;

19) **aplinkos atkūrimo priemonės** – bet kurie veiksmai, įskaitant žalą sumažinančias bei laikinas priemones, kuriomis nustatyta tvarka atkuriamą iki pradinės būklės pažeista aplinka, jos elementai ir (arba) pablogėjusios jų funkcijos arba įgyvendinamos lygiavertės tiems aplinkos elementams ir (arba) jų funkcijoms alternatyvos;

20) **preveninės priemonės** – bet kurios priemonės, taikomos reaguojant į įvykį, veikimą ar neveikimą, siekiant išvengti žalos ar kitokio neigiamo poveikio aplinkai ar ją (jį) sumažinti;

21) **žala aplinkai** – tiesiogiai ar netiesiogiai atsiradęs neigiamas aplinkos ar jos elementų (įskaitant ir saugomas teritorijas, kraštovaizdį, biologinę įvairovę) pokytis arba jų funkcijų, turimų savybių, naudingų aplinkai ar žmonėms (visuomenei), (toliau – funkcijos) pablogėjimas.

2 straipsnis. Įstatymo paskirtis

Šis įstatymas reguliuoja visuomeninius santykius aplinkosaugos srityje, nustato pagrindines juridinių bei fizinių asmenų teises ir pareigas išsaugant Lietuvos Respublikai būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą Lietuvos Respublikoje, jos teritoriniuose vandenyse, kontinentiniame šelfe ir ekonominėje zonoje.

Šio įstatymo pagrindu priimami kiti gamtos išteklių naudojimą bei aplinkos apsaugą reglamentuojantys įstatymai ir kiti teisės aktai.

Šis įstatymas skirtas užtikrinti Europos Sąjungos teisės aktų, nurodytų šio įstatymo priede, įgyvendinimą.

3 straipsnis. Aplinkos apsaugos objektas

Aplinkos apsaugos objektas yra Lietuvos Respublikos teritorijoje esanti aplinka ir Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausantys gamtos ištekliai.

4 straipsnis. Aplinkos apsaugos principai

Aplinkos apsauga Lietuvos Respublikoje yra visos valstybės bei kiekvieno jos gyventojo rūpestis ir pareiga.

Aplinkos apsaugos valdymo politika ir praktika turi nukreipti visuomeninius bei privačius interesus aplinkos kokybei gerinti, skatinti gamtos išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, bei ekologizuoti gamybą.

Gamtos išteklių turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiskai, atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo bei atkūrimo galimybes ir Lietuvos Respublikos gamtos bei ekonomikos ypatumus.

Aplinkos apsauga grindžiama visapusiška, teisinga ir laiku sukaupta informacija apie aplinką.

5 straipsnis. Lietuvos Respublikos Seimo kompetencija aplinkos apsaugos srityje

Lietuvos Respublikos Seimas, formuodamas aplinkos apsaugos valstybės politiką:

- 1) nustato pagrindines aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo politikos kryptis;
- 2) tvirtina aplinkos apsaugos strategiją;
- 3) tvirtina valstybės biudžeto asignavimus aplinkos apsaugos priemonėms finansuoti;
- 4) ratifikuoja ir denonsuoja svarbiausias Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos bei gamtos išteklių naudojimo tarptautines sutartis;
- 5) vykdo kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

6 straipsnis. Valstybinio aplinkos apsaugos valdymo sistema

Valstybinį aplinkos apsaugos valdymą Lietuvos Respublikoje vykdo Vyriausybė, Aplinkos ministerija, kitos įgaliotos valstybės institucijos.

Aplinkos apsaugos valdymą savivaldybių teritorijose įstatymų nustatyta tvarka vykdo vietos savivaldos atitinkamos institucijos.

Kiekviena iš šių institucijų atsako už šio įstatymo joms priskirtų funkcijų vykdymą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, įgyvendindama aplinkos apsaugos valstybės politiką:

- 1) Aplinkos ministerijos teikimu tvirtina aplinkos apsaugos strategijos veiksmų programą, valstybines gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos apsaugos programas bei schemas;
- 2) įstatymų nustatyta tvarka formuoja valstybės institucijų, įgyvendinančių aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo politiką, sistemą;
- 3) koordinuoja valstybės ir vietos savivaldos valdymo institucijų veiklą aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo srityje;
- 4) sudaro ir įgyvendina Lietuvos Respublikos tarpvalstybines sutartis aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo srityje;
- 5) vykdo kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, vykdydama aplinkos apsaugos valdymą ir valstybinį gamtos išteklių naudojimo reguliavimą:

- 1) organizuoja ir koordinuoja valstybės strategijos įgyvendinimą aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo srityje, rengia valstybines ilgalaikes ir tikslines aplinkos apsaugos bei gamtos išteklių naudojimo programas, numato jų įgyvendinimo tvarką ir kontroliuoja, kaip jos vykdomos;
- 2) organizuoja ir koordinuoja valstybinės svarbos aplinkos apsaugos schemų, kitų aplinkos apsaugos priemonių rengimą, taip pat rengia šias schemas ir priemones, numato jų įgyvendinimo (taikymo) mechanizmą, kontroliuoja, kaip jos vykdomos (taikomos);
- 3) rengia įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo klausimais projektus, organizuoja bendrųjų, specialiųjų bei detaliųjų teritorinio planavimo dokumentų aplinkos apsaugos klausimais rengimą, pagal savo kompetenciją derina ministerijų, kitų Vyriausybės įstaigų, apskrities, vietos savivaldos, kitų

institucijų teisės aktų, reguliuojančių ūkinę ir kitokią veiklą, galinčią turėti poveikio aplinkai, projektus bei teritorinio planavimo dokumentus, kad jie atitiktų aplinkos apsaugos įstatymus ir kitus teisės aktus;

4) pagal savo kompetenciją rengia ir tvirtina aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo normas, normatyvus, standartus bei taisykles;

5) pagal savo kompetenciją nustato gamtos išteklių naudojimo limitus ir sąlygas, leidimų išdavimo tvarką, reglamentuoja ir kontroliuoja gamtos išteklių apskaitą, organizuoja valstybinių kadastrų bei registrų, priskirtų ministerijos kompetencijai, sudarymą bei tvarkymą;

6) teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei saugomų teritorijų steigimo projektus;

7) reglamentuoja ir kontroliuoja veiklą saugomose teritorijose, organizuoja valstybinių rezervatų, nacionalinių ir regioninių parkų valdymą, sudaro ir tikslina Raudonąją knygą, organizuoja ir atlieka darbus, susijusius su retų bei nykstančių augalų, grybų ir gyvūnų išsaugojimu bei gausinimu, reglamentuoja augalų, gyvūnų medžioklės ir žūklės trofėjų įvežimo, išvežimo, tranzito, tarptautinės prekybos retomis ir nykstančiomis augalų ir gyvūnų rūšimis, taip pat gyvūnų laikymo nelaisvėje tvarką;

8) nustato ir kontroliuoja išmetamų (išleidžiamų, paskleidžiamų) į aplinką teršalų (ir radioaktyviųjų medžiagų) normas bei apskaitos tvarką, nustato leidimų išmesti (išleisti, paskleisti) teršalus (ir radioaktyvias medžiagas) išdavimo tvarką;

9) nustato pavojingų cheminių medžiagų ir pavojingų atliekų, genetiškai modifikuotų organizmų bei potencialių biologinės taršos šaltinių gamybos ir įvežimo, tranzito, išvežimo, naudojimo, saugojimo, laidojimo, nukenksminimo, utilizavimo ir apskaitos tvarką;

10) nustato tvarką, kuria įvertinama, ar produkcija atitinka aplinkos apsaugos reikalavimus, organizuoja šį darbą;

11) rengia ir tvirtina aplinkai padarytos žalos apskaičiavimo metodikas;

12) organizuoja ir koordinuoja kompleksinį aplinkos monitoringą, kuria ir nuolat papildo aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo kompiuterizuotą informacijos sistemą, naudojasi šia informacija;

13) pagal savo kompetenciją organizuoja ir koordinuoja mokslo tyrimus, susijusius su gamtos ištekliais ir jų naudojimu bei aplinkos apsauga;

14) nustatyta tvarka naudoja Aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšas;

15) nustatyta tvarka pagal savo kompetenciją palaiko ryšius su užsienio valstybių atitinkamomis institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis, rengia tarptautinių sutarčių projektus, pasirašo šias sutartis, organizuoja jų įgyvendinimą, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar Ministro Pirmininko pavedimu atstovauja Lietuvai užsienio valstybėse ar tarptautinėse organizacijose;

16) rengia ataskaitas apie aplinkos būklę Lietuvos Respublikoje, koordinuoja ir pagal savo kompetenciją organizuoja visuomenės aplinkosauginį švietimą bei informavimą, rūpinasi aplinkos apsaugos specialistų kvalifikacijos tobulinimu;

17) vykdo valstybinę aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo kontrolę, nustato valstybinės aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo kontrolės vykdymo tvarką;

18) teikia pasiūlymus dėl aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo ekonominės sistemos formavimo, dalyvauja nustatant muitų už įvežamus ir išvežamus gamtos išteklius politiką;

19) organizuoja kitų aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimą ir kontrolę;

20) vykdo kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

Kitų valstybės institucijų funkcijas aplinkos apsaugos srityje nustato kiti įstatymai bei šių institucijų nuostatai.

Vietos savivaldos institucijos, organizuodamos aplinkos apsaugos įstatymų, Vyriausybės bei Aplinkos ministerijos priimtų norminių aktų aplinkos apsaugos klausimais įgyvendinimą;

1) valdo, naudoja ir saugo joms priskirtus gamtos išteklius ir aplinkosaugos objektus;

- 2) paskirsto pagal savivaldybėms nustatytus limitus valstybinius gamtos išteklius;
- 3) rengia, tvirtina ir įgyvendina savivaldybių aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo programas, schemas ir kitas aplinkos apsaugos priemones;
- 4) nustatyta tvarka naudoja Savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos lėšas, tvirtina asignavimus aplinkos apsaugai;
- 5) steigia ir tvarko įstatymų nustatyta tvarka savivaldybės saugomas teritorijas, kraštovaizdžio objektus;
- 6) pagal kompetenciją nagrinėja ir derina planuojamos veiklos objektų projektus;
- 7) tvarko miestų ir kaimų gyvenamųjų vietovių želdynus, rengia ir tvirtina želdinių apsaugos taisykles, skelbia saugotinais vertingus dendrologiniu, ekologiniu, estetiniu, kultūriniu bei kraštovaizdžio formavimo požiūriu medžius ir krūmus, augančius valstybinėje ne miškų ūkio paskirties žemėje ir privačioje žemėje. Vyriausybės įgaliota institucija nustato kriterijus, pagal kuriuos medžiai ir krūmai priskiriami saugotiniams;
- 8) nustato savo teritorijoje griežtesnius už valstybinius normatyvus, suderinusios su juos patvirtinusiomis valstybės institucijomis;
- 9) pagal kompetenciją priima sprendimus ir kontroliuoja jų vykdymą;
- 10) vykdo kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

II SKYRIUS. LIETUVOS RESPUBLIKOS PILIEČIŲ, VISUOMENINIŲ ORGANIZACIJŲ, KITŲ JURIDINIŲ IR FIZINIŲ ASMENŲ TEISĖS IR PAREIGOS

7 straipsnis. Piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų teisės

Piliečiai, visuomeninės organizacijos, kiti juridiniai ir fiziniai asmenys turi teisę:

- 1) nustatyta tvarka gauti informaciją apie aplinką;
- 2) nustatyta tvarka dalyvauti planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procese;
- 3) reikalauti, kad būtų nutrauktas kenksmingas ūkinės veiklos objektų poveikis aplinkai;
- 4) įstatymų nustatyta tvarka teikti motyvuotus pasiūlymus dėl poveikio aplinkai vertinimo privalomumo;
- 5) atlikti visuomeninį poveikio aplinkai vertinimą;
- 6) organizuoti ir dalyvauti vykdant visuomeninę aplinkos apsaugos kontrolę;
- 7) reikalauti, kad valstybės valdžios ir valdymo institucijos organizuotų aplinkosauginį švietimą ir mokymą, nevaržomai skleisti aplinkos apsaugos idėjas;
- 8) Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka paduoti skundą (prašymą) reikalaudami imtis atitinkamų veiksmų, kad būtų išvengta ar sumažinta žala aplinkai arba atkurta iki pradinės aplinkos būklė, bei nubausti asmenis, kaltus dėl kenksmingo poveikio aplinkai, ir pareigūnus, kurių priimti sprendimai ar veiksmai (neveikimas) pažeidė piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus;
- 9) lankytis gamtinėse teritorijose, išskyrus tas, kurių lankymas draudžiamas ar ribojamas nustatyta tvarka.

8 straipsnis. Valstybės valdžios, valdymo ir kontrolės institucijų pareigos užtikrinant piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų teises

Valstybės valdžios, valdymo ir kontrolės institucijos pagal savo kompetenciją privalo :

- 1) stebėti aplinkos kokybės pokyčius ir informuoti apie tai visuomenę, nustatyti ekologiškai pagrįstus ir techniniu požiūriu įgyvendinamus aplinkos kokybės normatyvus bei standartus;

- 2) tenkinti arba motyvuotai atmesti piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų pasiūlymus aplinkos apsaugos klausimais;
- 3) viešai skelbti ūkinės veiklos, galinčios turėti kenksmingo poveikio aplinkai, projektus;
- 4) neleisti, kad ūkinės veiklos subjektai pažeistų aplinkos apsaugos įstatymus, normatyvus ir standartus;
- 5) atsižvelgti į motyvuotus visuomenės pasiūlymus dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo privalomumo;
- 6) įvertinti motyvuotus visuomenės pasiūlymus dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo ir galimo planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai;
- 7) užtikrinti, kad būtų atlyginta padaryta žala ar neigiamas poveikis aplinkai, o neteisėta veikla padarę žalą aplinkai kalti asmenys – nubausti;
- 8) organizuoti aplinkosauginį švietimą ir mokymą, nustatyta tvarka teikti informaciją apie aplinką;
- 9) skatinti piliečius, visuomenines organizacijas, kitus juridinius ir fizinius asmenis dalyvauti priimančiam ir įgyvendinančiam sprendimus aplinkos apsaugos srityje;
- 10) nustatyta tvarka reikalauti, kad atsakingi asmenys imtųsi prevencinių, aplinkos atkūrimo ar kitų aplinkos apsaugos priemonių, taip pat kontroliuotų, kaip vykdomos šios priemonės.

9 straipsnis. Piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų pareigos

Piliečiai, visuomeninės organizacijos, kiti juridiniai ir fiziniai asmenys privalo saugoti aplinką, tausoti gamtos išteklius ir nepažeisti kitų gamtos išteklių naudotojų teisių bei interesų.

10 straipsnis. Užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės teisės ir pareigos

Užsienio valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės privalo vykdyti šio įstatymo nustatytas Lietuvos Respublikos piliečių pareigas ir turi visas šiame įstatyme įtvirtintas Lietuvos Respublikos piliečių teises, jeigu kiti Lietuvos Respublikos įstatymai nenumato kitko.

III SKYRIUS. GAMTOS IŠTEKLIŲ NAUDOJIMAS IR APSKAITA

11 straipsnis. Gamtos išteklių naudojimo objektas

Gamtos išteklių naudojimo objektas yra Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausantys gamtos ištekliai.

12 straipsnis. Saugomos teritorijos ir gamtinis karkasas

Saugomos teritorijos yra:

- 1) išsaugančios - rezervatai, draustiniai bei saugomi kraštovaizdžio objektai;
- 2) apsaugančios - įvairios paskirties apsaugos zonos;
- 3) gamtos išteklius atkuriančios - saugomi gamtos išteklių sklypai;
- 4) kompleksinės paskirties - valstybiniai (nacionaliniai ir regioniniai) parkai, biosferos monitoringo teritorijos - biosferos rezervatai ir biosferos poligonai.

Gamtinio pobūdžio saugomas teritorijas ir kitas aplinkos apsaugos požiūriu svarbias bei pakankamai natūralias teritorijas, garantuojančias bendrą kraštovaizdžio stabilumą, į bendrą kraštovarkos ekologinio kompensavimo zonų sistemą jungia gamtinis karkasas.

Saugomų teritorijų apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą jose reglamentuoja Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas, kiti įstatymai ir teisės aktai.

13 straipsnis. Valstybinė gamtos išteklių apskaita

Valstybinės gamtos išteklių apskaitos, kadastrų tvarkymo ir atskaitomybės tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

14 straipsnis. Gamtos išteklių naudotojai

Gamtos išteklių naudotojais gali būti juridiniai ir fiziniai asmenys.

Gamtos išteklių naudojimo pagrindas yra nuosavybės arba naudojimosi teisė.

Gamtos išteklių naudotojai privalo:

- 1) savo lėšomis įvertinti ūkinės veiklos galimą poveikį aplinkai;
- 2) racionaliai ir taupiai naudoti gamtos išteklius, nepažeisti aplinkos apsaugos reikalavimų;
- 3) įgyvendinti priemones, naikinančias arba mažinančias neigiamą poveikį aplinkai;
- 4) paaiškėjus, kad aplinkai gresia pavojus, imtis priemonių, kad būtų jo išvengta, o atsiradus žalingiems padariniams, neatidėliodami juos pašalinti ir informuoti atitinkamus aplinkos apsaugos pareigūnus bei institucijas;
- 5) nepažeisti kitų gamtos išteklių naudotojų teisių bei teisėtų interesų;
- 6) neteisėta veika padarę žalą aplinkai padarytąją žalą atlyginti;
- 7) vykdyti teisėtus įgaliotų aplinkos apsaugos institucijų bei jų pareigūnų reikalavimus.

IV SKYRIUS. ŪKINĖS VEIKLOS REGULIAVIMAS

15 straipsnis. Poveikio aplinkai vertinimas

Ūkinė veikla planuojama ir vykdoma remiantis šiuo ir kitais įstatymais, norminiais aktais, aplinkos monitoringo, valstybinės gamtos išteklių apskaitos duomenimis, aplinkos apsaugos programomis bei schemomis, kraštotvarkos projektais bei generaliniais planais atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos gamtos potencialą.

Juridiniai ir fiziniai asmenys, planuojantys užsiimti ūkine veikla, savo lėšomis nustato, apibūdina ir įvertina planuojamos ūkinės veiklos galimą poveikį aplinkai, parengia poveikio aplinkai vertinimo dokumentaciją ir teikia ją poveikio aplinkai vertinimo proceso dalyviams įstatymų nustatyta tvarka.

Šio straipsnio antroje dalyje nurodytos institucijos įvertina pateiktą dokumentaciją apie galimą ūkinės veiklos įtaką aplinkai ir pateikia pagal savo kompetenciją išvadas arba motyvuotą sprendimą dėl veiklos galimumo. Sprendimas privalomas institucijai, išduodančiai leidimus ūkinei veiklai.

Dokumentacijos apie ūkinės veiklos galimą poveikį aplinkai rengimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija.

16 straipsnis. Ūkinės veiklos, galinčios turėti poveikio aplinkai, projektavimas

Juridinių bei fizinių asmenų ūkinės veiklos, galinčios turėti poveikį aplinkai, teritorinis organizavimas ir aplinkos tvarkymo valstybinis reguliavimas vykdomas pagal bendrojo ir specialiojo teritorinio planavimo dokumentus.

Juridiniai ir fiziniai asmenys, projektuojantys objektų, galinčių turėti poveikio aplinkai, statybą, rekonstravimą ar plėtimą, rengiantys bendruosius ir specialiuosius teritorinio planavimo projektus, projektinėje dokumentacijoje privalo numatyti priemones gamtos ištekliams racionaliai naudoti, neigiamam poveikiui aplinkai išvengti.

Projektinė dokumentacija nustatyta tvarka suderinama su vietos savivaldos institucijomis ir Aplinkos ministerija.

17 straipsnis. Ūkinės veiklos objektų statyba, rekonstravimas ir plėtimas

Juridiniai ir fiziniai asmenys gali statyti, rekonstruoti ar plėsti ūkinės veiklos objektus tik turėdami šio įstatymo 16 straipsnio reikalavimus atitinkančią projektinę dokumentaciją.

Ūkinės veiklos objektų statyba, rekonstravimas ar plėtimas be projektinės dokumentacijos, numatytos šio įstatymo 16 straipsnyje, arba nesilaikant joje nustatytų aplinkos apsaugos reikalavimų, pažeidžiant statybos, rekonstravimo ar plėtimo darbų aplinkosauginius apribojimus užtraukia įstatymų numatytą atsakomybę.

Atsakomybės taikymas neužkerta kelio šio įstatymo 6 straipsnyje nurodytoms valstybinio aplinkos apsaugos valdymo ir kontrolės institucijoms arba jų pareigūnams nustatyta tvarka sustabdyti ūkinės veiklos objektų statybos, rekonstravimo ar plėtimo darbus.

18 straipsnis. Pastatytų, rekonstruotų ir išplėstų ūkinės veiklos objektų priėmimas

Pastatyti, rekonstruoti ir išplėsti ūkinės veiklos objektai priimami eksploatuoti tik įvykdžius visas projektinėje dokumentacijoje numatytas aplinkos apsaugos priemones.

Priimant pastatytus, rekonstruotus, išplėstus ūkinės veiklos objektus, dalyvauja Aplinkos ministerijos sistemos pareigūnai arba pateikiamos jų išvados.

19 straipsnis. Ūkinės veiklos objektų eksploatavimas

Juridiniai ir fiziniai asmenys, prieš pradėdami eksploatuoti ūkinės veiklos objektus ir vykdydami ūkinę veiklą, privalo įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gauti leidimą.

Juridiniai ir fiziniai asmenys ūkinės veiklos objektus eksploatuoja pagal leidime nustatytas sąlygas ir neviršydami aplinkos apsaugos normatyvų bei standartų.

Juridiniai ir fiziniai asmenys, eksploatuodami ūkinės veiklos objektus, kurių veikla susijusi su kenksmingu poveikiu aplinkai, privalo savo lėšomis stebėti aplinkos teršimo laipsnį, teršimo poveikį aplinkai, užtikrinti informacijos apie tai viešumą ir sudaryti sąlygas teršimo kontrolei.

Juridiniai ir fiziniai asmenys, eksploatuodami ūkinės veiklos objektus, privalo nustatyta tvarka vykdyti gamtos išteklių naudojimo ir išmetamų (išleidžiamų, paskleidžiamų) į aplinką teršalų apskaitą.

Juridiniai ir fiziniai asmenys, eksploatuojantys ūkinės veiklos objektus ar vykdydami ūkinę veiklą, kai nereikalingas leidimas, privalo laikytis tokiems objektams bei veiklai nustatytų aplinkos apsaugos normatyvų ir standartų.

20 straipsnis. Pavojingų cheminių medžiagų gamyba ir naudojimas

Juridiniai ir fiziniai asmenys, naudodami pavojingas chemines medžiagas, privalo laikytis nustatytos šių medžiagų naudojimo, saugojimo, apskaitos, laidojimo, nukenksminimo, transportavimo, tranzito, įvežimo ir išvežimo tvarkos. Tokios medžiagos saugomos, laidojamos ir nukenksminamos jų gamintojo ar naudotojo lėšomis.

Pavojingų cheminių medžiagų naudojimo, saugojimo, apskaitos ir leidimų išdavimo, laidojimo, nukenksminimo, tranzito, įvežimo, išvežimo tvarką nustato Aplinkos ministerija.

Lietuvos Respublikoje draudžiama cheminio ginklo gamyba, dislokavimas, tranzitas ir įvežimas.

21 straipsnis. Radioaktyviųjų medžiagų gamyba ir naudojimas

Radioaktyviųjų medžiagų ir atliekų bei kitų jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių naudojimo, saugojimo, apskaitos, laidojimo, nukenksminimo, transportavimo, tranzito, įvežimo, išvežimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliotos institucijos.

Gaminti radioaktyviasias medžiagas, skirtas branduoliniam ginklui arba atominių elektrinių kurui, taip pat perdirbti jau panaudotus tokio kuro elementus Lietuvos Respublikos teritorijoje draudžiama.

Lietuvos Respublikoje draudžiama branduolinio ginklo gamyba, dislokavimas, tranzitas ir įvežimas.

22 straipsnis. Biologiniai taršos šaltiniai

Potencialių biologinių taršos šaltinių naudojimo, saugojimo, apskaitos, kūrimo, dauginimo, nukenksminimo, tranzito, įvežimo, išvežimo tvarką bei normatyvus nustato Aplinkos ministerija kartu su Sveikatos apsaugos ministerija.

Lietuvos Respublikoje draudžiama biologinio ginklo gamyba, dislokavimas, tranzitas ir įvežimas.

22⁽¹⁾ straipsnis. Genetiškai modifikuoti organizmai ir genetiškai modifikuoti produktai

Veiklą, susijusią su genetiškai modifikuotais organizmais ir genetiškai modifikuotais produktais, jų naudojimo valstybinį valdymą reglamentuoja, taip pat šių organizmų ir produktų naudotojų teises, pareigas ir atsakomybę nustato Genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas.

23 straipsnis. Atliekų tvarkymas

Asmenys privalo laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytų atliekų tvarkymo reikalavimų. Atliekų tvarkymo išlaidas apmoka teršėjas.

V SKYRIUS. APLINKOS BŪKLĖS STEBĖJIMO IR NEIGIAMO POVEIKIO APLINKAI RIBOJIMO SISTEMA

25 straipsnis. Aplinkos būklės stebėjimo sistema

Aplinkai ir jos komponentų būklei stebėti Lietuvos Respublikoje sudaroma vieninga aplinkos monitoringo sistema, apimanti valstybinį ir ūkio subjektų aplinkos monitoringą. Aplinkos ministerija vykdo aplinkos monitoringą ir koordinuoja ūkio subjektų vykdomą aplinkos monitoringą.

Valstybinis aplinkos monitoringas finansuojamas iš valstybės lėšų. Ūkio subjektai aplinkos monitoringą vykdo savo lėšomis.

Valstybinio ir ūkio subjektų aplinkos monitoringo turinį, struktūrą bei vykdymo tvarką nustato Aplinkos monitoringo įstatymas.

26 straipsnis. Neigiamo poveikio aplinkai ribojimo sistema

Neigiamas ūkinės veiklos poveikis aplinkai ribojamas aplinkos apsaugos normatyvais, standartais, limitais, teisinėmis ir ekonominio reguliavimo priemonėmis.

Lietuvos Respublikoje nustatomi cheminių, biologinių, fizikinių teršalų koncentracijų ribinių verčių aplinkoje bei atskiruose aplinkos komponentuose, išmetamų (išleidžiamų, paskleidžiamų) į aplinką teršalų, cheminių ir kitokių aplinkai pavojingų medžiagų naudojimo, gamtos išteklių naudojimo, triukšmo, vibracijos, elektromagnetinių laukų ir kitokio poveikio, radiacinio saugumo, bendrosios antropogeninės apkrovos ir kiti aplinkos apsaugos normatyvai.

Diegiant naujas technologijas, naujus gaminius ar medžiagas, jie turi atitikti aplinkos apsaugos ir kitų teisės aktų numatytus normatyvus, standartus.

27 straipsnis. Planų ir programų rengimas, jų strateginis pasekmių aplinkai vertinimas

Planai ir programos, kurių įgyvendinimo pasekmės gali būti reikšmingos aplinkai, rengiami ir įgyvendinami remiantis šiuo ir kitais įstatymais bei teisės aktais, reglamentuojančiais strateginių pasekmių aplinkai vertinimą, teritorijų planavimą bei aplinkos stebėseną.

VI SKYRIUS. EKONOMINIS APLINKOS APSAUGOS MECHANIZMAS

28 straipsnis. Aplinkos apsaugos ekonominės priemonės

Ekologiniai ir ekonominiai valstybės interesai derinami taikant Lietuvos Respublikos įstatymuose bei kituose teisės aktuose įtvirtintą ekonominį aplinkos apsaugos mechanizmą. Jį sudaro:

- 1) mokesčiai už gamtos išteklių naudojimą;
- 2) mokesčiai už aplinkos teršimą;
- 3) kreditavimo reguliavimas;
- 4) valstybės subsidijos;
- 5) kainų politika;
- 6) ekonominės sankcijos ir nuostolių kompensavimas;
- 7) kiti ekologiniai mokesčiai ir priemonės.

29 straipsnis. Aplinkos apsaugos ekonominių priemonių įgyvendinimo būdai

Mažaatliekių technologijų diegimas, ekologiškos produkcijos gamyba skatinami mažinant mokesčius, teikiant kreditavimo lengvatas bei valstybės subsidijas.

30 straipsnis. Aplinkos apsaugos priemonių valstybinis finansavimas

Aplinkos apsaugos priemonės pagal atitinkamus norminius aktus finansuoja gamtos išteklių naudotojai, valstybė bei savivaldybės.

Aplinkos apsaugai skiriamos valstybės biudžeto lėšos naudojamos pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytas prioritetines kryptis ir programas.

Aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšos ir Savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos lėšos yra papildomi aplinkos apsaugos finansavimo šaltiniai. Papildomas finansavimo šaltinis gali būti užsienio kreditai.

Aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšas bei jų panaudojimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos rėmimo programos įstatymas.

VII SKYRIUS. APLINKOS APSAUGOS VALSTYBINĖ KONTROLĖ IR TEISINĖ ATSAKOMYBĖ

31 straipsnis. Valstybinė aplinkos apsaugos kontrolė

Lietuvos Respublikoje valstybinę aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo kontrolę vykdo Aplinkos ministerijos sistemos pareigūnai – valstybiniai aplinkos apsaugos inspektoriai.

Vykdydami tarnybines pareigas, valstybiniai aplinkos apsaugos inspektoriai turi teisę:

1) nustatyta tvarka sustabdyti ūkinės ir kitos veiklos objektų statybą ar rekonstravimą, sustabdyti ar apriboti juridinių ir fizinių asmenų veiklą, jeigu pažeidžiami aplinkos apsaugos įstatymai arba ši veikla neatitinka aplinkos apsaugos normatyvų, taisyklių, limitų ir kitų nustatytų sąlygų;

2) pateikę tarnybinį pažymėjimą, netrukdomi įeiti (įvažiuoti) į visų įmonių, įstaigų, organizacijų, ūkių, karinių dalinių, pasienio ruožo teritorijas ir objektus, kad vykdytų juose valstybinę aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo kontrolę ir atliktų kontrolinius tyrimus bei matavimus;

3) Valstybinės aplinkos apsaugos kontrolės įstatymo ir kitų įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka duoti privalomus nurodymus, surašyti protokolus, aktus ir kitokius nustatytos formos dokumentus;

4) nustatyta tvarka nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas;

5) sustabdyti ir tikrinti Lietuvos Respublikos bei užsienio valstybių laivus, kitas vandens transporto priemones Lietuvos Respublikos vidaus, teritoriniuose vandenyse ir ekonominėje zonoje - vykdyti juose valstybinę aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo kontrolę, taip pat vykdyti šią kontrolę tarptautiniuose vandenyse esančiuose Lietuvos Respublikos laivuose;

6) kad būtų užkirstas kelias aplinkos apsaugos įstatymų pažeidimams, už kuriuos numatyta administracinė ar baudžiamoji atsakomybė, sustabdyti ir apžiūrėti įtariamų asmenų transporto priemones, nustatyta tvarka atlikti asmens apžiūrą ir daiktų patikrinimą, paimti daiktus ir dokumentus, apžiūrėti įvykio vietą;

7) pagal tarptautinius išipareigojimus tikrinti Lietuvos Respublikos juridinių ir fizinių asmenų veiklą, susijusią su gamtos išteklių naudojimu tarptautiniuose vandenyse;

8) įstatymų numatytais atvejais pristatyti aplinkos apsaugos įstatymų pažeidėjus į policiją arba gyvenvietės, apylinkės savivaldybės patalpas asmenybei nustatyti;

9) saugoti, nešioti ir panaudoti nustatyta tvarka tarnybinių ginklų bei specialiąsias priemones - antrankius, asmens apsaugai skirtas dujas, tarnybinius šunis, transporto priverstinio stabdymo priemones;

10) dėvėti nustatyto pavyzdžio uniformą.

Aplinkos ministerija, vykdydama valstybinę aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo kontrolę, steigia neetatinių aplinkos apsaugos inspektorių institucijas, tvirtina jų nuostatus.

32 straipsnis. Žala aplinkai ir aplinkos būklės atkūrimas

Pripažįstama, kad žala aplinkai padaryta, jeigu yra tiesioginis ar netiesioginis neigiamas poveikis:

1) palaikomai ar siekiamai išlaikyti rūšių ar buveinių tinkamai apsaugos būklei, taip pat biologinės įvairovės, miškų, kraštovaizdžio, saugomų teritorijų būklei;

2) paviršinio ir požeminio vandens ekologinei, cheminei, mikrobinei ir (arba) kiekybinei būklei ir (arba) ekologiniam pajėgumui (potencialui), kaip tai apibūdinta Lietuvos Respublikos vandens įstatyme;

3) žemei, tai yra žemės užteršimas, kai teršalai pasklinda žemės paviršiuje, įterpiami į žemę ar po ja (į žemės gelmes);

4) kitiems aplinkos elementams (jų funkcijoms), kai pažeidžiami aplinkos apsaugos reikalavimai.

Gamtos išteklių naudotojai bei asmenys, vykdančys ūkinę veiklą, (toliau – ūkio subjektai) privalo imtis visų būtinų priemonių, kad būtų išvengta žalos aplinkai, žmonių sveikatai ir gyvybei, kitų asmenų turtui bei interesams, o padariusieji žalos privalo atkurti aplinkos būklę, esant galimybei, iki pirminės būklės, buvusios iki žalos aplinkai atsiradimo, ir atlyginti visus nuostolius. Pirminė būklė nustatoma pagal turimą informaciją apie geriausią aplinkos būklę.

Aplinkos būklė atkuriama atgaivinant pažeistą aplinką ar jos elementus arba jų pažeistas funkcijas. Padarius žalą žemei (jos paviršiui ar gelmėms), kaip aplinkos elementams, būtina pašalinti bet kokį neigiamą poveikio žmonių sveikatai pavojų.

Žala aplinkai vertinama ir apskaičiuojama pagal aplinkos ministro patvirtintą metodiką, įvertinant pirminę būklę (sąlygas), neigiamo poveikio aplinkai reikšmingumą, natūralaus aplinkos atsikūrimo galimybes ir laiką, tačiau nevertinamas anksčiau, tai yra iki žalos aplinkai atsiradimo, nustatytas neigiamas poveikis, atsiradęs dėl konkrečios ūkinės veiklos, kurią nustatyta tvarka leidžia vykdyti įgaliotos institucijos ir kuri vykdoma nepažeidžiant aplinkos apsaugos reikalavimų.

Ūkinės veiklos, kurią nustatyta tvarka leidžia vykdyti įgaliotos institucijos ir kuri vykdoma nepažeidžiant aplinkos apsaugos reikalavimų, neigiamą poveikį aplinkai ūkio subjektai atlygina (kompensuoja) vykdydami šiame ir kituose įstatymuose nustatytuosius aplinkos apsaugos bei kitus reikalavimus.

32⁽¹⁾ straipsnis. Prevencinių ir aplinkos atkūrimo priemonių taikymas

Esant realiai grėsmei, kad gali atsirasti žala aplinkai, ūkio subjektas privalo nedelsdamas imtis visų būtinų prevencinių priemonių. Jeigu reali žalos aplinkai grėsmė nepašalinama, nepaisant ūkio subjekto taikytų prevencinių priemonių, ūkio subjektas nedelsdamas privalo apie tai informuoti Aplinkos ministeriją arba jos įgaliotą instituciją.

Jeigu žala aplinkai atsirado, ūkio subjektas privalo nedelsdamas apie tai informuoti Aplinkos ministeriją ar jos įgaliotą instituciją ir imtis:

1) visų būtinų veiksmų, užtikrinančių teršalų ir (arba) kitų žalingų veiksmų skubią kontrolę, sulaikymą, pašalinimą ar kitokią valdymą siekiant sumažinti ar išvengti didesnės žalos aplinkai ir neigiamo poveikio žmonių sveikatai ar tolesnio jų pablogėjimo;

2) būtinų aplinkos atkūrimo priemonių pagal šio straipsnio penktosios dalies nuostatas.

Aplinkos ministerija arba jos įgaliota institucija bet kuriuo momentu turi teisę ir pareigą:

1) reikalauti, kad ūkio subjektas pateiktų visą informaciją apie bet kurią situaciją, kurios metu atsirado žala aplinkai arba jos grėsmė arba kai įtariama, kad tokia situacija gali atsirasti;

2) reikalauti, kad ūkio subjektas imtųsi būtinų prevencinių ir (arba) aplinkos atkūrimo priemonių;

3) reikalauti iš ūkio subjekto imtis arba duoti atitinkamam subjektui nurodymus dėl visų veiksmų, susijusių su teršalų surinkimu ir (arba) kitokių darančių žalą aplinkai veiksmų pašalinimu, kontrole ar kitokiu jų valdymu, kad būtų išvengta žalos arba sumažinta žala aplinkai ir neigiamas poveikis žmonių sveikatai;

4) duoti ūkio subjektui privalomus vykdyti nurodymus dėl prevencinių ir (arba) aplinkos atkūrimo priemonių taikymo;

5) pati imtis būtinų prevencinių ir (arba) aplinkos atkūrimo priemonių šio straipsnio ketvirtojoje dalyje numatytais atvejais.

Jeigu ūkio subjektas nevykdo šiame straipsnyje numatytų pareigų ar neprivalo atlyginti prevencinių ir (arba) aplinkos atkūrimo priemonių išlaidų arba nėra nustatytas atsakingas už žalą aplinkai asmuo, savivaldybės ir (arba) valstybės įgaliotos institucijos pagal kompetenciją pačios ar per trečiuosius asmenis vykdo būtinas priemones.

Aplinkos atkūrimo priemonės vykdomos tik turint Aplinkos ministerijos ar jos įgaliotos institucijos išankstinį pritarimą. Aplinkos atkūrimo priemonių parinkimo bei išankstinio pritarimo gavimo tvarką nustato aplinkos ministras.

32⁽²⁾ straipsnis. Išlaidų atlyginimas

Visas prevencinių ir (arba) aplinkos atkūrimo priemonių išlaidas atlygina ūkio subjektas, padaręs žalą aplinkai arba sukėlęs realią jos grėsmę, net ir tais atvejais, kai atitinkamas priemones vykdė savivaldybės arba valstybės įgaliotos institucijos (pačios ar per trečiuosius asmenis).

Ūkio subjektas neprivalo atlyginti prevencinių ir (arba) aplinkos atkūrimo priemonių išlaidų tik tuo atveju, jeigu žala aplinkai arba jos reali grėsmė atsirado dėl nenugalimos jėgos, taip pat jeigu jis įrodo, kad žala aplinkai ar reali jos grėsmė atsirado:

1) dėl trečiojo asmens veiksmų (veikimo, neveikimo), nors visos atitinkamos saugumo priemonės buvo taikytos;

2) tiksliai vykdant įstatymų įgaliotos institucijos privalomą nurodymą, išskyrus nurodymą dėl teršimo ar įvykio, kurį sukėlė paties ūkio subjekto veikla (veikimas, neveikimas).

Ūkio subjekto išlaidas vykdant prevencines ir (arba) aplinkos atkūrimo priemones šio straipsnio antrojoje dalyje numatytais atvejais atlygina asmenys, padarę žalą aplinkai, o jeigu šių asmenų nustatyti neįmanoma, – valstybės ar savivaldybių institucijos.“

33 straipsnis. Ieškiniai dėl žalos atlyginimo

Pareikšti ieškinius dėl padarytos žalos turi teisę:

- 1) asmenys, kurių sveikatai, turtui ar interesams padaryta žalos;
- 2) Aplinkos ministerijos pareigūnai, kiti įstatymų įgalioti pareigūnai, kai padaryta žalos valstybės interesams.

Aplinkos ministerija, jai pavaldžios ar kitos valstybės ar savivaldybių institucijos pagal kompetenciją ieškinius dėl žalos aplinkai bei kitų nuostolių, įskaitant prevencinių ir (arba) aplinkos atkūrimo priemonių vykdymą, atlyginimo gali pareikšti ūkio subjektui arba kitam asmeniui, padariusiam aplinkai žalos arba sukėlusiam realią jos grėsmę, per penkerius metus nuo dienos, kada šios priemonės buvo baigtos taikyti arba buvo nustatytas atsakingas ūkio subjektas arba kitas asmuo, atsižvelgus į tai, kuri iš minėtų aplinkybių atsirado vėliau.

Žala aplinkai ir kiti nuostoliai gali būti pripažinti kaip mažareikšmė žala ir neišieškomi, jeigu žala aplinkai yra nedidelė ir jos išieškojimo išlaidos didesnės už išieškomą sumą.

Žalos aplinkai ir kitų nuostolių pripažinimo mažareikšmė žala tvarka, mažareikšmės žalos išieškojimo išlaidų apskaičiavimo metodiką nustato aplinkos ministras, suderinęs su finansų ministru.

34 straipsnis. Teisinė atsakomybė, ginčų aplinkos apsaugos klausimais nagrinėjimo ir sprendimų priėmimo tvarka

Asmenys, pažeidę aplinkos apsaugos reikalavimus, atsako pagal Lietuvos Respublikos įstatymus.

Ūkio subjektams taikoma civilinė atsakomybė, neatsižvelgiant į jų kaltę, už bet kokią žalą aplinkai arba realią jos grėsmę, atsiradusią dėl jų ūkinės veiklos, išskyrus šiame įstatyme numatytus atvejus.

Šio straipsnio antroje dalyje nurodyta civilinė atsakomybė netaikoma asmenims, vykdančioms veiklą, kurios pagrindinė paskirtis – krašto apsauga arba tarptautinis saugumas bei kurios vienintelė paskirtis – apsauga nuo stichinių nelaimių.

Ginčus aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo klausimais įstatymų nustatyta tvarka nagrinėja ir sprendžia Lietuvos Respublikos teismai.

Ginčai tarp Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių juridinių bei fizinių asmenų sprendžiami Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nenumatyta kita šių ginčų nagrinėjimo ir sprendimo tvarka.

VIII SKYRIUS. LIETUVOS RESPUBLIKOS TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS APLINKOS APSAUGOS SRITYJE

35 straipsnis. Lietuvos Respublikos tarptautinis bendradarbiavimas aplinkos apsaugos klausimais

Lietuvos Respublika, vadovaudamasi visuotinai pripažintais ir skelbiamais tarptautiniais aplinkos apsaugos principais, sudaro tarptautines sutartis aplinkos apsaugos klausimais, dalyvauja tarptautinių aplinkos apsaugos organizacijų veikloje.

Bendradarbiaudama su kitomis valstybėmis aplinkos apsaugos klausimais, Lietuvos Respublika:

- 1) siekia regioninio ir visuotinio ekologinio saugumo;
- 2) sprendžia regionines bei globalines aplinkos apsaugos problemas;
- 3) teikia suinteresuotoms šalims objektyvią informaciją apie ekologinę situaciją Lietuvoje;
- 4) tvarko ir reguliuoja bendrus gamtos išteklių klausimus;
- 5) prisideda likviduojant neigiamus ekologinių nelaimių bei avarijų padarinius;
- 6) plėtoja mokslo ir techninius ryšius;
- 7) vykdo kitus tarptautinius įsipareigojimus aplinkos apsaugos klausimais.

**36 straipsnis. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymų santykis su
tarptautinėmis aplinkos apsaugos sutartimis**

Lietuvos Respublikos įstatymai turi atitikti Lietuvos ratifikuotas tarptautines sutartis aplinkos apsaugos klausimais ir visuotinai pripažintas tarptautines aplinkos apsaugos normas.

Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse aplinkos apsaugos klausimais įtvirtinamos taisyklės turi atitikti Lietuvos Respublikoje nustatytus aplinkos kokybės normatyvus ir standartus.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS
PIRMININKO PAVADUOTOJAS

BRONISLOVAS KUZMICKAS

Vilnius, 1992 m. sausio 21 d.
Nr. I-2223

Lietuvos Respublikos

1992 m. sausio 21 d. įstatymo
Nr. I-2223
priedas

PATVIRTINTA

Lietuvos Respublikos aplinkos ministro

2007 m. sausio 31 d. įsakymu Nr. D1-77

2007 METŲ APLINKOS MINISTERIJOS VEIKLOS PRIORITETINĖS KRYPTYS

Horizontalios prioritetinės kryptys

Suaktyvinti visuomenės informavimo ir švietimo veiklą atliekų rūšiavimo ir būsto energinio naudingumo srityse.

Optimizuoti institucinę struktūrą, siekiant padidinti aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės veiksmingumą.

Užtikrinti aplinkos apsaugos reikalavimų ir urbanistinės plėtros suderinamumą, rengiant bendruosius planus.

Sukurti efektyvią institucinę ir administravimo sistemą ES 2007-2013 m. paramos lėšų įsisavinimui.

Aplinkos kokybė ir komunalinis ūkis

Įdiegti atliekų apskaitos ir kontrolės informacinę sistemą, siekiant užtikrinti patikimą atliekų apskaitą.

Parengti ir suderinti Valstybinį strateginį atliekų tvarkymo planą, nustatant pagrindines teises, administracines ir ekonomines priemones, atliekų tvarkymo tikslus ir užduotis 2007-2013 m.

Užbaigti keturių regioninių sąvartynų statybą, efektyviai panaudojant ES lėšas.

Sutvarkyti visus kraštovaizdį darkančius bešeimininkius pastatus saugomose teritorijose.

Užbaigti teisinių ir administracinių prielaidų rengimą, siekiant tinkamai pradėti įgyvendinti vandens ūkio valdymo reformą.

Parengti Jūros aplinkos apsaugos strategiją, suformuojant Baltijos jūros apsaugos nuostatas.

Parengti Klimato kaitos įstatymo projektą, siekiant pasirengti Kioto protokole numatytų Lietuvos įsipareigojimų 2008-2012 m. įgyvendinimui.

Gamtos apsauga

Įvertinti Lietuvos laukinės augalijos būklę ir nustatyti jos išsaugojimo pagrindines kryptis.

Parengti mėgėjiškos žūklės plėtros strategiją, optimizuojant žuvų išteklių naudojimą vidaus vandens telkiniuose.

Parengti želdynų apsaugos ir tvarkymo teisinę sistemą, įgyvendinant Želdynų įstatymo nuostatas.

Miškų tvarkymas

Didinti šalies miškingumą, įveisiant ne mažiau kaip 3000 hektarų naujų miškų valstybinėje ir privačioje žemėje.

Organizuoti valstybinės reikšmės miškų įregistravimą Nekilnojamo turto registre ir patikslinti teisės aktus, reglamentuojančius šių miškų statusą, išskyrimą ir apsaugą.

Patobulinti teisės aktus, reglamentuojančius miško naudojimą: miško kirtimus, medienos kuro ruošą, biologinės įvairovės išsaugojimą ir kt., atsižvelgiant į darnaus miškininkavimo principus.

Teritorijų planavimas, kraštovaizdis, urbanistika ir architektūra

Statyba ir būstas

Peržiūrėti teritorijų planavimo bei statybos teisės aktų bazę ir parengti pasiūlymus dėl pakeitimų, siekiant pagerinti investicinę aplinką statybos ir teritorijų plėtros kontekste.

Parengti Architektūros įstatymo projektą, nustatant architektūros teisinės sistemos pagrindus.

Parengti ir pradėti įgyvendinti savavališkų statybų prevencijos programą.

Sukurti veiksmingą mechanizmą ES ir nacionalinio biudžeto lėšų panaudojimui, skatinant daugiabučių namų modernizavimą.

VALSTYBĖS ILGALAIKĖS RAIDOS STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO ATASKAITA

2005 m. balandis

4.5. Aplinkos apsauga

Krypties indėlis į saugią visuomenę

Aplinkos apsaugos sektoriaus plėtos pagrindinės gairės – užtikrinti gerą aplinkos būklę visos Lietuvos teritorijoje, racionalų gamtos išteklių (įskaitant miškus) naudojimą ir tolesnį gausinimą, išsaugoti biologinę įvairovę, gamtos paveldo vertybes, kraštovaizdžio savitumą, užtikrinti visuomenės aplinkosaugos švietimą ir informavimą, aktyvų visuomenės dalyvavimą, priimant sprendimus dėl aplinkosaugos projektų ir programų įgyvendinimo, objektų, galinčių turėti neigiamą poveikį aplinkai, statybos.

Šios gairės yra pagrindas, įgyvendinant svarbiausią saugios visuomenės prioriteto tikslą – šaliai integruojantis į modernios ekonomikos erdvę išlaikyti stabilią aplinką.

Krypties vidaus padėties ir išorinės aplinkos pasikeitimai

Vandenu apsaugos srityje. Į Lietuvos teisinę sistemą perkeltos ES Bendrosios vandens politikos direktyvos (toliau BVPD) nuostatos. Pradėta įgyvendinti Vandens išteklių apsaugos sistemos reforma - suformuoti instituciniai vandens ir vandens išteklių valdymo upių baseinų rajonų pagrindu struktūros pagrindai. Toliau bus kuriama nauja vandens būklės klasifikavimo sistema, monitoringo programa, nustatomi vandensaugos tikslai, rengiamos priemonių programos, upių baseinų valdymo planai ir atliekami kiti darbai baseininio valdymo struktūrai formuoti.

Oro apsaugos srityje. 2002 m. lapkričio 19 d. priimtas įstatymas Nr. IX-1203 (Žin., 2002, Nr. 126-5728) dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo ratifikavimo. Ratifikuodama šį protokolą, Lietuva įsipareigojo kartu su kitomis šalimis mažinti išmetamų į atmosferą šiltnamio dujų kiekį ir švelninti klimato kaitos procesus. Konkrečiai įsipareigota 2008-2012 m., palyginti su 1990 m., šiltnamio dujų kiekį sumažinti 8%.

2004 m. vasario 5 d. priimtas įstatymas Nr. IX-2008 (Žin., 2004, Nr. 44-1438) dėl 1979 metų Tolimų tarpvalstybinių oro teršalų pernašų konvencijos Protokolo dėl rūgštėjimo, eutrofikacijos ir pažemio ozono mažinimo ratifikavimo, kuriuo Lietuva įsipareigojo reguliuoti, kad sieros ir azoto oksidų, lakiųjų organinių junginių bei amoniako išmetamus į atmosferą kiekius ir siekti, kad iki 2010 m. nebūtų viršyti šiems teršalams nustatyti nacionaliniai limitai.

2004 m. rugsėjo 14 d. priimtas įstatymas Nr. IX-2431 (Žin., 2004, Nr. 152-5525) dėl 1979 metų Tolimų tarpvalstybinių oro teršalų pernašų konvencijos Protokolo dėl sunkiųjų metalų ratifikavimo. Šiuo Protokolu siekiama apriboti ir kontroliuoti dėl antropogeninės veiklos į aplinkos orą išmetamų sunkiųjų metalų kiekius.

Krypties tikslų, uždavinių, iškeltų Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje, įgyvendinimas

Vandenu apsaugos srityje. 2003 m. kovo 25 d. priimtas naujas Vandens įstatymas Nr. IX-1388 (Žin., 2003, Nr. 36-1544). Įgyvendinant šį įstatymą 2003 m. priimti įstatymų lydintys teisės aktai, kuriais pradėta vandens išteklių apsaugos valstybinio reguliavimo reforma. Jos pagrindinis tikslas iki 2015 m. pasiekti gerą vandens būklę visuose Lietuvos vandens telkiniuose. Vandens išteklių apsaugos tikslais Lietuva padalyta į keturis upių baseinų rajonus – Dauguvos, Lielupės, Nemuno ir Ventos. Šių rajonų vandenu apsaugai administruoti paskirta atsakinga institucija Aplinkos apsaugos agentūra, patvirtintos upių baseinų būklės ir žmogaus veiklos poveikio vertinimo, tikslų vandens telkinių kokybei nustatymo, tikslams pasiekti reikalingų priemonių programų rengimo ir programoms įgyvendinti skirtų valdymo planų rengimo tvarkos, kiti teisės aktai. Diegiant baseininį

valdymą, 2004 m. atliktas upių baseinų rajonų gamtinės būklės vertinimas, žmogaus veiklos poveikio vandens telkinių būklei apžvalga ir vandens naudojimo ekonominė analizė, pradėti rinkti ir sisteminti duomenys apie upių baseinų rajone esančius saugomus plotus.

Visi Lietuvos upių baseinai yra tarpvalstybiniai, todėl Lietuva, norėdama pasiekti gerą vandens telkinių būklę, turi koordinuoti savo veiksmus su kaimyninėmis valstybėmis, kurių teritorijoje yra dalis tų upės baseinų rajonų. Atsižvelgiant į tai, 2004 m. buvo pradėtas ir suderintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo tarpvalstybinių vandenių naudojimo ir apsaugos srityje projektas, parengtas ir šiuo metu tarp šalių derinamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Baltarusijos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės susitarimo dėl bendradarbiavimo Nemuno baseino valdymo srityje projektas.

Siekiant padidinti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio vystymosi tolygumą ir efektyvumą bei užtikrinti, kad visi esami vandens tiekimo įmonių abonentai ir asmenys, pageidaujantys jais tapti, galėtų kuo palankesnėmis sąlygomis (mažesnėmis kainomis) gauti reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį ir reikalavimus atitinkančias nuotekų tvarkymo paslaugas, parengtas Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo (vandentvarkos) įstatymo projektas. Priėmus minėtą įstatymą, bus pradėta vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio reforma.

Atliekų tvarkymo srityje. Siekiant sukurti racionalią atliekų tvarkymo sistemą, tenkinančią visuomenės poreikius, užtikrinančią gerą aplinkos kokybę ir nepažeidžiančią rinkos ekonomikos principų, pradėtos įgyvendinti Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano įgyvendinimo priemonės. Teigiamus pokyčius šiame sektoriuje paskatino 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Atliekų tvarkymo įstatymo pakeitimo įstatymas, priimtas 2002 m. liepos 1 d. Nr. IX-1004 (Žin., 2002, Nr. 72-3016), kuris nustatė bendruosius atliekų tvarkymo reikalavimus, institucijų, atliekų tvarkytojų ir kitų ūkio subjektų pareigas ir atsakomybę tvarkant atliekas, svarbiausius atliekų tvarkymo sistemų planavimo ir organizavimo principus.

Siekiant didinti atliekų tvarkymo efektyvumą, atliekų tvarkymo sistemos kuriamos regioniniu principu. Lietuvoje numatoma įkurti 10 regioninių atliekų tvarkymo sistemų. Šioms sistemoms įgyvendinti įkurti regioniniai atliekų tvarkymo centrai. Šiuo metu pradėti įgyvendinti 7 regioniniai Alytaus, Tauragės, Šiaulių, Vilniaus, Klaipėdos, Marijampolės ir Telšių atliekų tvarkymo investiciniai projektai, pasirašyta nemaža paslaugų sutarčių, skirtų regioninių atliekų tvarkymo sistemoms projektuoti. Šių metų birželio–liepos mėn. buvo parengti ir EK pateikti dar dviejų atliekų tvarkymo sistemų sukūrimo projektai. Iki 2010 metų planuojama uždaryti apie 800 esamų, nei Europos Sąjungos nei Lietuvos reikalavimų neatitinkančių sąvartynų, įkurti 1012 regioninių sąvartynų, įdiegti atliekų surinkimo ir tvarkymo sistemas.

Sėkmingai vykdoma pesticidų atliekų tvarkymo programa. Iki 2004 gruodžio mėn. pradžios į Vokietiją buvo išvežta ir nukenksmintą 1777 t pesticidų atliekų.

Oro apsaugos srityje. Įgyvendinant Kioto protokolo nuostatas, į Lietuvos nacionalinę teisę perkeliama reikalavimai, susiję su į atmosferą išmetamų šiltnamio dujų mažinimu. Aplinkos ministro įsakymu patvirtintas Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašas, kuris iš esmės įteisino vieną iš Kioto protokole nustatytų mažinimo mechanizmų prekybos šiltnamio dujų apyvartiniais leidimais sistema. Parengtas šiltnamio dujų 2005-2007 metų nacionalinio paskirstymo plano, kuris nustato apyvartinių taršos leidimų kiekius atskiriems ūkio subjektams, projektas.

Aplinkos ministro ir ūkio ministro 2004 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. D1-279/4-193 (Žin., 2004, Nr. 86-3146) patvirtintos Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo bendro įgyvendinimo mechanizmo įgyvendinimo strateginės kryptys ir tarpinstitucinis funkcijų pasiskirstymas, įgyvendinant šį mechanizmą. Vykdamas šio įsakymo 2.1.2 punktą, suderinus su Ūkio ministerija, aplinkos ministro įsakymu patvirtintos Bendro įgyvendinimo projektų vykdymo taisyklės.

Aplinkos ministro 2003 m. spalio 23 d. įsakymu Nr. 486 (Žin., 2003, Nr. 99-4465) patvirtinti sieros dioksido, azoto oksidų, lakiųjų organinių junginių ir amoniako nacionaliniai limitai bei numatyta parengti Nacionalinę į atmosferą išmetamų teršalų kiekio valdymo (ribojimo) programą ir veiksmų planą nacionaliniams tikslams įgyvendinti.

Saugomų teritorijų sistemos srityje. 2002 m. prasidėjo paukščių apsaugai svarbių teritorijų, kurios sudarys dalį NATURA 2000 teritorijų tinklo, steigimas. Iš numatytų 78 paukščių apsaugai svarbių teritorijų 2004 m. buvo įsteigtos 39. Šiuo metu baigiamas dar 21 teritorijos steigimo procesas. Iki 2005 m. tikimasi įsteigti visas numatytas paukščių apsaugai svarbias saugomas teritorijas. Iki stojimo į ES dienos Europos Komisijai buvo pateikta visa reikalaujama informacija apie paukščių apsaugai svarbias teritorijas ir gamtinių buveinių apsaugai svarbių teritorijų sąrašas, kurį sudaro 274 ekspertų atrinktos teritorijos.

Biologinės įvairovės išsaugojimo srityje. Siekiant užtikrinti biologinę įvairovę, aplinkos ministro 2002 m. gegužės 2 d. įsakymu Nr. 223 (Žin., 2002, Nr. 49-1911) patvirtintas Lietuvos Respublikoje gyvenančių, augančių, retų, nykstančių gyvūnų, augalų ir grybų ypač saugomų rūšių sąrašas, 2003 m. naujas į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių sąrašas.

Siekiant Lietuvos vidaus vandenyse užtikrinti stabilią populiaciją ir buveinių būklę bei atkurti ir išsaugoti saugomas, globojamas rūšis, 2004 m. patvirtintas Ekologiniu ir kultūriniu požiūriu vertingų upių, kuriose draudžiama statyti užtvankas, sąrašas.

Kraštovaizdžio išsaugojimo srityje. 2002 m. spalio 3 d. Lietuvos Respublikos Seimui ratifikavus Europos kraštovaizdžio konvenciją (Žin., 2002, Nr. 104-4621), Lietuva įsipareigojo nustatyti ir įgyvendinti kraštovaizdžio politiką, saugoti, tvarkyti ir planuoti kraštovaizdį. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vadovaudamasi Europos kraštovaizdžio konvencija, 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimu Nr. 1526 (Žin., 2004, Nr. 174-6443) patvirtino Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptį aprašą, atsižvelgiant į istorinę ir dabartinę kraštovaizdžio raidą, tradicijas, Europos kraštovaizdžio konvenciją ir ES teisės normų reikalavimus, darnaus vystymosi principus ir vadovaujantis nacionaliniais teisės aktais. Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptį apraše yra nustatytos kraštovaizdžio politikos kryptys 2004-2020 metams, jų pagrindinis tikslas – sudaryti sąlygas išsaugoti įvairaus teritorinio lygmens kraštovaizdžio arealus, užtikrinti tinkamą jų tvarkymą, naudojimą, planavimą ir darnią plėtrą. Šiuo metu šalies kraštovaizdžio politikos, kraštovaizdžio apsaugos įgyvendinimo priemonės integruojamos į teritorijų planavimą. Teritorijų planavimo įstatymo naujojoje redakcijoje nurodomi kraštovaizdžio tvarkymo planai, kuriais nustatoma kraštovaizdžio kūrimo, tvarkymo, naudojimo ir apsaugos koncepcija, jos įgyvendinimo priemonės ir reikalavimai.

Rekreacinės aplinkos apsaugos srityje. 2002 m. liepos 2 d. priimtas Lietuvos Respublikos pajūrio juostos įstatymas Nr. IX-1016 (Žin., 2002, Nr. 73-3091), kuris apibūdina pajūrio juostos nustatymo tikslus, jos sudedamąsias dalis, nustato žemės ir jūros akvatorijos naudojimo principus, sąlygas ir apribojimus, sąlygas visuomenei naudotis pajūrio juostos rekreaciniais išteklių. Vadovaujantis Pajūrio juostos įstatymu patikslintos pajūrio juostos ribos (Vyriausybės 2005 m. vasario 10 d. nutarimas Nr. 155 (Žin., 2005, Nr. 22-681)), įgyvendinamos krantotvarkos priemonės.

Gamtos išteklių naudojimo ir apsaugos srityje. Siekiant išsaugoti laukinės augalijos nacionalinius genetinius išteklius, 2003 m. priimti Augalų nacionalinių genetinių išteklių įstatymo lydimieji teisės aktai, nuo 2004 m. sausio 1 d. įsteigta biudžetinė įstaiga Augalų genų bankas.

Aplinkos ministro 2002 m. lapkričio 29 d. įsakymu Nr. 615 (Žin., 2003, Nr. 1-9) patvirtinta Želdynų apsaugos, tvarkymo ir atkūrimo strategija, kuri nustatė želdynų apsaugos, tvarkymo ir atkūrimo plėtos kryptis.

2002 m. parengti Medžioklės įstatymo (2002 m. birželio 20 d., Nr. IX-966 (Žin., 2002, Nr. 65-2634)) lydimieji teisės aktai nustatė medžioklės principus Lietuvoje – sudarytas medžiojamųjų gyvūnų rūšių sąrašas, nustatyti draudžiami ir leidžiami medžioklės būdai, kasmetinio gyvūnų, kurių medžiojimas yra ribojamas, sumedžiojimo limitų Lietuvos Respublikoje bei atskiruose medžioklės

plotų vienetuose nustatymo tvarka ir kt. Vadovaujantis nustatytais principais 2003 m. šalyje suformuoti 902 medžioklės plotų vienetai.

Patvirtintos Mėgėjiškos žūklės ir žuvų apsaugos taisyklės bei priimti verslinę žvejybą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimai nustatė mėgėjiškos ir verslinės žvejybos principus Lietuvoje: mėgėjiškos žvejybos leidimų išdavimo tvarką, leidžiamus mėgėjiškos žūklės įrankius ir būdus, draudžiamas žvejybos vietas, verslinės žvejybos reikalavimus. Saugant ir atkuriant žuvų išteklius, uždrausta užtvankų statyba saugomų ir globojamų žuvų rūšių migracijos keliuose, sumažinti žuvų sugavimo verslinės žvejybos įrankiais limitai ir kt.

2003 m. iš esmės baigta formuoti genetiškai modifikuotų organizmų (GMO) naudojimo reguliavimo teisinė administracinė sistema. Atlikta GMO naudojimo Lietuvoje inventorizacija ir apklausta 260 įmonių, galinčių naudoti GMO. Lietuvoje ribotai GMO naudoja 11 įmonių ir mokslo organizacijų. Išduoti trys leidimai įmonėms ribotai naudoti GMO, įteisinant tų institucijų veiklą.

Miškų ūkio plėtros srityje. 2003 m. gruodžio 18 d. priimtas pagrindinio Lietuvos miškų ūkio reglamentuojančio dokumento - Miškų įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-1925 (Žin., 2003, Nr. 123-5593). Priėmus šiuos pakeitimus, Miškų įstatyme įteisintos LR Konstitucijos nuostatos dėl leidimo užsienio subjektams nuosavybės teise įsigyti miškus. Taip pat sudarytos prielaidos užtikrinti bendrą ir efektyvesnę gamtos išteklių (įskaitant ir miškus) naudojimo kontrolę nuo 2004 m. sausio 1 d. visų miškų būklės, naudojimo, atkūrimo ir apsaugos kontrolę vykdo regionų aplinkos apsaugos departamentai.

2002 m. parengtos ir patvirtintos miškų sektoriui labai svarbios programos: Lietuvos miškingumo didinimo programa, nustatanti per artimiausius 20 metų šalies miškingumą padidinti 3 procentais; Valstybinė miškų priešgaisrinės apsaugos programa, skirta miškų priešgaisrinės apsaugos darbų vientisumui bei kompleksiskumui užtikrinti; Valstybinė miškų sanitarinės apsaugos programa, skatinanti palaikyti gerą sanitarinę miškų būklę ir tvarų miško ekosistemos funkcionavimą visų nuosavybės formų miškuose.

Lietuvos miškai tvarkomi, naudojami ir atkuriami pagal sudaromus visų miško valdų miškotvarkos projektus. Vykdamą veiklą pagal šiuos projektus yra užtikrinamas nepertraukiamas ir darnus miškų ūkio vystymasis. Valstybinės miškų apskaitos duomenimis, per paskutinius 4 metus Lietuvos miškingumas padidėjo 0,8% (nuo 30,9% 2000 m. iki 31,7% 2003 m.), vidutinis medienos tūris nuo 193 m³/ha iki 197 m³/ha, vidutinis brandžių medynų tūris per šį laikotarpį išliko stabilus apie 250 m³/ha.

Mokesčiai už aplinkos teršimą. Tobulinant ekonominio aplinkosaugos reguliavimo sistemą, taikant principą „teršėjas moka“ nuo 2003 m. buvo įvestas mokestis už aplinkos teršimą gaminių ir pakuočių atliekomis. Šiuo mokesčiu apmokestinta visų rūšių pirminė užpildyta pakuotė ir kai kurie gaminiai (padangos, akumuliatoriai, galvaniniai elementai, gyvsidabrio lempos, vidaus degimo variklių degalų ir tepalų filtrai, įsiurbimo oro filtrai ir automobilių hidrauliniai amortizatoriai). Aiškiai reglamentuota gamintojų ir importuotojų atsakomybė už gaminių ir pakuotės atliekų tvarkymą, sudaryta Gaminių ir pakuotės atliekų tvarkymo programa. Surinktos lėšos bus skiriamos gaminių ir pakuotės atliekų tvarkymo išlaidoms kompensuoti ir priemonėms, kuriomis siekiama įgyvendinti pagrindinius atliekų tvarkymo tikslus, finansuoti.

Siekiant mažinti iškastinio kuro naudojimą bei taršą iš mobilių taršos šaltinių ir skatinant atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimą, 2005 m. kovo 31 d. priimtas Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 2, 5, 7 straipsnių ir 3, 4 priedėlių papildymo ir pakeitimo įstatymas Nr. X-152 (Žin., 2005, Nr. 47-1560; Nr. 49), kuriame nustatyta mokesčio lengvata už biodegalų naudojimą. Pagal Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymą juridiniai ir fiziniai asmenys, teršiantys aplinką iš transporto priemonių, naudojančių nustatytus standartus atitinkančius biodegalus, nuo šio mokesčio yra atleidžiami.

Siekiant sumažinti išmetamųjų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų ir teršalų kiekį (CO₂ emisiją) ir skatinti biokuro naudojimą, atsižvelgiant į ES teisės aktų reikalavimus ir Lietuvos

Respublikos tarptautinius įsipareigojimus ir įgyvendinant 2000 m. liepos 18 d. priimto Biokuro įstatymo Nr. VIII-1875 (Žin., 2000, Nr. 64-1940) nuostatas parengtas ir 2005 m. kovo 31 d. priimtas Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. X-152 (Žin., 2005, Nr. 47-1560; Nr. 49). Šis įstatymas atleidžia nuo mokesčio už aplinkos teršimą iš stacionariųjų taršos šaltinių už išmetamus į atmosferą teršalus, susidarančius naudojant biokurą.

Mokesčiai už valstybinių gamtos išteklių naudojimą. Siekiant skatinti nuosavų (ne valstybės) lėšų investavimą į naftos ir dujų išteklių žvalgymą ir tyrimą, pakeistas Naftos ir dujų išteklių įstatymas (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos, Atkuriamojo Seimo 1992 m. spalio 7 d. priimtas įstatymas Nr. I-2944 (Žin., 1992, Nr. 30-929). Siekiant palaikyti šį verslą ir gauti pajamas į valstybės biudžetą, mokestis už naftos ir dujų išteklius buvo diferencijuotas pagal telkinio dydį ir jo dislokacijos vietą (sausumoje ir jūroje). Šie pakeitimai sudarė palankesnes sąlygas žvalgyti ir eksploatuoti mažesnius telkinius, už naftos išgavimą taikant atitinkamai mažesnę mokesčio tarifą.

Šiuo metu yra parengtas Mokesčių už valstybinius gamtos išteklius įstatymo pakeitimas, nustatantis mokesčių už valstybinius gamtos išteklius tarifus, apmokestinimo objektą, bazę ir mokėjimą. Šiuo pakeitimu numatoma įteisinti mokėjimus už faktiškai išgautą išteklių kiekį ir dalį mokesčio panaudoti pagal tikslinę paskirtį šių išteklių naudojimo metu pažeistų žemių rekultivavimui ir priemonėms, kuriomis siekiama sumažinti aplinkai padarytą žalą. Taip pat yra sumažinamas mokestis už žuvų išteklius, supaprastinant mokesčio apskaitą ir mokėjimą pagal sugautą žuvų kiekį ir jų rūšį arba nustatytas kvotas, o ne pagal žvejybai naudojamus įrankius.

Faktiniai Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo rezultatai

9 lentelė

1. Vandenių apsaugos srityje					
Rodiklis	2000	2001	2002	2003	2004
1. Nuotekų tvarkymo sistemomis besinaudojančių abonentų (gyventojų) procentas nuo bendro gyventojų skaičiaus	58,2%	~64%	~64,5%	~65%	n. d.
Rodiklis	2000	2001	2002	2003	2004
2. Gyventojų, besinaudojančių centralizuotomis geriamojo vandens sistemomis procentas	66,4%	~67%	~67,5%	~68%	
3. Paviršinio vandens monitoringo stočių, kuriose vandens kokybė atitinka gerą vandenių būklę, procentas nuo bendro stočių skaičiaus pagal:					
BDS 7 (biocheminio deguonies suvartojimą per 7 paras);	67%	72%	71%	70%	71%
bendrajį azotą	58%	54%	63%	62%	48%

Vandenių apsauga Lietuvoje yra tarp prioritetinių aplinkos apsaugos krypčių. Kiekvienais metais šalyje didėja gyventojų, besinaudojančių centralizuotomis geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemomis procentas. Vandenių srityje prioritetas teikiamas nuotekų valymo ir geriamojo vandens gerinimo įrenginių statybai, nuotekų tinklų ir geriamojo vandens tiekimo tinklų plėtrai. Statistiniai duomenys rodo, kad pagrindinių teršalų (BDS₇, azoto ir fosforo) patekimas į paviršinius vandenį tolygiai mažėja nuo 1996 metų. Vandens taršos mažėjimui didelės įtakos turi vandens valymo įrenginių pastatymas arba rekonstrukcija didžiausiuose Lietuvos miestuose. 2003 m. šalyje

nuotekos buvo valomos 1071 valymo įrenginyje. Iki nustatytų normų išvalytų ūkio ir buities bei gamybinių nuotekų išleista 91,19 mln. m³, t. y. 67,4 mln. m³ arba 74%, daugiau nei 2000 m., nepakankamai išvalytų – 74,29 mln. m³ (68,10 mln. m³, arba 48%, mažiau nei 2000 m.), o užterštų (be valymo) – 1,53 mln. m³ (1,49 mln. m³ mažiau nei 2000 m.). Gerėjančią paviršinių vandenių būklę rodo ir paviršinio vandens monitoringo stočių, kuriose vandens kokybė atitinka gerą vandenių būklę, procento nuo bendro stočių skaičiaus rodiklis.

4 pav. Skirtingais valymo būdais išvalytų ūkio ir buities bei gamybinių nuotekų dalis, tenkanti bendram valomų nuotekų kiekiui.

10 lentelė

2. Atliekų tvarkymo srityje:					
Rodiklis	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.
Buitinių atliekų surinkimas, kg/1 gyv.	299	312	288	263	n. d.
Buitinių atliekų išvežimas į sąvartyną, kg/1 gyv.	299	312	288	263	n. d.
Sąvartynuose pašalintų ir panaudotų atliekų santykis, %	77/23	68/32	74/26	72/28	n. d.

Buitinių atliekų surinkimas ir išvežimas nuo 2001 m. mažėjo dėl padidėjusio antrinių žaliavų (atskirai nuo buitinių atliekų) surinkimo, taip pat pagerėjusios buitinių atliekų apskaitos.

11 lentelė

3. Oro apsaugos srityje:						
Rodiklis	1990 m.	1998 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.
Šiltnamio dujų išmetimas į atmosferą CO ₂ ekvivalentu, mln. tonų	44,6	14,0	10,2	10,5	10,2	n. d.

7 pav. Šalies miškingumo kaita 8 pav. Bendrojo metinio medienos prieaugio ir bendrojo metinio medienos naudojimo kitimas

12 lentelė

4. Miškų ūkio plėtros srityje:

Rodiklis	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.
Šalies miškingumas, %	30,9	31,2	31,3	31,7	n. d.
Bendrojo metinio medienos prieaugio (mln. m ³) ir bendrojo metinio medienos naudojimo (mln. m ³) santykis	11,7/5,3	11,9/5,4	12,0/5,9	12,5/6,46	n. d.

Išvados

Įgyvendinant aplinkos apsaugos sektoriaus tikslus ir uždavinius, iškeltus Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje:

Per pastaruosius metus daugiau kaip septynis kartus padidėjo visiškai išvalytų nuotekų kiekiai bendrame nuotekų sraute ir beveik du kartus sumažėjo išleidžiamų nevalytų nuotekų. Lietuvos upių

vandenyje mažėja organinių medžiagų, bendrojo azoto ir amonio azoto, kadmio ir gyvsidabrio koncentracijos (kitų sunkiųjų metalų koncentracijos daugeliu atvejų neviršija DLK).

Nors vandens taršos mažinimo ir kokybiško vandens tiekimo srityje pastaraisiais metais buvo padaryta didelė pažanga, tačiau nuotekų valymas ir geriamojo vandens kokybės gerinimas tebėra vienas aktualiausių problemų šalyje.

Pastaraisiais metais, sparčiai augant ekonomikai, išmetamų į atmosferą teršalų ir šiltnamio dujų kiekiai padidėjo nežymiai. Pastaraisiais metais, siekiant padidinti atskirai surenkamų ir perdirbamų ar kitaip naudojamų atliekų kiekius ir įgyvendinant ES reikalavimus atliekų tvarkymo srityje, pradėta intensyviai kurti 10 regioninių komunalinių atliekų tvarkymo sistemų, iš kurių 9 projektai yra pateikti EK ir 7 pasirašyti finansiniai memorandumai. Pradėti 800 ES ir Lietuvos teisės aktuose nustatytų reikalavimų neatitinkančių sąvartynų uždarymo darbai.

Pradėtas gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimas: nustatyti reikalavimai pakuočių, apmokestinamųjų gaminių (padangos, akumuliatorių, galvaninių elementų ir kt.), alyvų, elektros ir elektroninės įrangos, transporto priemonių apskaitos ir šių gaminių atliekų tvarkymo užduotis pradėta kurti šių gaminių atliekų tvarkymo (atskiro surinkimo (rūšiavimo) ir perdirbimo ar kitokio naudojimo) sistema.

Plėtojant saugomų teritorijų sistemą, 2002 m. pradėtas paukščių apsaugai svarbių teritorijų, kurios sudarys dalį NATURA 2000 teritorijų tinklo, steigimas. 2004 m. įsteigtos 39 (iš numatytų 78) paukščių apsaugai svarbios teritorijos.

Siekiant padidinti šalies miškingumą, išsaugoti ir pagausinti miško išteklius, užtikrinti jų racionalų naudojimą, parengtos ir patvirtintos Lietuvos miškingumo didinimo, Valstybinė miškų priešgaisrinės apsaugos ir Valstybinė miškų sanitarinės apsaugos programos. Priimti Miškų įstatymo pakeitimai, kuriais įteisintos LR Konstitucijos nuostatos dėl leidimo užsienio subjektams nuosavybės teise įsigyti miškų; sudarytos prielaidos užtikrinti bendrą efektyvesnę gamtos išteklių (įskaitant ir miškus) naudojimo kontrolę.

Patvirtinta Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu Nr. 1465

© Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI - XII klasės. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2002.

LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS BENDROSIOS PROGRAMOS IR IŠSILAVINIMO STANDARTAI (XI–XII KLASĖS).

(Ištraukos)

Ugdymo XI–XII klasėse tikslai ir uždaviniai

Siekdama parengti jaunąją kartą, kiekvieną šalies žmogų gyvenimui sparčiai besikeičiančios socialinės tikrovės aplinkybėmis, Lietuvos mokykla išsipareigoja padėti kiekvienam įgyti šiandieniniam gyvenimui ir ateičiai reikalingą asmeninę, socialinę ir kultūrinę kompetenciją:

- ugdyti dorinę ir pilietinę kultūrą, įkūnijančią asmens apsisprendimą savo gyvenimą idėjinio bei vertybinio reliatyvizmo lemiamoje aplinkoje grįsti humanizmo bei demokratijos vertybėmis ir principais;
- plėtoti žinias, gebėjimus ir nuostatas, būtinas gyvenant žinių visuomenėje, kurios ekonomikos pagrindą sudaro intelektualinė kūryba;
- puoselėti asmens ir visuomenės informacinę kultūrą, būtiną gyvenant „informacijos sprogimo“ sąlygomis;
- plėtoti mokslinę, technologinę ir vadybinę kultūrą, laiduojančią asmens bei visos šalies konkurencines galimybes integruotos pasaulinės rinkos sąlygomis;
- stiprinti kūrybines nacionalinės kultūros galias siekiant atsispirti niveliuojančiai globalių kultūros procesų įtakai;
- puoselėti individualią bei socialinę kultūrinę asmens kompetenciją, laiduojančią galimybę sėkmingai spręsti asmeninio, socialinio bei profesinio gyvenimo problemas itin sparčios kaitos aplinkoje;
- ugdyti asmens bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą, būtiną gyvenant daugiatautėje, daugiakalbėje, skirtingų kultūrinių tradicijų saistomoje visuomenėje.

Bendrojo lavinimo mokyklos XI–XII klasių ugdymo turinys ir procesas, bendra mokyklos darbo ir gyvenimo dvasia, ryšiai su vietos bendruomene daro ją institucija, kurioje rūpestingai puoselėjamos šios **vertybinės nuostatos**:

- nuoširdus, atviras bendravimas su artimaisiais, šeima, parama ir pagalba jiems;
- pagarba asmens orumui, nuostata asmeninius santykius, bendravimą ir bendradarbiavimą įvairiose gyvenimo srityse grįsti savitarpio supratimu, tarimosi ir susitarimo dvasia, taikiai, demokratinėmis priemonėmis spręsti išskylančius nesutarimus ir konfliktus;
- tolerantiškas požiūris į skirtybes – fizinius, religinius, socialinius ir kultūrinius žmonių skirtumus;
- nusiteikimas vengti šališkumo, išankstinių nuomonių, prietarų ir stereotipų bendraujant su kitais žmonėmis, vertinant socialinio kultūrinio gyvenimo reiškinius;
- meilė Tėvynei, pasiryžimas ginti jos laisvę ir nepriklausomybę, savo darbu prisidėti prie gimtojo krašto pažangos;

- pagarba savo tautos tradicijoms, religijai, kultūros paveldui, etnokultūriniam savitumui, nusiteikimas tai saugoti ir plėtoti;
- pagarba ir atvirumas Europos ir pasaulio etnokultūrinių tradicijų įvairovei, pozityvus požiūris į kultūrų dialogą, tarptautinį bendradarbiavimą;
- pagarba demokratinės visuomenės ir valstybės tradicijoms, principams ir institutams (žmogaus teisėms ir laisvėms, teisėtumui, socialiniam teisingumui ir kt.), nusiteikimas juos puoselėti, tobulinti, skleisti ir ginti;
- nusiteikimas imtis aktyvių pilietiškų iniciatyvų bei atsakomybės, gyvenime ir veikloje vadovautis humanizmo ir demokratijos vertybėmis;
- nuostata vertinimus ir sprendimus daryti remiantis išsamia ir visapusiška informacija;
- sąžiningumas, pareigingumas, atsakingas požiūris į prisiimtus įsipareigojimus, kokybės siekimas;
- žmogiškas ir socialinis solidarumas, pagarbus, atsakingas santykis su buvusiomis ir būsiomis kartomis;
- pagarbus, tausojantis santykis su gamtine ir kultūrine aplinka, gyvybe, jos įvairove, nusiteikimas koreguoti gyvenimo būdą, vartojimo įpročius, ūkinę veiklą įvertinus jų poveikį aplinkai;
- pozityvus požiūris į subalansuotą krašto plėtrą, į laisvos rinkos principais grindžiamą ūkį, sąžiningą, etikos normų, ekologinės kultūros nepažeidžiantį verslą, iniciatyvą;
- atsakingas požiūris į globalias problemas, asmeniškai iniciatyva prisidedant prie jų sprendimo;
- pasiryžimas realiai vertinti bei nuolat tobulinti asmeninę, socialinę kultūrinę ir profesinę kompetenciją siekiant sėkmės tolydžio kintančiame gyvenime.

XI–XII klasėse toliau plėtojami ***bendrieji asmens gebėjimai*** – asmeniniai, socialiniai, komunikaciniai, darbo ir veiklos:

- gebėjimas veikti prasmingai ir savarankiškai, imtis iniciatyvos ir atsakomybės už savo veiksmus;
- gebėjimas mokytis, nuolatos tobulinti įgytus gebėjimus, asmeninę, socialinę kultūrinę ir profesinę kompetenciją;
- pagrindiniai asmens raštingumo gebėjimai – skaitymo, rašymo, kalbėjimo ir skaičiavimo įgūdžiai;
- komunikaciniai bei informaciniai gebėjimai, ypač užsienio kalbų bei kompiuterinio, informacinio raštingumo įgūdžiai;
- kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžiai, ypač gebėjimas taikyti įvairias problemų sprendimo strategijas, remtis išsamia ir įvairiapusiška informacija, mokėjimas ją apdoroti, analizuoti, sintetinti, interpretuoti, vertinti, formuluoti hipotezes bei alternatyvas ir t.t.;
- gebėjimas kelti prasmingus asmeninio, visuomeninio bei profesinio gyvenimo ir veiklos tikslus bei juos koreguoti remiantis racionalių užsibrėžtų tikslų įgyvendinimo sąlygų bei savo galimybių suvokimu;
- gebėjimas asmeninius santykius, bendravimą ir bendradarbiavimą grįsti savitarpio supratimo, tarimosi ir susitarimo dvasia, taikiai, demokratinėmis priemonėmis spręsti išylančius nesutarimus ir konfliktus;
- gebėjimas dalyvauti viešajame mokyklos, vietos bendruomenės, demokratinės visuomenės ir valstybės gyvenime, individualiai ar kartu su kitais įgyvendinti,

remiantis demokratiniais poveikio būdais ir principais, visuomeniškai svarbius tikslus;

- gebėjimas savo gyvenime ir veikloje laikytis elgesio normų, padedančių puoselėti gamtinę ir kultūrinę aplinką, atsižvelgti į subalansuotos krašto plėtros interesus;
- gebėjimas racionaliai, atsižvelgiant į užsibrėžtą tikslą, tvarkyti laiką, finansus, medžiagas ir žmogiškuosius išteklius;
- gebėjimas sveikai gyventi.

BENDROSIOS PROGRAMOS IR IŠSILAVINIMO STANDARTAI

Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. birželio 24 d. įsakymu Nr. 1147

Priešmokyklinio ugdymo standartas, Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos ir išsilavinimo standartai patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. ISAK-1015

(Ištraukos)

Pagrindinio ugdymo tikslas – laiduojant darnią asmens dvasinių ir fizinių galių plėtotę, išugdyti aktyvų, savarankišką, atsakingą, sociokultūrinio raštingumo, būtino sėkmingai socialinei integracijai ir tolesniam mokymuisi, pagrindus įgijusį moksleivį.

Siekiant užsibrėžtų tikslų mokyklai išskyla šie **pagrindiniai ugdymo uždaviniai**:

- ❖ užtikrinti darnią prigimtinių moksleivio galių plėtotę, puoselėti jo dvasinę kultūrą, pilietiškumą;
- ❖ sudaryti moksleiviams sąlygas įgyti sociokultūrinio raštingumo pagrindus, padėti išsiugdyti asmeninę, socialinę, pažinimo (kalbinį, matematinį, gamtamokslinį ir technologinį raštingumą) bei kultūrinę kompetenciją, reikalingą sėkmingam iškylančių asmeninio bei socialinio gyvenimo klausimų sprendimui;
- ❖ padėti moksleiviams išsiugdyti komunikacinius gebėjimus, įgyti informacinės kultūros, kompiuterinio raštingumo pagrindus, atitinkančius šiandienio gyvenimo ir ateities poreikius;
- ❖ atskleisti ir plėtoti kūrybines moksleivių galias, ugdyti meninę ir estetinę kompetenciją, padėti įsitraukti į kultūrinį bendruomenės gyvenimą;
- ❖ ugdyti moksleivių gebėjimą kritiškai mąstyti, spręsti problemas;
- ❖ ugdyti moksleivių pasitikėjimą savo jėgomis, iniciatyvumą, savarankiškumą, nusiteikimą imtis atsakomybės, nuostatą ir gebėjimą mokytis visą gyvenimą, tobulėti.

Neatsiejama asmeninės, socialinės, pažinimo bei kultūrinės kompetencijos dalis yra asmens vertybių sistema. Todėl bendrojo lavinimo mokykla, kiekvienas mokytojas ugdo šias moksleivių **bendrąsias vertybines nuostatas**:

- ❖ pagarbą sau ir kitam, nusiteikimą santykius su žmonėmis grįsti savitarpio supratimu, konstruktyviai spręsti konfliktus;
- ❖ tolerantišką požiūrį į fizinius, religinius, socialinius, kultūrinius žmonių skirtumus;
- ❖ patriotizmą, pagarbą tautos tradicijoms, kultūros paveldui, nusiteikimą jį saugoti ir plėtoti;

- ❖ pagarbą demokratijos vertybėms;
- ❖ tausojantį santykį su gamtine ir kultūrine aplinka, jos įvairove, nusiteikimą pasirinkti darnaus vystymosi principus atitinkantį gyvenimo būdą;
- ❖ rūpinimąsi kitais, neabejingumą viskam, kas vyksta šalia;
- ❖ sąžiningumą, atsakomybę už žodį, veiksma, poelgį;
- ❖ iniciatyvumą, kūrybiškumą, kokybės siekimą;
- ❖ nuostatą sveikai gyventi;
- ❖ nuostatą realiai vertinti bei nuolat tobulinti asmeninę, socialinę, pažinimo bei kultūrinę kompetenciją.

Moksleivių bendrosios vertybinės nuostatos ugdomos per visų dalykų pamokas, joms stiprinti ir įtvirtinti turi būti skirtas visas ugdymo procesas, mokyklos gyvenimas, mokyklinės bendruomenės ryšiai su vietos bendruomenės nariais ir institucijomis.

Kitas esminis asmens kompetencijos dėmuo, jos „šerdis“ yra gebėjimai ir įgūdžiai. Bendrojo lavinimo mokykloje plėtojami **bendrieji** asmeniniai, socialiniai, pažinimo, komunikaciniai, darbo ir veiklos moksleivių **gebėjimai**:

- ❖ **mokytis**, nuolatos tobulinti įgytus gebėjimus;
- ❖ **komunikuoti, rasti, tvarkyti ir perduoti** informaciją;
- ❖ **kritiškai mąstyti** ir **spręsti problemas**;
- ❖ racionaliai **planuoti** ir **organizuoti** veiklą, tvarkyti laiko, finansinius ir kitus išteklius;
- ❖ **veikti** kūrybiškai, iniciatyviai, prasmingai ir savarankiškai, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus;
- ❖ **bendrauti** ir **bendradarbiauti**, konstruktyviai spręsti nesutarimus ir konfliktus;
- ❖ **dalyvauti** mokyklos, vietos bendruomenės, visuomenės gyvenime, prireikus imtis lyderio vaidmens;
- ❖ **pažinti** ir **puoselėti** gamtinę ir kultūrinę **aplinką**, atsižvelgti į krašto darnaus vystymosi interesus;
- ❖ **sveikai gyventi**, prasmingai leisti laisvalaikį.

Bendrujų asmens gebėjimų ugdymas apima visą ugdymo turinį ir procesą, mokyklos bendruomenės gyvenimą ir veiklą.

Bendrujų gebėjimų spektrą praplečia ir detalizuoja atskirų ugdymo sričių ir jas sudarančių dalykų gebėjimai, aprašyti bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose.

Būtina siekti, kad moksleivių įgyjamos žinios:

- ❖ būtų jiems *prasmingos*, t.y. atitiktų moksleivių interesus ir poreikius, padėtų jiems rengtis suaugusiųjų gyvenimui ir tapti atsakingais šalies piliečiais, aktyviais, kūrybingais socialinio, kultūrinio gyvenimo dalyviais, ekonomiškai savarankiškais žmonėmis;
- ❖ būtų iš esmės *mokslinės*, t.y. patikimos ir teisingos, sistemos, *integruotos*, atskleidžiančios įvairiapusių tikrovės reiškinių *ryšius ir sąveikas*;
- ❖ taptų *asmens patyrimo, kompetencijos* dėmeniu.

Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai suteikia mokykloms ir mokytojams realią galimybę įsitraukti į ugdymo turinio kūrimą: pritaikyti ugdymo turinį ir metodus klasės ir individualiems moksleivių poreikiams ir galioms, derinti su mokyklos keliamais tikslais, mokytojo turima patirtimi ir ištekliais. Planuodamas savo darbą klasėje, mokytojas, orientuodamasis į standartuose aprašytų moksleivių gebėjimų ugdymą, *pertvarko, atrenka, adaptuoja, integruoja, diferencijuoja ugdymo turinį ir mokomąją medžiagą, rengia papildomas užduotis, naujus turinio elementus ir kt.*

Bendrosios programos nusako, kaip moksleiviai ugdomi, ko mokomi. Pagal bendrąsias programas parengti išsilavinimo standartai apibrėžia konkrečius laukiamus rezultatus ir tai, kaip moksleivis pademonstruoja savo žinojimą ir supratimą, gebėjimus, vertybines nuostatas. Būtina atskirti išsilavinimo standartus nuo moksleivių pasiekimų vertinimo diagnostiniais testais. Išsilavinimo standartai, kaip bendrųjų programų dalis, yra pirminis dokumentas, o ugdymo rezultatams įvertinti rengiamos *egzaminų ar pasiekimų tyrimų programos ir įvairios vertinimo užduotys*.

Gamtos apsaugos raida Lietuvoje

Gamtos apsaugos istorija Lietuvoje ilga ir sudėtinga.

Iš senųjų metraščių ir net padavimų matyti, kad gamtos apsaugos pradmenų būta jau žiloje senovėje. Senovės lietuviai turėjo „šventųjų“ mišku, medžių, akmenų ir kitų gamtos objektų, kurių negalima buvo naikinti. Anot lenkų istoriko J. Długošo (XV a.), paprastas žmogus, įžengęs į „šventąjį“ mišką, netekdavęs akies, išsisukdavęs ranką, koją.

„Šventosios“ girios minimos 1398 m. Salyno sutartyje. Tai buvo miškai, kuriuose drausta medžioti, kirsti medžius, be reikalo vaikščioti, daryti takus ir pan. „Šventosios“ girios buvo savotiški pirmieji draustiniai.

Pirmasis rašytinis teisinis aktas – Kazimiero teisynas (1468 m.) – jau reguliavo bebrų gaudymą. Taigi jau tais laikais pasirodė atskirų gamtos turtų, pirmiausia laukinių žvėrių ir paukščių, apsaugos teisiniai aktai.

Šiam faunos apsaugos ir medžioklės teisės laikotarpiui būdinga tai, kad remiantis romėnų teisės principais, laukiniai žvėrys ir paukščiai buvo laikomi niekieno nuosavybe (res nullius). To laikotarpio teisiniai aktai dar nesiejo nuosavybės teisės į fauną nei nuosavybės teise į žemę, nei su žmonių klasine padėtimi.

1558 m. Žygimantas Augustas liepia aprašyti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miškus ir žvėrių takus. Buvo aprašytos ir pažymėtos žemėlapiuose 38 girios. Akte kalbama apie giriose pasitaikančius pažeidimus, brakonieravimą ir miško kirtimą.

1567 m. Žygimanto Augusto „Instrukcija karališkiesiems girininkams“ dar labiau sugriežtino atliekamą girių priežiūrą, pirmiausia buvo siekiama apsaugoti laukinius žvėris.

1641 m. Vladislovas Vaza išleido „Karališkųjų girių ordinaciją“. Joje daugiau dėmesio buvo kreipiamą į miškų apsaugą. Tai buvo tarsi savotiškas miškotvarkos įstatymas.

Nors teisinių aktų (čia paminėta tik dalis) buvo nemaža, tačiau feodalizmo sąlygomis jie negalėjo garantuoti tinkamos faunos ir miškų apsaugos.

1919 m. išleistas „Įstatymas apie privačių miškų valstybės priežiūrą. 1921 m. buvo įregistruota Lietuvos taisyklingos medžioklės ir žūklės draugija, kuri pradėjo nuomoti medžioklės ir žūklės plotus; juose bent iš dalies buvo ribojamas besaikis faunos naikinimas.⁵⁸

1957 m Lietuvoje – vienoje iš pirmųjų sąjunginių respublikų buvo įsteigtas vieningas gamtos apsaugos organas – Gamtos apsaugos komitetas prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos.

⁵⁸ Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 9, p 4.

Priimamas Gamtos apsaugos įstatymas. Buvo siekiama atkurti sunaikintus gamtos turtus ir apsaugoti esamus, rūpintis racionaliu gamtos turtų naudojimu ir gausinimu. .

XX a. septintame dešimtmetyje atėjo laikas atsisakyti beatodairiško ekonomikos augimo bei daugiau skirti dėmesio efektyvesniam gamtinių išteklių naudojimui ir aplinkos taršos mažinimui.⁵⁹ Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, remdamasis nauja nacionalinės ekonomikos plėtros politika ir atsižvelgdamas į iškilusias naujas aplinkos problemas, naujus aplinkosaugos politikos tikslus ir prioritetus, 1996 m. šalies Parlamentas patvirtino aplinkosaugos politikos tikslus ir prioritetus, Vyriausybė patvirtino veikslių programą, kuri turėjo tikslą nukreipti šalį į subalansuotą plėtrą, kad būtų išsaugota švari ir sveika gamtinė aplinka, biologinė ir kraštovaizdžio įvairovė, užtikrintas efektyvus gamtinių išteklių naudojimas.⁶⁰

Mūsų amžiuje daugelio problemų neišspręsti vienos šalies pastangomis, jas reikia spręsti visos mūsų planetos mastu.

⁵⁹ Basalykas A. Žemė – žmonijos buveinė. – Vilnius, 1999.

⁶⁰ Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita: nuo Rio de Žaneiro link Johanesburgo: nuo pereinamojo laikotarpio link subalansuotos plėtros / ats. Red. R. Juknys – Vilnius, 2002.